

**T.C.
GEDİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ PROGRAMI**

**NEOLİBERALİZM VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM:
TÜRKİYE OTELCİLİK SEKTÖRÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Armağan ÖRKİ

**Danışman
Doç. Dr. Çiğdem ÜSTÜN**

İZMİR-2014

**T.C.
GEDİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ PROGRAMI**

**NEOLİBERALİZM VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM:
TÜRKİYE OTELCİLİK SEKTÖRÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Armağan ÖRKİ

**Danışman
Doç. Dr. Çiğdem ÜSTÜN**

İZMİR-2014

TEZ KABUL VE ONAY

Armağan ÖRKİ tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak sunulan “NEOLİBERALİZM VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM:TÜRKİYE OTELCİLİK SEKTÖRÜ” başlıklı bu çalışma Gediz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği ile Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim ve Öğretim Yönergesi'nin ilgili hükümleri uyarınca tarafımızdan değerlendirilerek savunmaya değer bulunmuş ve 16/06/2014 tarihinde yapılan tez savunma sınavında aday oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunmuştur.

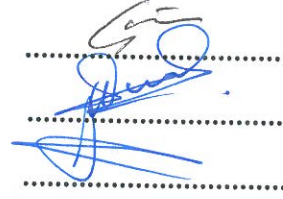
Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Çiğdem ÜSTÜN

Yrd. Doç. Dr. Nursel Aydın AVŞAR

Yrd. Doç. Dr. Şevin GÜRARDA

İmza

ÖZET

NEOLİBERALİZM VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM: TÜRKİYE OTELCİLİK SEKTÖRÜ

ÖRKİ, Armağan

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası Politik Ekonomi Bölümü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Çiğdem ÜSTÜN

Haziran 2014, 79 Sayfa

Bu tez, Türkiye’de hayat bulan neoliberal politikalar neticesinde müşterilerin değişen beklenti ve görüşleri ile bu değişimden etkilenen otelcilik sektörünü ele alacak ve yapılanmayla uygulamalardaki değişiklikleri irdelleyecektir. Türkiye’de neoliberal politikaların hayata geçmesi ve bugüne kadar ki süreç hakkında bilgi sunup bu değişimin otelcilik sektörüne etkilerini, turistin değişen görünümüyle birlikte ele alıp bunun sonucunda neoliberal politikalar ile kültürel etkileşim arasındaki bağ vurgulanacaktır. Bu değişim ve etkileşimin sunduklarıyla öneriler verilecektir.

Otelcilik sektörünün Türk ekonomisine etkileri, neoliberal politikaların sosyal yaşama etkileri, Türkiye’nin ekonomi tarihi, Türkiye’deki otelcilik sektörüne ilişkin genel çalışmalar, kültür ve kültür ile sosyoekonomik durumun kıyaslanması gibi çalışmalar bugüne kadar yapılmıştır. Neoliberal politikaların Türkiye otelcilik sektörüne etkilerini doğrudan ele alan herhangi bir çalışma bulunamamıştır.

Anahtar sözcükler: Neoliberalizm, kültürel etkileşim, otelcilik sektörü.

ABSTRACT

NEOLIBERALISM AND CULTURAL INTERACTION: HOSPITALITY SECTOR OF TURKEY

ÖRKİ, Armağan

MA in International Political Economy

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Çiğdem ÜSTÜN

June 2014, 79 pages

This thesis analyzes the changing expectations and perceptions of clients in tourism sector as a result of neoliberal policies in Turkey. Thesis also aims to examine the changes in the applications and structures in hospitality sector. Thesis first explains the neoliberal policies and then connects the changes in hospitality sector and cultural interaction due to the neoliberal policies.

Effects of the hospitality sector on Turkish economy, effects of neoliberal policies on the social life, historical development of Turkish economy, studies on Turkish hospitality sector, studies on culture and relations of socio-economic conditions and culture are some of the topics in the literature. However, relations between culture, neoliberal policies and hospitality sector is rarely studied. Therefore, this thesis aims to contribute in this area by focusing on cultural interaction

Keywords: Neoliberalism, cultural interaction, hospitality sector.

TEŞEKKÜR

Tez yazımı sırasında görüş, bilgi ve deneyimlerini paylaşan, güncel bilgilerin ve diğer ayrıntıların daha rahat anlaşılmasına katkı sağlayan Abdülaziz Ediz'e (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürü), Dr. Hakan Bayrakcı'ya (T.C. Sağlık Bakanlığı İzmir İl Sağlık Müdür Yardımcısı), İlknur Yaşar'a (T.C. Maliye Bakanlığı İzmir Vergi Dairesi Başkanlığı Yamanlar Vergi Dairesi Müdür Yardımcısı) ve F. Erkan Balcı'ya (TAV İzmir Terminal İşletmeciliği A. Ş. Genel Müdürü) teşekkür ederim. Ayrıca hem yüksek lisans dersleriyle, hem de danışmanlığıyla ufkumu açan ve bu alanda daha donanımlı olmamı sağlayan başta Doç. Dr. Çiğdem Üstün olmak üzere, Prof. Dr. Suat Öksüz'e, Prof. Dr. Nevzat Bilgili'ye, Yrd. Doç. Dr. Sait Akşit'e, Yrd. Doç. Dr. Elif Kekeç'e, Yrd. Doç. Dr. Gaye Güngör'e, Yrd. Doç. Dr. Muharrem Önemli'ye teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. KÜLTÜR, NEOLİBERALİZM, OTELCİLİK	3
2.1 Kültür	3
2.2 Neoliberalizm	4
2.3 Kültürel Etkileşim Hakkında	9
2.4 Türkiye’de Neoliberalizmin Başlangıcı	12
2.5 1982-2011 Arası Türkiye’de Neoliberalizm Hakkında	13
2.5.1 Hükümetler	13
2.5.2 18 Hükümetin neoliberal politika anlamında değerlendirilmesi ve olası beklentiler	17
2.6 Türkiye’de Otelcilik Algısı	23
3. NEOLİBERAL POLİTİKALAR VE OTELCİLİKTE DEĞİŞİM	25
3.1 Turistin Değişen Beklentileri ve Yapısı	26
3.1.1 Tasarruf ekonomisi ve turistler	27
3.1.2 Ulaşım ve turistler	29
3.1.3 Turizmde kitlesel iletişim ve turistler	31
3.1.4 Yeni turizm etkinlikleri ve turistler	32
3.2 Otelcilik Sektöründeki Değişim	34
3.2.1 Ekonomi unsurları ve otelcilik	36
3.2.2 Ulaşım ve otelcilik	42

İÇİNDEKİLER (devam)

	Sayfa
3.2.3 Turizmde kitlesel iletişim ve otelcilik	44
3.3.4 Yeni turizm etkinlikleri ve otelcilik	45
3.4 Kültürel Etkileşim ve Turizm	47
4 SONUÇ	55
4.1 Öneriler	58
KAYNAKLAR DİZİNİ	60
ÖZGEÇMİŞ	73
EKLER	75

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
2.1 Makroekonomik Kuramların Karşılaştırılması.....	6
2.2 Türkiye Özelleştirme Geliri	18
2.3 Türkiye Özelleştirme Uygulama Oranları.....	19
3.1 2013 Yılı Gelirlerine Uygulanacak Vergi Tarifesi.....	37
3.2 İkamet Bölgeleri, Tesis Türlerine Göre Geliş Sayısı.....	41
3.3 Üç Havalimanının İç ve Dış Hat Yolcu Trafiği.....	43
3.4 Milliyetlerine Göre Ziyaretçi Sayıları Sıralaması ve Değişim Tablosu.	46
3.5 İki İlçenin Seçim Karşılaştırması.....	52
3.6 İstanbul 2012 ve 2013 Yaz Dönemi Yabancı Turist Sayısı.....	54
3.7 Antalya 2012 ve 2013 Yaz Dönemi Yabancı Turist Sayısı.....	54

1. GİRİŞ

Neoliberal politikalar ve kültürel etkileşim arasındaki bağı Türkiye'deki otelcilik sektörü modeli üstünden anlatıldığı tez, kültür, neoliberalizm ve otelcilik kavramlarını küreselleşme olgusuyla ele alıp doğrudan veya dolaylı olarak otelcilik sektörü içinde bulunan bireylerin davranış değişikliklerini uluslararası politik ekonomi disiplininin yararlanarak açıklamayı hedeflemiştir. Davranışların şekillendirilmesinde her ne kadar sosyoloji, psikoloji, tarih, inanç, kültür gibi ayrı konular farklı yerler tutuyor olsa da; bunlardan yararlanarak tekrar politika, ekonomi ve uluslararası ilişkiler formunda ele alarak küresel çapta bir etkileşim olasılığının değerlendirilmesi amacı beklenmektedir. Yararlandığı disiplinler göz önünde tutulduğunda yeni sayılabilecek ve birey, şirket, devlet gibi aktörlerin tümünü etkisi altında tutabilme gücüne sahip olan uluslararası politik ekonomi (UPE) alanında, sektörel ve ekonomik değerleriyle Türkiye'de önemli bir potansiyele sahip olan otelciliğin değerlendirilmesi, bu yönde sosyal bilimlere ve UPE'ye de yardımcı olabilecektir.

Turistin etkileme gücü ve etkilenmesi, sektörün ekonomik anlamda özellikle küreselleşme etkisiyle edindiği değişim ve yerli halkın gösterdiği tepki, tezin gelişme bölümünde ortaya konulan temel kaynaklar olmuştur. Kültürel etkileşim, bahsedilen her üç özne için de söz konusu edilmiş ve turist, sektör çalışanı ve yerli halk üstünden örneklendirilmiştir.

Kültürel etkileşimin eylemsel anlamda gerçekliği, politik ve ekonomik değerlendirmeler olmaksızın doğru sonuçlar veremeyecektir. Ele alınan örnekte Türkiye'den olduğu için, 1980 sonrası hükümetlerin konuyla ilgili vergilendirme ya da teşvik etme gibi çalışmalarına değinilmiş, otelcilik sektörünün değişimi ve beklentileri ortaya konmuş, farklı alanlarda uzmanlaşan bireylerin teorik ve uygulamalı çalışmalarına atıflar yapılarak yorumlanmıştır. Neoliberal politikaların otelcilik sektörüne ilişkin genel etkileri ve bu etkilerin turist ve yerli halk üstünde bıraktığı iz bu şekilde değerlendirilmiştir.

Gerçekliği kabul edilen kültürel etkileşimin ifade edimi dışında, tez çalışması sırasında dikkat çeken ve uluslararası politik ekonomi alanıyla örtüşen bazı noktaların ayrıntıları verilmiş, ayrıca otelcilik sektörüyle ilgili fikir verebilecek önerilere de değinilmiştir.

Turizmin bireyler üstüne, ekonomi politikalarının turizm üstüne olan etkileriyle ilgili makale, kitap ve araştırmalar dışında, yorumlanmaları ve algılanmaları küreselleşme ve neoliberal politikalar aracılığıyla değişen kültür, ekonomi ve otelcilikle ilgili temel kavram ve olaylar için özellikle 1990 ve mümkün mertebe 2000 yılları sonrasında yayınlanan kaynaklara erişilmesine özen gösterilmiştir. Tez çalışması sırasında en güncel verilerin yorumlanabilmesi için sözlü ve yazılı görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Kültür, neoliberalizm ve otelcilik hakkında bilgilerin verildiği ilk bölüm sonrasında Türkiye'nin neoliberal politikaları ile otelcilikte yaşanan değişim irdelenmiştir. Turist ve otelcilik temelinde iki ayrı kolda, aynı unsurlar işlenmiş ve yerli halkın da eklenmesiyle kültürel etkileşimin ne yönde ve nasıl gerçekleştiği açıklanmıştır. Sosyoekonomik yaklaşımın içinde barındırdığı "ekonomik" bölüme eğilip taraflar arasında nasıl rol aldığı belirtilmiş ve ardından sonuca geçilip önerilere yer verilmiştir.

2. KÜLTÜR, NEOLİBERALİZM, OTELCİLİK

Kültür, değişmesi olağan, ahlak, tabu veya birey ya da toplum davranışlarını etkileyen bir olgudur. Neoliberalizm ise klasik liberalizm sonrası doğan ve küreselleşmeyle doğrudan bir bağı bulunan ekonomik yaklaşımdır; ancak küreselleşmenin mi neoliberalizmi, yoksa neoliberalizmin mi küreselleşmeyi tetiklediği konusunda kesin bir yargıya varmak güçtür. Otelcilik ise turizme dayalı ve ayrı bir bilim dalı olup olmama konusunda henüz netleşmemiş, ayrıca kalkınmış ülkelerin ekonomilerinde önemli bir paya sahip hizmet sektörüdür. Tezin amacı ışığında her bir özneyi ayrıca ele alıp açıklamak ve değerlendirmesini yapmak verimli olacaktır.

2.1 Kültür

Kültür, farklı şekillerde tanımlanıp algılanabilecek sosyal ve soyut bir kavramdır. Tez içinde kullanılacak kültürün en uygun şekliyle ifadesi, toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerlerinden oluşan, her türlü bilgi, alışkanlık, genel tavır, görüş ve davranışı barındıran, toplum üyelerinin çoğunda görülen ve toplumu diğerlerinden ayırt etmeye yarar yaşam tarzıdır. (Turhan, 1997; Şimşek'ten 2008) Kısacası, toplumun kimliği veya karakteristik özelliği olarak algılanması yanlış olmayacaktır. Kültür, kavramsal olarak soyut olsa da, sanat, mimarî, yemek, siyaset gibi gündelik yaşamda kendisini hissettiren bir olgudur. Örneğin bir kişi, bir turistin gittiği ülkelerde çektiği fotoğraflardaki eski evlerin yapısına bakarak nerede çekmiş olabileceği hakkında fikir yürütebilir, uluslararası bir yemek fuarında sunulan gıdaların içeriğine ve hazırlanma yöntemine bakılarak hangi coğrafya ya da ülkeye ait olabileceği tahmin edilebilir ya da dinlenen yerel bir albümde kullanılan çalgılara dikkat edilerek yöreye ilişkin varsayımlarda bulunulabilir. Bu farkların oluşumunu sağlayan kültürel farklılıklardır.

Toplumları var edip onların yaşamasına neden olan değerler (kültür), Arslanoğlu'na (2005) göre somut ve soyut olarak ikiye ayrılır: Somut olan teknik araçları kapsar, soyut olan ise sanata dair olanlarla hukuk, örf ve adet, dinsel anlayış, ahlak gibi konuları kapsar. Kültürün Türkiye'nin ilk yıllarındaki tarihsel aşamalarını ise Atabay (2009) dörde ayırmıştır:

“...ilk halkası; Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen kültür devrimi dönemi (1920-1938), ikinci evresi; hümanizma ve aynı zamanda kültür devrimine karşı tartışma dönemi (1939-1945), üçüncüsü; evrimcilik dönemi (1946-1950) ve son olarak “tutan” ve “tutmayan” devrimler diye açıkça devrimlerden ödünleri içeren tavizler dönemi (1950-1960)'dir.”

Bu süreçlerin devamında gelişen ve/veya değişen kültürü farklı alanlarda yine dönemlere ayırmak mümkün olsa da, Türkiye'nin 2. Dünya Savaşı sonrasındaki tutum ve politikaları nezdinde 1960 sonrasında standart denilebilecek bir yol izlendiği söylenebilir. Eken'e (2006) göre 1960'ların ikinci yarısından 1990'lara dek uzanan dönemde kültür yeniden tanımlanmış, çok

kültürlülük öne çıkmaya başlamış ve Batı, ekonomisiyle birlikte Batı kültürünü baskınlaştırmıştır. Belirtmek gerekir ki, farklılaşma her ne kadar büyük olmasa da, tüketim kültürü, 1990'larda kendisini hissettirmiş ve kitle iletişim araçlarına yeni ve özel girişimcilerin eklenmesiyle popüler kültür güç kazanmıştır.

Politik anlamda kültür, baskın gücün elinde tuttuğu medya gibi araçlarla politik yaşamın değişmesi veya korunması için bir araç olarak kullanılabilir ya da sahip olduğu mecaz ve sembollerle baskın güce karşı bir araç olarak da kullanılabilir. (Danziger, 2005, 92p.) Yani istenilen, zorlanan veya red edilen politik veya ekonomik uygulama ve kararların olup olmayacağı konusunda kültür, toplumun geleceğine yön veren bir güçtür. Sahip olduğu bu güç itibarıyla, küresel egemenler tarafından, kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirilip çoğulculuk yerine ayrımcılık olarak sunulmaya elverişlidir. (Kurtoğlu, 2010) Kitle iletişim araçlarının erişim ağını genişletmesiyle uluslararası bir seviyede izleyici kitlesi edinen Şirinler isimli çizgi roman/dizi/film hakkında komünizm, sosyalizm, ırkçılık gibi propagandalar içerdiği (The Huffington Post, 2011) görüşünün yer edinmesi, kültürel anlamda küreselleşme ve propagandaya uygunluk için popüler bir örnek kabul edilebilir.

Kültür, ticaret yaşamıyla, yani bireylerin birbirleriyle direkt veya dolaylı etkileşimiyle değişmektedir. Ayrıca, kültürel birikim ve uzmanlık alanında sahip olunan kültürel bilgi de, toplum veya ülke için tercih edilebilirlik açısından önemlidir. Ticarete tercih edilebilirlik için de kültür, başkaca unsurlarla birlikte bir kıstas olarak kabul edilebilir. (Afşar, 2010)

2.2 Neoliberalizm

Ekonomik yapılanma ve tercihler, üretilenin satılabilirliği ve tüketilebilirliği ile belirlenebilir. Herhangi bir ekonomik politika veya ideoloji, ülkenin üretim yapısı, potansiyeli, tercihleri karşılığında bunun değerlendirilebilmesi yönünde öngörü ve fikirler ileri sürecektir. Gelişimleri, oluşum ve benimsenmeleri de toplumlar veya hükümetler arasındaki etkileşimle mümkün olabilir. Bu etkileşim, uyum ve barışçıl yöntemlerle sağlanabileceği gibi, günümüz koşullarında benimsenmeyecek ve etik sayılmayacak yollarda denenmiştir.

Takasla başlayan, paranın bulunmasıyla devam eden ticaret yaşamı, farklı sömürgecilik uygulamalarıyla şekillenip nihayet günümüzdeki şeklini almıştır. Adil ticaret yapılmasıyla barışın, bölgesel veya uluslararası huzurun geleceği fikri nispeten yeni olsa da, ticarete yanaşmayan, sınır veya limanlarını kapalı tutan ülkelere baskı uygulanması biraz daha eskiye dayanır. Bunlardan ilginç olanı, Çin ve İngiliz ticaretinin başlamasıdır: Hindistan'da bulunan İngilizler ekonomik güçlerini kullanarak yönetimi ele geçirmiş ve 19. yüzyıl başlarında Çin'den çay almaya çalışmıştır; ancak Çin hükümdarı ticarete yanaşmayınca Hindistan'da üretilip işlenen afyon, Çinli kaçakçılara satılmış ve karşılığında çay alınmış ve bu durumu önlemek isteyen Çin yönetimi bulunan afyonları imha etme yoluna

gidince, afyon ticaretiyle ilgili herhangi bir kısıtlama veya yasağın bulunmadığı İngiltere, Afyon Savaşları'nı başlatıp zafer kazanmış ve anlaşma gereği Çin, beş limanını İngiliz ticaret gemilerine açmak zorunda kalmıştır.¹ (Empire Episode 4: Making a Fortune, 2013) Ticaretin değişimi (ya da ekonomi uygulamaları) her zaman savaş veya baskıyla olmamıştır. Daha iyi beklentiler, halkın talepleri, refah devletin gerekleri gibi farklı nedenlerle ülkelerin tercihlerini yaptığını da biliyoruz.

16. yüzyılda uygulama örnekleri bulunan merkantalizm, çok kısa süre içinde kısıtlı sınırlar içinde uygulanmış nasyonel sosyalizm veya ziyadesiyle teori olarak kalmış neohegelizm gibi farklı yorumlar, farklı süreçler sonunda oluşmuş ve tahlilleri her geçen gün daha sağlam yapılabilmektedir. Genel hatları birbirlerine tepki sonucu ortaya çıkan bugünün daha çok tercih edilen ideolojileri, 20. yüzyılda ekonomi programlarını etkilemiş, hem üretim, hem de ticaret alanında farklı teorilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yani tarihsel gelişime bakıldığında, her olayın bir öncekinden etkilendiğini, kısır döngüye girmeyerek yeni bir zincir halkası oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Bahsi geçen bu zincirin bir halkası da neoliberalizm olmuştur. Aynı ya da farklı görüşlere sahip olan akademisyen ve teorisyenlerin neoliberalizm tanımlarındaki ayrılıklardan² etkilenmemek ve devamında genel bir tanım ortaya koyabilmek için, neoliberalizmi Milton Friedman ve Chicago Okulu ile James Buchanan ve Virginia Okulu açısından ele almak daha sağlıklı olacaktır.

Chicago Okulu'ndan Friedman, para talebini tekrardan ele almış ve bireylerin servetlerini elde tutma yollarından biri olarak kabul etmiştir. (Aftalin and Poncet, 1992, 15s.) Ayrıca bu okulun teorisyenleri, firmaların uluslararası seviyede rekabet edebilecek güce ulaşmalarını savunmuştur. (Demsetz, 1995; Çoban'dan 2002) Milton Friedman'ın öngördüğü üzere, Merkez Bankası gibi bir kurumda belli bir oranda artan para miktarı, farklı tarz yatırımcı ve kurumu etkileyerek hizmet sektörüne ve nihayet tüm piyasalara ulaşabilir. (Aftalin and Poncet, 1992, 46s.) Bu da zincirleme bir reaksiyona yol açarak hemen her alanda hissedilebilir. Friedman'ın kendisinden önceki fikirleri yorumlayıp uygulamaları gözlemlenmesiyle elde ettiği çıkarımlardan biri de enflasyondur; ki bu konudaki görüşü, daha çok hükümetlerin kendi gelirlerini artırma, işsizliği azaltma ve teşvik için enflasyonla oynadığı ve bu uygulamanın da anca kısa vadede etkili olabileceğidir. (Gürkan Yay, 2001) Ekonomik özgürlüğün sağlandığı durumlarda politik özgürlüklerin de büyük olasılıkla gerçekleşeceğini savunmuş ve örneğin

¹ İlk savaş İngiltere ile Çin arasında, ikincisi İngiliz-Fransız ittifakı ile Çin arasında gerçekleşmiş ve tüm savaşlar sonunda Çin daha fazla ticarî ayrıcalık verme zorunda kalmıştır. (Short, 2007)

² Virginia Okulu kimi zaman Anayasal İktisat Okulu olarak anılmaktadır. Chicago ve Virginia dışında ayrıca Avusturya İktisat Okulu'ndan da söz edilebilir. Tez içinde bu ekolden direkt bahsedilmese de, etkileri neoliberalizm içinde vardır; ancak neoliberal yaklaşımda baskın olan görüşler Chicago ve Virginia eksenlidir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ikinci Irak Savaşı'nda ulusal petrol şirketi kurma fikrine özelleştirme yöntemiyle yanıt vermiştir. (FoxNews.com, 2006)

Aktan'ın (2008, 194s.) aktardığı üzere Virginia Okulu'ndan Buchanan, anayasal zeminin önemini vurgulamıştır. Bu okula göre aksaklıkların nedeni kamusal müdahalelerdir ve artan vergiler özel girişimciliği sekteye uğratmaktadır. (Tayyar ve Çetin, 2013) Ayrıca istikrar konusunda, kuralları sürekli değişen bir sistemin aslında kuralsız olarak tanımlanacağı ifade edilmiştir. (Aktan, 2008, 196s.) Bu yaklaşımda “*devletin bireylerin can ve mal güvenliğinin korunmasına karşılık, onun hak ve özgürlüklerine ne tür sınırlamalar getirebileceği konuları irdelenmektedir.*” (Aktan, 2010) Anayasal güvencenin ve sıkça değiştirilmeyen kuralların, ekonomideki belirsizliği giderip bireylerin almaktan çekindiği riski ortadan kaldıracağı savunulmuştur. (Aktan, 2008, 195s.)

Milton tarafından ileri sürülen, devletin ekonomik yaşamdaki etkinliğinin neredeyse sonlandırılarak bireylerin özgürleştirilmesi ve devletin daha çok hakemlik ya da arabuluculuk görevini alması ile Buchanan'ın ileri sürdüğü Kamu Tercihi Teorisi'yle bireylerin çıkarları için devletin ekonomik ve politik manevra alanının sınırlarının çizilmesi fikri, neoliberalizmin kaynağı olarak görülebilir. Klasik liberalizmin evrimleştiği, iyi veya kötü anlamda değiştiği bu süreç sonunda her iki okulun kesiştiği ve genel bir neoliberal politika tanımına yardımcı olacak noktaları devletin ekonomik yaşamda sınırlandırılması ve bireylerin ekonomik haklarının artırılması olarak kabul edebiliriz.

Birbirleriyle en ilintili kabul edilebilecek üç teorinin karşılaştırılması uygulamalarda ayrımlara yol açabilecek ayrıntılara ve yorumlamalara neden olabilir. (Çizelge 2.1)

Çizelge 2.1: Makroekonomik Kuramların Karşılaştırılması

Konu	Klasik	Keynesyen	Monetarist
Ekonominin Dengesi	Uzun vadede tam istihdamda dengede	Doğal olarak tam istihdamın altında dengesiz	Uzun vadede tam istihdamda dengede
Fiyat-Ücret Esnekliği	Evet	Hayır	Evet
Paranın Dolaşım Hızı	İstikrarlı	İstikrarsız	Tahmin edilebilir
Enflasyon Nedeni	Aşırı para arzı	Aşırı toplam talep	Aşırı para arzı
İşsizliğin Nedenleri	Kısa vade fiyat ve ücret ayarlaması	Yetersiz toplam talep	Kısa vade fiyat ve ücret ayarlaması
Para Politikasının Etkisi	Toplam talep ve fiyatları değiştirir	Yatırımı ve gerçek GSYİH'yi etkileyen faiz oranlarını değiştirir	Toplam talep ve fiyatları değiştirir
Mali Politikasının Etkisi	Zorunlu değil toplam talebi değiştirir	Harcama çarpanı	Dışlama etkisi nedeniyle etkisiz

Kaynak: Tucker 1999, Ataç'tan 2004

Neoliberalizmin çıkış noktası ya da onun ortaya çıkışında itici güç olan Keynesyen ekonomi politikalarıdır. Birey, şirket ve devlet üçlüsüne dayanan bu politikaların aksine neoliberalizm devlet unsurunu çıkarmıştır. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve ABD Hazinesi arasında oluşan Washington

Uzlaşısı³, korumacı, müdahaleci, devlete yönlendirici görev veren önceki sisteme bir tepki olarak doğmuş ve ABD ile Avrupa’da ve devamında neredeyse tüm dünyada popülerliğini korumuştur. (Berksoy, 2008) Neoliberal politikalar, liberalizmin evrensel amaçlarını başarma konusunda da daha etkin bir role sahiptir. (Williams, 1991) Liberalizmden farkı, Eroğlu’na (2005) göre şöyledir:

“...neoliberallerin sermaye birikiminin ulaştığı aşama nedeniyle artık piyasa ilişkilerinin toplumsal ilişkileri tanımlayacak ölçüde bir egemenlik biçimine dönüştüğüne olan inançtır. Neoliberalizmde toplumsal ve siyasal alan iktisadi alan içinde ve iktisadi alana göre yeniden tanımlanmakta; birey profili, bilginin niteliği ve kalkınmanın biçimi yeniden düşünülmektedir. Siyasal ve toplumsal alanın piyasa mantığı içinde ve bu mantığa göre yeniden tanımlanması, neoliberallerce devletin birçok kuruma (...) müdahalesini de yanlış bulmuştur.”

Neoliberalizmin en etkin amaçlarından rekabet, serbest piyasa, serbest kur, hızlı büyüme oranları gibi kavramlar, gün geçtikçe anlam kazanıp uygulanabilirliği değişime uğramıştır. Uygulanabilir bir teori olarak amacı, Cizrelioğulları’na (2013) göre, devlet müdahalesinin en aza indirilip kendine özgü kurullarla ayrı bir sistem içinde yönünü bulan piyasa yapılanmasıdır. Neoliberal politikaların maruz kaldığı en önemli eleştiri ise, gelir dağılımı konusunda neden olduğu eşitsizliktir. (Yıldırım, 2011) Neoliberalizmin belki de anahtar sözcüklerinden serbest piyasa, 1980’lerden günümüze kadar ekonominin kendi hâline bırakılmasını savunmuş; ancak 2008’de patlak veren kriz neticesinde Keynesyen politikaların uygulanması bazı ülkelerde kaçınılmaz duruma gelmiştir. (Açıkalın, 2013) Diğer birçok ekonomi akımlarının aksine neoliberalizm devletin rolünü minimize ettiği için, küresel anlamda ticaretin ve buna dayalı ihracat, istihdam, istikrarlı ekonomi verileri güvene dayanmak zorunda kalmıştır. Babacan’a (2013) göre *“Güven olduğunda, tüketiciler harcamaya, şirketler yatırım yapmaya, bankalar borç vermeye devam ediyor. Eğer tüketiciler, şirketler, bankalar durursa, ekonomi de durur.”* (Anadolu Ajansı, 2013)

Küreselleşme

Küreselleşme, ticaretin etkisiyle daha hızlı ortaya çıkmış ve etkisini arttırmıştır. Sınırları aşip tüm insanlığı etkileme eğilimi gösteren ekonomik, sosyal, politik, teknolojik, kültürel alandaki karşılıklı etkileşim ve bağımlılıkları işaret etmektedir ve küreselleşmeye, olumlu çağrışım yapan modernizasyon ile olumsuz çağrışımı bulunan emperyalizm yerine daha tarafsız bir anlam yüklenmiştir. (Çağlar, 2011) Küreselleşmenin doğuşu ya da hızlanması çerçevesinde, piyasacı neoliberal görüşün iddia ettiği teknoloji ve üretimin piyasaları dışa açılmaya zorlaması ve bundan ötürü hükümetlerinde 1980 öncesi

³ G7 ülkeleri tarafından da benimsenen Washington Uzlaşısı, 10 maddeden oluşmuş olsa da, bugün birbirleriyle tamamen iç içe geçmiş olan 3 ana başlığa dayanır: Serbest piyasa, küresel birleşme, makroekonomik istikrar. (Eğilmez, 2000)

ticaretlerini serbestleştirmeye çalışması akla uygundur. (Bulut, 2003) Öngördüğü politikalar da hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından benimsenmiş ve refah devleti olma arzusu bir kenara bırakılıp kamusal hizmet uygulamalarından uzaklaşmaya başlanmıştır. (Dericioğulları Ergun ve Sallan Gül, 2009) Bu yapısından dolayı bazı kesintilerin yapılması ve kimi sorumlulukların özele devriyle çoğunluğu değil, yalnız belli bir kitleyi memnun eden uygulama olarak eleştirilebilir. Bu noktada küreselleşmenin etkileriyle ilgili olarak iki fikir ortaya çıkmaktadır: “*Birincisi; küreselleşmenin etkisinin ulusal politika yapıcılarının tasarrufunun ötesinde bir güce sahip olduğu, dolayısıyla ulusal hükümetlerin bir tercihten çok bir yaptırımla karşı karşıya kaldıkları tezi. İkinci tez ise; ulusal politikaların, küreselleşmenin etkilerini yönlendirebileceği, faydalarını yayabileceği, zararlarını azaltabileceği tezi.*”(Zengingönül, 2005) Küreselleşme savunuculuğu ya da küreselleşme karşıtlığı durumunda, daha sağlıklı ve verimli sonuç elde edebilmeyi Ulagay’ın sıralamış olduğu saptamalara istinaden yapmak mümkündür:

“... şimdiden bilinmeyen kapsamlı bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmaktadır...”

... ülkeler ve uluslar kendi farklılıklarını korumaktadır. Ve bunlardan bazıları bu düzen içinde öne çıkarken, bazıları da giderek marjinalleşmektedir...

... yeni bir hükümlanlık rejimi kavramı ortaya çıkmaktadır...

Yeni dünya düzeninde ulusal sınırlarla bağımlı olan kurumlar, uluslar üstü şirketler, uluslar arası niteliği bulunan toplumsal örgütler ve düzenleyici kurumların önem kazanması, sistemi salt devlet odaklı bir sistem olmaktan çıkarmaktadır.

... ulusal devletin önemi azalmış değildir. Yaşanan karmaşık süreçte ulusal strateji belirlemek ve küresel düzen karşısında gereken önlemleri almak için ulus devletin görevleri belki daha da ağırlaşmıştır.”(Ulagay, 2014)

Küreselleşme, ulusların ya da hükümetlerin üstünde, çok uluslu şirketler ve/veya uluslararası örgütler (veya hükümetler arası) nezdinde varlığını koruyan ve yapısal gücü için neoliberal politikardan beslenen bir olgudur. Bu olgunun iyi ya da kötü olarak tasvir edilmesinden çok, bundan nasıl yarar sağlanabileceği konusunda fikir yürütmek özellikle karşılaştırmalı üstünlük teorisi temel alındığında öne çıkan sektörlerin gelişimi için yararlı olabilecektir. Diğer yandan, zayıflayan sektörlerin doğurduğu işsizlik, ihracat açığı gibi olumsuz etkilerin giderilebilmesi için de bir çözüm yolu olarak kabul edilmesi, günümüz koşullarında vazgeçilmez bir gereksinimdir. Hatırlanması gerekir ki, domino etkisine sahiptir ve olaylar, birbirini etkileyerek beklenmedik sonuçlar doğurabilir. Küreselleşmenin uluslararası bağımlılıktan doğduğunu ileri süren Hall’ın (1991)

belirttiği “küresel ekolojik karşılıklı bağımlılık” bir yana, “parasal ve bölgesel düzenlemeler” konusunda olup bitene duyarsız kalmak, ikili veya çoklu ilişkileri sekteye uğratabilir veya durdurabilir.

2.3 Kültürel Etkileşim Hakkında

Kültür ve kültürel etkileşim küreselleşmeden ve neoliberalizmden ayrı şekilde ele alınamayacak kadar etkilenmiş bir yapıdadır. Kültür, tanımından da anlaşılacağı üzere zamanla değişebilir ve değişim farklı yollarla mümkündür. Kültürel asimilasyon ve kültürel yayılma gibi unsurlar, tezde yer almayacak noktalardır. Kültürleşme olarak karşımıza çıkan kültürel etkileşim ise, toplumların birbirlerini farkında olmadan ya da böyle bir şeye kalkışma gereği görmeden etkilemesi olarak açıklanabilir. Bu etkileşimin öncelikli eylemselliği ise uluslararası ticaretle olasıdır. Aile veya akraba üyelerine hitap sıfatlarındaki değişiklikler (ana-anne, dayıoğlu-dayızade-kuzen, dede-büyükbaba, emmi-amca vb.), sanat yaşamına eklenen kimi unsurlar (müzikte farklı türlerde eserler konulması, farklı sanat dallarının gelişmesi, benimsenmeyen bazı türlerin kabullenilmesi vb.), kullanılan dilde teknoloji, medya, din, ticaret gibi unsurlardan doğan yeni yerli ve yabancı sözcükler (bilgisayar, twitter vb.) kültürel etkileşimin gündelik yaşamdaki yansımalarına örnek olarak gösterilebilir.

Günümüz dünyasında, küreselleşme⁴ gerçeğinden bahsetmemek yanlış olacaktır. Küreselleşme, genelleme yapıldığında politik hiyerarşiyi ya da ekonomik değişimleri çağırıştırıyor olabilir; ancak nitel ve nicel yönden iki şekilde ele alınabilir: Olgun’a (2006) göre nitel yönden politik, ekonomik ve sosyal süreçleri; nicel yönden yatırım, ticaret ve sermaye akımlarını ifade etmektedir. Sosyal ve kültürel küreselleşme, fikirlerin ve bireylerin sınırları aşım hareket yeteneği kazanarak ulaştıkları yerde bireyleri, toplumları ve kültürleri etkilemesidir. (Keohane and Nye, 2000; Danziger’den 2005, 299p.) Küreselleşmenin de etkisiyle yeni konular, yeni cinsel kimlikler, yeni bölge ve toplumlar ortaya çıkmış, kısa ve orta vadede sabit, ayrı, belli olan kimlikler daha akışkan ve aktif bir hâl almıştır. (Ataman ve Yıldırım, 2005) Tüketim kültürüne istinaden, yeni akımlarda ortaya çıkmış ve örneğin hazır gıdaların yaygınlaşmasına bağlayabileceğimiz besleyicilik gibi bağımlılık ya da davranışlar, içinde bulunduğumuz yüzyılda araştırmalara konu olmuştur. (Griffiths, 2013) Küreselleşen dünyada ticaretin ve dolaşımın kolaylaşmasıyla ticaret ağı güçlenmiş ve bununla birlikte kültürlerin birbirini etkileme hızı da artmıştır. 1964’te McLuhan’ın ortaya attığı Küresel Köy (Global Village) fikri, farklı etmenler sayesinde ortaya çıkışının üstünden makul bir zaman ardından gerçekleşmiştir. Elektronik dayalı Bilgi Çağı’nda özellikle medya ve pazarlama kanallarıyla yerkürede insanoğlunun yaşadığı her noktaya ulaşım ve iletişim kolaylaşmış, en kapalı toplumlar bile bundan etkilenmiştir. (Atasoy, 2007) Köse’ye (2003) göre

⁴ Küreselleşme olgusu, Bayar’a göre ekonomik, siyasî/güvenlik, teknolojik/iletişimsel, çevresel/demografik ve kültürel boyutlara sahiptir ve bu olguların etkileşimiyle şekil değiştirmektedir.

bu etkileşimin kazananının olup olmayacağı henüz kestirilemez ve ayrıca böyle bir etkileşim veya değişime taraf olmayan toplumlarda kendi aralarındaki örgütlenmelerle çare arayışlarını sürdürmektedir. Öte yandan Küresel Köy, Bilgi Çağı ve nihayet medya ve pazarlamanın bugünkü olgusu, başka bir isimle başlayıp bugün Facebook adını alan sosyal medya kanalının teknoloji sayesinde sosyal bir ürün sunarak (Mark Zuckerberg: Facebook'un İçi, 2014) farklı kimliklere sahip milyonlarca insanı aynı yerde toplayabilmesi gibi bir sonuç doğurmuştur.

Küreselleşmeyle ilintili olarak kabul gören neoliberalizmin de kültürel etkileşimdeki önemi büyüktür. Bugün varlığını sürdüren neoliberal bakış, klasik liberalizmden farklı olarak bireyin yalnızlaşmasını, yani içinde yer aldığı toplumdan kopuk bir yaşam sürmesini öngören bir anlayışa sahiptir. (Akça ve Hülür, 2004) Bununla birlikte, uygulanmakta olan ekonomik sistem veya ticaret stratejileri ne olursa olsun, bireyin kültürü, onun ekonomik davranışlarını mutlaka etkiler ve toplumun genelinde sahip olunan kültür, toplumun ekonomik hayatını belirler. (Seker, 2007) Yani neoliberal yaşam tarzının hüküm sürdüğü toplumların yalnızlaşan bireylerinin de kendine özgü bir ekonomik yaşamı olduğunu ileri sürmek ve bu yaşam tarzına göre tüketim eğilimi göstereceğini beklemek doğru olur. Popüler kültür olarak günlük yaşamda andığımız ve gelir geçere dayalı olduğu ileri sürülebilecek, tüketim eğiliminde bireyselleşme öne çıkaran ekonomik yaşam, hükümetlerin karar alma yapısı açısından yaratılmış belki de en kritik zorlamayı oluşturmaktadır. Bireylerin tercihleri farklılık gösterdiğinden, fayda ve maliyet gözetimiyle en rasyonel tercih yapılsa bile siyasi yandaşlık ve sistem uyumsuzluğu söz konusu olabilir. (Gül ve Ekinci, 2012) Sosyal tercih, hükümetler ve kamu çalışanları için bir sıkıntı yaratsa da, özel sektör için rekabet aracı olarak kullanılabilir. Ürün ve hizmetlerin yaş, cinsiyet ve benzeri ölçütlere göre ayrıştırılması ve hatta kişiye özel ürün veya hizmet oluşturulması hem müşteri memnuniyeti, hem de işletme kazancı için olumlu sonuçlar doğurabilir. Kişiye özgü mal ve hizmetlere artan talebin maliyet egemenliği ve farklılaştırma stratejilerini doğurmuş olmasını da buna bağlamak mümkündür. (Küçükaslan Ekmekçi, 2011, 17s.) Şirketler açısından olumsuz etkisi ise, tüketicilerin karakteristikleri ve satın alma davranışları arasındaki bağın zor anlaşılabilirliğidir. (Bakırtaş, 2009)

Gerek küreselleşme olgusu, gerek neoliberalizmin ekonomik öngörülleri olsun, toplumların birbirine daha da yakınlaşmasını sağlamaktadır. Kimi zaman bu yakınlaşma tarafları memnun etmeyecek kadar olumsuz etkilere sahip olsa da, kimi zaman bu etki "refah" olarak algılanabilmektedir. Örneğin, ulaşım maliyetlerinin teknolojiyle düşmesi, ulaşım ağının genişlemesi kimi toplumlarda terör endişesini arttırmış ve toplumsal olarak bazı korku veya önyargılara yol açmıştır. Diğer yandan aynı nedenler, merkeze uzak noktalara tıbbî malzemelerin daha rahat ulaştırılması ve buradaki bireylerin minnet duygusunu geliştirme konusunda etkin olmuştur. Aynı nedenlerin veya benzer sonuçların farklı

toplumlarda farklı etkiler yaratması, ideoloji, ırk, din, sosyoekonomik durum gibi kriterlere bağlanabilir.

Toplumların genelindeki algı farklılığında rol alan kriterlerden biri olan ideoloji, bugün özellikle Rusya ve çevresindeki ülkelerde etkinliğini sürdürmektedir. Geçiş ekonomilerinde değişen tüketim kültürü, politik ve ekonomik veriler ile üretim anlayışının farklılaşmasından ötürü kolaylıkla anlaşılamayacak olsa da, belirli dönemlerin karşılaştırılması yöntemiyle fikir edinilmesine yardımcı olabilir. Örneğin, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden (SSCB) ayrılan cumhuriyetlerdeki bireylerin ekonomik yaşamları ve tüketim eğilimleri, ülkelerinin bağımsızlıklarını duyurdukları yılı takip eden ilk yıllarda doğru sonuçlar vermeyebilir; ancak önceki ve sonraki beşer ya da onar yıllık dönemlerin karşılaştırılmasıyla değişen kültür hakkında bilgi sahibi olunabilir. Politik kültür ve gündelik yaşama doğrudan yansıyan, yaşam biçimini şekillendiren kültür, Ukrayna'nın farklı bölgelerinde farklı şekillerde kendisini hissettirmiş ve nasyonel sosyalizm, liberalizm, komünizm gibi farklı kutupların adeta eşit ağırlıkta görünmesini sağlamıştır. Birbirine taban tabana zıt olan siyasî akımların geniş kitleler tarafından kabullenilmesi, Soğuk Savaş ardından Ukrayna için henüz neoliberal fikir ve uygulamaların ABD, İngiltere ya da Hindistan, Brezilya, Türkiye gibi ülkelerle eşit sonuçlar doğurmadığı söylenebilir. Kısacası, ileri sürülecek olan fikirler, geçiş ekonomileri için yalnızca tahmin olarak görünebilir ve bu ekonomilerin, liberal ve neoliberaler ile karşılaştırılması doğru sonuçlar vermeyebilir.

Mendis'in (2009) aktardığı üzere, demokrasi, ticaret ve işbirliği ile bunlardan çıkan demokrasi inşası, ekonomik bağımlılık ve uluslararası ortaklık ülkeler arasında barışın sağlanabilmesi için etkin unsurlardır. Klasik liberal teorisyenler ticareti ekonomik kalkınma ve politik ilerleme için bir güç olarak kabul etse de (Barbieri, 2002), klasik görüşlerden ve Keynesyen politikalardan ayrı olarak neoliberal görüş ticaretin ülkeler ve toplumlar arasında bir köprü kurup herkesin bundan yarar sağlayacağını savunmaktadır.

Her ne kadar turizmin içinde görünse de uygulamada farklılık gösterebilen eğitim veya çalışma eylemleri için yurtdışına geçici süreyle ayrılma, yapılan ticaret ve medya gibi sıralayabileceğimiz unsurlar dışında, turizm faaliyetleri de bireylerin veya toplumların birbirlerinin kültürlerini farkında olmadan ya da buna kalkışma gereği duymadan etkileyebilme yollarından biridir. Ticaretin, turizmin ve diğer unsurların etkinlik kazanabilmesi de iki veya çok taraflı ticaret ya da dolaşım anlaşmaları, serbest ticaret bölgeleri, gümrük birlikleri, ortak pazarlar gibi çeşitli entegrasyon aşamalarına göre değişir. Ayrıca bunların ayrıntılarına göre verimliliğin değişimi de söz konusu olacaktır. İşletmelerin girişimleri veya toplumların beklenti ve istekleri ne olursa olsun, aslında kesin çözüm ancak hükümetler tarafından yasallaştırılabilir. Bugün Hilton'un 15'i Türkiye'de 90 ülkede 3900 otelinin olması da bu şekilde gerçekleşebilmiştir. (Hilton Worldwide, 2013) Böyle bir arzın oluşturduğu sonuçlar ekonomik, politik, hukuksal,

sosyolojik, kültürel kategorilere ayrılabilir; fakat konumuz için daha önemli olanı, bireylerin ülkelerinden ayrılarak turizm faaliyetleri içinde yer alması olacaktır.

2.4 Türkiye’de Neoliberalizmin Başlangıcı

Türkiye’de, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ekonomiyi koruyucu politikalar izlenmiş; ancak diğer yandan özel sektörün teşviki için de kanunlar çıkartılmıştır. Yani ziyadesiyle modern ekonomi kuramları arasında karma ekonomiyle özdeşleştirilebilecek olan devletçilik benimsenmiştir. İhraç mallarının satışı konusunda hükümetin yakından kontrolü altında yapılanmaya gidilmiştir. (Atatürk, 1927; Cevizoğlu’ndan 1980) 1929 Buhranı olarak anılan 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı’ndan da doğrudan etkilenen Türkiye, 1932’de devletçilik uygulamalarına eğilmiş, önemli kamu bankaları kurulmuş, demiryolu gibi altyapı çalışmalarına hız verilmiş ve bununla birlikte özel sektörün de çıkarlarını korumaya yönelik politikalar üretilmiş ve böylece ithalat düşmüş, dış ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenmiştir. (Ezer, 2005) 1930’lardan itibaren de kimi zaman kamu, kimi zaman özel sektör ön plana çıkmış, içe dönük korumalı ekonomi yaklaşımı uygulanmıştır. (Yılmaz, 2002, 2s.)

2. Dünya Savaşı’nda eylemsel olarak tarafsız kalan Türkiye, 1980 öncesinde süregelen Soğuk Savaş’ta Batı bloğuna daha yakın bir tavır izlemiş, politik ve ekonomik uygulamalarının önemli bir kısmını bu doğrultuda hayata geçirmiştir. Bundan dolayı da, neoliberalizm dalgasından daha çabuk etkilenerek aşamalı olarak karma ekonomiyi terk etmeye başlamıştır. Uluslararası seviyede oluşan ekonomik sıkıntı ve değişimlerden etkilenerek 1960’lı yıllar ve sonrasında benimsenen ithal ikameci sanayileşme⁵ stratejisi bekleneni verememiş, ödemeler dengesi açık vermiş ve ihracata dayalı büyüme stratejisi izlenmek zorunda kalmıştır. (Kurtuluş Kara, 2012)

Turizm konusundaysa 1949’da Turizm Danışma Kurulu oluşturulmuş ve devletin düzenleyici, teşvik edici aktör olmasını sağlamış, 1953’te teşvik kanunuyla on yıllık vergi muafiyeti gibi ayrıcalıklar sağlanmış ve 1955’te Türkiye Turizm Bankası’nın kurulmasıyla kredi temini kolaylaştırılmıştır. (Ünlüöner vd., 2007)

Küreselleşmenin altın çağı olarak nitelendirilen 1970’lerde başlayan dönemde yönetsel, toplumsal ve kültürel anlamda etkilenen ulusal yapılarda, ayrıca finansal alandaki sabit döviz kuru politikalarının terk edilmesi gibi değişikliklerle uluslararası bir dalgalanmaya neden olmuştur. (Yeldan, 2002) Gelişmiş ülkelerin neredeyse tümü ve gelişmekte olan ülkelerin de önemli bir kısmında küreselleşmenin etkisiyle artan neoliberal ekonomiye olan ilgi Türkiye’de de 1970’lerin sonunda fark edildi ve ilk adım 1980’de atılmıştır.

⁵ İthal edilen sanayi ürünlerinin yurtiçinde üretilmesi stratejisi, Eşiyok’a (2004) göre Türkiye’nin teknoloji ve ara girdiler gibi vazgeçilmez gereksinimlerinden dolayı dışa bağımlı duruma gelmiş ve döviz buldukça üretim yapabilen, bu nedenle de ödeme dengesi açık veren, enflasyonu hızlanan bir yapıya bürünmüştür.

24 Ocak Kararları olarak bilinen ve 1980’de kabul edilen maddelerin temel amacı doğrudan dış yatırımları çekme olsa da, cazibesi itibariyle önemli bir katkısı olmamıştır. (İlker Aycı, 5. İzmir İktisat Kongresi, Oturum 1, 2013) Ayrıca bu kararların öngördüğü yapı değişikliğinin Türkiye açısından en verimli model olup olmadığı da tartışmaya açıktır. (Ulagay, 1984) 24 Ocak Kararları olarak bilinen İstikrar Kararları, dönemin azınlık hükümetinin başbakanı Süleyman Demirel tarafından görevlendirilen Turgut Özal’ın yetkilendirilmesiyle hazırlanmış ve devletin mal ve hizmet fiyatları üstündeki denetimi kaldırılmış, ayrıca kur ayarlaması yapıp ihracata dayalı üretime geçilmiş, kotalar kaldırılıp ithalat serbest bırakılmış, faizlerin enflasyonun üstüne çıkmasına izin verilmiştir. (Özcan, 2014) Öztürk’e (2013) göre IMF ve Dünya Bankası güdümlü bu kararlar emek ücretlerinin baskı altında tutulması, kamu mallarına zam yapılması ve özel sektörün önünün açılması demek oluyordu.

2.5 1982 - 2011 Arası Türkiye’de Neoliberalizm Hakkında

Türkiye’de neoliberalizmin eylemsel olarak ilk adımının 24 Ocak 1980’de atıldığını söyleyebiliriz; ancak devamında işleyişi hızlıca oluşmamış ve özellikle bu kuramın en bilinen örneklerinden İngiltere ve ABD’nin hızına yaklaşılamamıştır. Hatta 1980 sonrası belli dönemlerdeki büyüme oranlarının 1980 öncesine göre daha düşük olduğu örnekler bulunmaktadır. (Tokucu ve Kaya, 2011) Bu durumu, alışık olunan ağır bürokrasi yüzünden, planların uygulanamamasına bağlayabiliriz. (Yereli, 2013) Türkiye’de neoliberal politikaların başlangıcını kambiyo denetimlerinin hafifletilmesi, fiyat denetimlerinin aşamalar halinde kaldırılması, faiz ve döviz kurunun piyasalarda belirlenmesi yönteminin getirilmesi, kuralların esnetilmesi, özelleştirmeler alanında birçok hamleye girişilse de büyük başarılar elde edilmemesi olarak açıklayabiliriz. (Eğilmez, 2013) Bu dönemki uygulamalar ve sonuçlar çok büyük farklar oluşmadan sürmüş, değişen hükümetlere karşı neoliberal politikalarda fazla değişiklik gözlemlenmemiştir.

Türkiye’nin 1980’lerin başında olduğu gibi geçiş ekonomilerinde özel şirketlerin rekabete hazır oldukları söylenemez. (Sakınç, 2005) Neoliberalizm ile beklenen ve önemi artan uluslararası ticaret ise ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerinin farkına varmalarına olanak verir ve böylece ölçek ekonomilerine neden olur. (Doğan, 2005) Bu iki yargının çağrıştırdığının aksine, yabancı sermaye Türkiye’ye gelmeyerek daha çok portföy yatırımını seçmiştir. (Yılmaz, 2002, 15s.)

2.5.1 Hükümetler

12 Eylül 1980’de 44. Hükümet askerî yönetimce kurulmuştur. 24 Ocak’ı takip eden aylardaki yönetimin el değiştirmesinden 1982 Türkiye Anayasası’nın yürürlüğe girdiği 9 Kasım 1982’ye dek önemli bir gelişme yaşanmamıştır. 1981 Mayıs’ta ihracata teşvik ile vergi iadeleri dönemi başlatılmış ve ayrıca sabit kurdan vazgeçilmiştir. (Yılmaz, 2002, 13s.)

1982 Mart'ta, sonraki yıllarda değişikliklere uğrayacak olan 2634 numaralı Turizm Teşvik Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunun (1982'deki hâlinde farklı olarak) otelcilik sektörüyle ilgili göze çarpan ayrıntıları şöyledir: (T.C. Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi, 2014)

- Madde 9 - a) ... yol, su, kanalizasyon, elektrik ve telekomünikasyon gibi altyapı ihtiyaçlarının ilgili kamu kuruluşlarınca öncelikle tamamlanması zorunludur...
- Madde 16 - (Değişik : 30/5/1991 - 3754/1 md.) ... elektrik, gaz ve su ücretlerini o bölgedeki sanayi ve meskenlere uygulanan tarifelerden en düşüğü üzerinden öderler.
- Madde 17 - ... telefon ve teleks taleplerine ilişkin her türlü işlem ve tahsis öncelikle yapılır.

1983'te, sonucusu 1977'de yapılan genel seçimler yapılmış ve 13 Aralık 1983'te Anavatan Partisi (ANAP) ile 45. Hükümet kurulmuştur. 6 Kasım'da yapılan bu seçimlerde ANAP, %45.14 (Konrad-Adenauer-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2013) oranında oy alarak tek başına iktidar olmuştur. ANAP'ın programında (TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 2013) ise bireylerin ekonomideki yerlerine ayrı bir yer verilip;

“Sanayi, tarım ve ticarete mal ve hizmet üretiminin en süratli ve verimli şekilde yapılabilmesi, fertlerin kabiliyetlerini ve teşebbüs güçlerini iktisadî gelişmenin temel unsuru sayan bir sistem içinde mümkün olabilir. Hür teşebbüsü meydana getiren ferdi işletmeler, kooperatif ve şirketler sistemin temel uygulama araçlarıdır.”

ifadesi paylaşarak neoliberal politikaların uygulanacak olması sinyali verilmiş ve aynı yılın son dönemlerinden itibaren serbest piyasa sisteminin yapılaşmasıyla ilgili uygulamalar başlamıştır. (Yılmaz, 2002, 13s.)

1984'te çıkartılan 2983 ve 1986'da çıkartılan 3291 sayılı kanunlarla özelleştirme politikalarının zemini hazırlanmış ve özelleştirme kapsamı genişletilerek açıklanmıştır. (T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2014a)

21 Aralık 1987'de ANAP 46. Hükümeti kurmuş ve 1988 Şubat'ta serbest faiz için karar almış; ama enflasyon konusunda etkisiz olduğu anlaşılınca üstünde durmamıştır. (Yılmaz, 2002, 14s.) Bu dönem içinde ANAP ekonomiye eğilim gösterse de, seçim öncesi vaatlerini gerçekleştirememiş ve enflasyonu düşürmeyi başaramamıştır. (Eştürk, 2006) Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olması sonrasında geçici hükümet kurulmuştur.

9 Kasım 1989'da ANAP tarafından 47. Hükümet kurulmuştur. Ankara Ticaret Odası'nın 1983-2002 arası hükümet değerlendirme çalışmasına göre Yıldırım Akbulut'un başbakanlık görevini üstlendiği bu dönem, dış borç yükünün

%15'lik düşüşüyle 57. Hükümete kadarki en başarılı süreci oluşturmuştur. (Hürriyet, 2002)

23 Haziran 1991'de ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın başbakanlığıyla kurulan 48. Hükümet kısa süre iktidarda kalabilmiştir.

20 Kasım 1991'de 49. Hükümet Doğru Yol Partisi (DYP) ile koalisyon ortağı olan Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) tarafından kurulmuştur. Süleyman Demirel başbakan olmuştur. DYP ve SHP protokolünde turizmin kamu, yerli ve yabancı girişimciye açık hâle getirilmesi hedeflenmiş, döviz girdisi gözetlenerek yabancılara kolaylık sağlanabileceği belirtilmiştir. (TBMM Koalisyon Protokolü, 1991) Bu dönem içinde ayrıca sosyal, kültürel, ekonomik ve politik sonuçları günümüze kadar yansıyan televizyonculukta yeni bir sayfa açılmış ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) tekeli son bulup özel kanalların sayısı artmaya başlamıştır. (Demiray, 2002) Turgut Özal'ın ölümü sonrası Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanı olması üzerine bir ay kadar Erdal İnönü başbakanlık görevini üstlenmiştir.

25 Haziran 1993'te DYP ile SHP ortaklı 50. Hükümet kurulmuştur. Uluslararası ticaretin kolaylaşmasıyla bireylerin ekonomik özgürlük bilincini farklı kaynaklar aracılığıyla edinmesi tasarruf edilebilirliği arttırmış olsa da, hatırlanması gereken bir diğer görüşte Yılmaz'a (2002, 23s.) göre 1994 sonrası üretmeden tüketmeye dönüşen tüketim eğilimidir. Krizin de yaşandığı bu dönemde enflasyon %99'u bulmuştur. (Hürriyet, 2002) Bu dönemde ayrıca 4046 sayılı kanunla Özelleştirme İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. (T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2014b)

5 Ekim 1995'te DYP 51. Hükümeti kurmuş; ancak azınlık hükümeti güvenoyu alamamış, 30 Ekim 1995'te 52. Hükümet Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile koalisyon şeklinde kurulmuştur. Bu dönemde Avrupa Birliği (AB) ile alınan yolda bir aşama daha kaydedilmiş ve Türkiye AB'ye tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne katılan ilk ülke olmuştur ve buna göre AB ülkelerine uygulayamadığı gümrük vergilerini diğer ülkelere birliğin ortak tarifesine uygun şekilde uygulamaya başlamıştır. (Köse, 2004) Katılımın üstünden neredeyse yirmi yıl geçmesine karşın tam üyeliğin yakın gelecekte görünmemesi, birliğe ve etkilerine karşı eleştiriler doğurmaktadır. Gümrük birliklerinin geneli için kabul edilebilecek olan artılar bir yana, ayrıca bazı sektörlerin⁶ ticaret hacimleri ve ekonomik durumla ilgili olarak yararlarından bahsetmek olasıdır. Nitekim “*AB gibi güçlü bir ekonominin ve istikrarlı bir ticaret ortağının dış ticaretinde en önemli paya sahip olması, Türkiye'nin dünya ekonomisinde meydana gelebilecek sorunlardan da daha az etkilenmesini sağlamaktadır.*” (Seki, 2005)

⁶ Hazır giyim, Türkiye'nin ihracatında önemli bir kalemdir. AB ile yapılan ticarete de %10 civarı bir paya sahiptir; ancak birim başına maliyeti örneğin Çin'le kıyaslandığında hızla düşmesi beklenebilecekken, dalgalanmalar hâlinde payını koruyabilmektedir. (Özçalık ve Okur, 2013) Her ne kadar kalite, ulaşım gibi başka etkenler söz konusu olsa da, birliğe üyeliğin de katkısı bulunmaktadır.

6 Mart 1996'da ANAP ile DYP koalisyonuyla kurulan 53. Hükümet kısa bir süre iktidar kalabilmiştir.

28 Haziran 1996'da Refah Partisi (RP) ile DYP'nin koalisyon ortağı olduğu 54. Hükümet kurulmuştur. Enflasyonun %72'yi bulduğu ve milli gelirden %6.9'luk yükselişin kaydedildiği (Hürriyet, 2002) bu dönemde koalisyon mevcut olmuştur. Yıllardır süren yüksek enflasyon karşısında, aylık enflasyon oranında maaş artışı, zorunlu tasarruf kesintilerinin kaldırılması, esnaf kredi limitlerinin artırılması gibi ekonomi politikaları uygulamaya sokulmuştur. (Küçük, 2013)

27 Şubat'ı takip eden aylarda son bulan 54. Hükümet ardından 30 Haziran 1996'da cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından görevlendirilen Mesut Yılmaz'ın genel başkanı olduğu ANAP ile Demokratik Sol Parti (DSP) ve Demokrat Türkiye Partisi (DTP) koalisyon ortaklarıyla 55. Hükümet kurulmuştur. 1998'de IMF ile yapılan anlaşmaya kadar geçen süredeki yapısal reformlar devletin ekonomiye müdahalesini sınırlandırma amacıyla, 1998 sonrası piyasaların düzenlenmesindeki devlet rolünü ele alan amaçla ayrılmaktadır. (Ataay ve Acar, 2009) 1998'de IMF ile yapılan anlaşma uyarınca bankacılık ve sosyal güvenlik alanlarında değişiklikler yapılması, özelleştirmelerle ilgili hedeflerin gerçekleştirilmesi, tarıma yapılan desteklerin sonlandırılması gibi kararlar alınmıştır. (Erten, 2009, 6s.)

11 Ocak 1999'da DSP 56. Hükümeti kurmuş ve azınlık hükümeti birkaç ay iktidar kalmıştır.

57. Hükümet ise 28 Mayıs 1999'da koalisyon olarak DSP, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve ANAP tarafından kurulmuştur. 57. Hükümet döneminde ithalata olan talebin düşüşü ve ihracatın artışı ile ithalatın ihracatı karşılama oranı %91'i bulmuştur. (Hürriyet, 2002) Uluslararası örnekler göz önünde bulundurularak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuş ve bankaların kuruluş, yönetim, çalışma, devir, birleşme, tasfiye ve denetlenmelerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. (Erten, 2009, 6s.) Ayrıca Marmara'da gerçekleşen depremin etkisiyle bölgedeki üretim yavaşlamış veya durmuş, bu da ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. (DPT, 2000; Erten'den 2009, 7s.) 2001 Kasım Krizi sonrasında IMF ile 2002 Ocak'ta 18. Stand-By Anlaşması imzalanmıştır. (Erten, 2009, 9s.)

58. Hükümet 18 Kasım 2002'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti/AKP) tarafından kurulmuş ve bir süre sonra Recep Tayyip Erdoğan'ın milletvekili seçilmesiyle hükümet istifa ederek yeni hükümetin kurulmasına olanak vermiştir.

14 Mart 2003'te AK Parti/AKP tarafından kurulan 59. Hükümet dönemi içinde, 2004'te, 2005'te yürürlüğe girmesi kararıyla Türk Lirası'ndan altı sıfır atılarak 2006'da tamamen piyasada bulunacak olan yeni para hakkında karar alınmış (Ntvmsnbc, 2004) ve sürecin sonunda uygulanması sağlanmıştır. 2005

Nisan’da IMF ile 19. Stand-By Anlaşması imzalanmıştır. (Erten, 2009, 9s.) Kriz öncesi dönemle kıyaslandığında, mal ve hizmet ithalatının hızı yükselmiştir. (Erten, 2009, 12s.) Ayrıca enflasyon politikaları başarılı olmuş ve enflasyon %10’un altında tutulabilmiştir. (Erten, 2009, 13s.) Bu dönemin özelleştirme politikalarıyla ilgili genel tespiti

“2005 ve 2006 yıllarında özelleştirmeden elde edilen toplam gelir 16,2 milyar dolar ile daha önceki 20 yıllık dönemde elde edilen toplam miktarın üzerine çıkmıştır. Telekomünikasyon, petrol, elektrik ve bankacılık gibi birçok alanda devlete ait teşekküllerin özelleştirme kapsamına alınarak, özelleştirildiği veya özelleştirilmesi yönünde önemli adımların atıldığı gözlenmiştir.” (Güran ve Oğuz, 2010) şeklinde kabul edebiliriz.

60. Hükümet 29 Ağustos 2007’de AK Parti/AKP tarafından kurulmuştur. 2008 Krizi, Türkiye’nin hem finansal piyasalarında, hem de reel ekonomisinde etkili olmuştur. (Yıldırım, 2010) Kriz ardından doğrudan dış yatırımlar lokasyon, kalifiye insan gücü, çevre ülkelerle bağlar⁷, büyük iç pazar, verimliliğe göre ucuz ücretler gibi nedenlerle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olanlara kaymış (Yülek, 2013) ve üretim ile ticaret ağında bir denge söz konusu olmuştur. Öte yandan çok uluslu firmalar rekabet koşullarını daha fazla deneyimleyip daha yatkın oldukları için, ilaç sanayinde olduğu gibi, yerli girişimci zor durumda kalmıştır. (Öztürk, 2013) Böylece Türkiye’de gayri safî yurtiçi hasıla (GSYİH) büyüme oranları yavaşlamış, devamında gerileme yaşanmıştır. (IMF, World Economic Outlook, 2009; Öztürk ve Gövdere’den 2010)

61. Hükümet 6 Temmuz 2011’de AK Parti/AKP tarafından kurulmuştur. Bu dönemde ekonomi ve ticaretle ilgili olarak Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı kurulmuş ve ayrıca Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’ndan ticaret alınarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı kurulmuştur. (Ntvmsnbc, 2014) Önceki hükümetlerden gelen ve kesimlere göre demokratikleşme paketi, açılım paketi, Kürt sorunu, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) sorunu gibi isimlerle anılan politik ve sosyal uygulamaları, Arap Baharı’nın Suriye’deki yansımadaki duruşu, Ergenekon, Balyoz gibi adli konular, Gezi Parkı olayları, 17 Aralık operasyonu bu dönemde en çok konuşulan konular olmuştur. Bu olayların ekonomiye doğrudan ve dolaylı etkilerinden bahsetmek olasıdır; ancak tezin yazıldığı süre içinde bu konular henüz netlik kazanmadığından ötürü, atıfta bulunarak değinmek yanıltıcı sonuçlar verebilir ve bu nedenle üstünde durulmayacaktır.

2.5.2 18 Hükümetin neoliberal politika anlamında değerlendirilmesi ve olası beklentiler

Türkiye’de 24 Ocak Kararları’nın onaylanmasını takip eden süreç içinde oluşturulan hükümetlerin geneli için liberal anlayış kabul edilebilir; ancak çok

⁷ Connectivity: Din, dil, kültür, diaspora vb. (Yülek, 2013)

özel durumlarda yapılan kimi uygulamaları karma ekonomi modeli veya doğrudan neoliberalizm ile açıklamakta mümkündür. Dünya'nın geri kalanında olduğu gibi herhangi bir ekonomi modeline salt bağlı olunamadığı Türkiye için de geçerlidir. (Örneğin İngiltere, Çin, Küba veya herhangi bir Orta Doğu monarşisinde uygulanmakta olan ekonomi modelini genel bir tanımlamayla açıklama şansımız varken; her bir politika irdelendiğinde aslında benimsenenin ekonomik modelle çeliştiği görünebilir.) Konumuzla ilgili olarak ön plana çıkabilecek özelleştirmeler, küresel anlamda etkin olan şirketler, beyin göçü, ticaret potansiyeli, otelcilikle ve kısmen turizmle ilgili bazı temel noktalar ve çoğunluğu ilgilendiren veya etkileyen olayların en genel şekliyle özeti, hükümetlerin politikaları hakkında genel bir fikir edinmeye yardımcı olacaktır.

Özelleştirme politikaları, özellikle 2000'li yıllarda etkinliğini arttırmış ve önemli bir gelir kaynağı olmuştur. (Çizelge 2.2) Genel olarak tüm hükümetler farklı özelleştirme yollarıyla bu neoliberal politikaya sahip çıkarak, uygulamıştır. Bir reform aracı olarak özelleştirmeler, ki ziyadesiyle işsizliğe neden olacağı konusunda eleştirilir, devletin gelir elde etme aracından öte, satış/kira/devir sonrası gerçekleşebilecek durumlar için ayrılmalıdır. (Tandircioğlu, 2002) Bu ifadeden, yatırımlar konusunda, özelleştirmelerin devlet açısından büyük bir gelir olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzyılın başında maruz kalınan krizin etkilerinden maliye ve para politikaları ile politik istikrar sayesinde kurtulan hükümet, özel sektörün yatırımlarını çekmeyi başararak hızlı büyüme rakamları elde etmiştir. (Erten, 2009, 16s.) Yatırımların bir kısmı ise özelleştirmeler sayesinde gerçekleşebilmiştir.

Çizelge 2.2: Türkiye Özelleştirme Geliri

2001	119.801.097\$	2002	536.475.541\$
2003	187.087.491\$	2004	1.282.842.130\$
2005	8.222.240.231\$	2006	8.096.165.459\$
2007	4.258.629.659\$	2008	6.297.123.974\$
2009	2.274.985.159\$	2010	3.085.479.135\$
2011	1.358.418.129\$	2012	3.020.692.249\$
2013	12.485.548.326\$	Toplam	51.225.488.580 \$

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2014c

Özelleştirmeler, diğer birçok ülkede olduğu üzere, Türkiye'de de eleştirilen bir politika aracıdır. İşsizliğin artması, çalışanların işten çıkartılması, denetleyici kurumların açılarak devlet üstüne tekrar benzer sorumluluk yükleneceği gibi olumsuz fikirler ve verimin artırılması, devlet gelirinin artması, kadrolaşmanın azalması gibi olumlu fikirler çoğu zaman çakışsa da, tüm iktidarlar tarafından kabul görmüş bir uygulamadır. Neoliberalizmin Türkiye'de uygulanmaya başlaması, hükümetlerin özellikle özelleştirme konusunda eyleme geçmiş olmalarını göstermektedir. 45. hükümet ile 60. hükümet arasında, toplam 16 hükümet karşılaştırıldığında sırasıyla en fazla özelleştirme gerçekleştiren 59., 60. ve 57. hükümetler olmuştur. (T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2014c) İktidar süreleri göz önüne alındığında, ilk üç değişmezken, sonraki sıralamada değişimler söz konusudur. Türkiye'nin en gözde neoliberal

politika aracı olarak özelleştirmeler, aynı dönem içinde koalisyon hükümetleri için 49, tek partili hükümetler için (58., 59. ve 60. dışında) 30, tüm tek partili hükümetler için 97 gibi bir oran doğurmuştur. (Çizelge 2.3) Tümü birlikte ele alındığındaysa 76 çıkmıştır.⁸

Çizelge 2.3: Türkiye Özelleştirme Uygulama Oranları

Sıra/Bilgi	Hükümet	Uygulama Sayısı	Sıra/Bilgi	Hükümet	Oran=Uygulama Sayısı / İktidarda Kalınan Ortalama Ay
1.	59. Hükümet	21,927	1.	59. Hükümet	413.7
2.	60. Hükümet	11,988	2.	60. Hükümet	278.7
3.	57. Hükümet	3,375	3.	57. Hükümet	80.3
4.	55. Hükümet	1,137	4.	53. Hükümet	76.6
5.	50. Hükümet	1,008	5.	49. Hükümet	43.5

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2014c

Benzer ekonomilere sahip olan Güney Kore, Malezya, Brezilya gibi ülkelerde en az bir tane çok uluslu şirket bulunurken; Türkiye, 1980'den bu yana göstermiş olduğu çaba karşılığında farklı kazanımlar sağlayabilecek herhangi bir çok uluslu şirket için merkez konumuna ulaşamamıştır. Bunun dışında Turkcell, Vestel gibi yurtdışında da ürün ya da hizmetleri bulunan büyük şirketlerin doğmasını sağlayabilmiştir.

Suriye, Yunanistan, Ermenistan, İsrail gibi bazı yabancı ülke vatandaşlarının bazı bölgelerden taşınmaz satın almasıyla ilgili eleştiriler varlığını sürdürse de, genel olarak tüm yabancı ülke vatandaşlarının (gerçek kişilik) bu hakkı yasayla güvence altına alınmıştır. Mayıs 2012'de yayınlanan kanun değişikliğiyle, söz konusu ilçenin yüzölçümünün yüzde onunu ve kişi başına tüm ülke çapında otuz hektarı (300.000 m²) geçilmemesi belirlenmiş; ancak tüzel kişilerle ilgili miktar konusundan öte yapısız arazinin nasıl değerlendirileceğiyle ilgili proje hazırlanıp sunulması konusunda en fazla iki yıllık bir süre sınırı getirilmiştir. (Resmi Gazete, 2012) Tüm Türkiye'de; ancak otelcilikle ilgili olarak özellikle Kıyı Ege ile Akdeniz'de hatırlanması gereken bir diğer imar yasası/uygulaması ise sit alanları olmuştur. İç Anadolu'dan Akdeniz'e dek, birçok sit alanı her ne kadar tarım, mesken veya başka nedenlerle işgal tehdidiyle karşı karşıya gelmiş olsa da, sit alanlarına otellerin yapıldığı da görülmüştür. İlgili yönetmeliklerin caydırıcılığının bulunmaması ve genel anlamda hukuksal

⁸ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın yayınladığı bilgiler, hükümetlerin özelleştirme sayısı ile yıllara göre özelleştirme gelirlerini göstermektedir; ancak 24 gün iktidar olan bir hükümet ile üç yılı aşkın iktidar kalan hükümetin uygulamalarını birlikte ele almak objektif sonuçlar doğurmayacaktır. Çizelge 2.3'te bulunan Oran sayısı, aynı kaynaktan elde edilen özelleştirme sayılarının hükümetlerin ortalama iktidarda kaldığı ay süresine bölünerek elde edilmiştir. Örneğin; 5 ay içinde 35 özelleştirme gerçekleştiren bir hükümet için edinilen oran sayısı 7'dir; ancak çizelgede verilen rakamlar gerçek değil, artı/eksi yaklaşıktır.

boşlukların bulunması “sit alanları sayesinde daha fazla turist çekme” ile “sit alanlarıyla ilgili imar düzenlemelerinin esnekliği ile yatak kapasitesini artırma” seçeneklerinin ikisini de yasal zemine oturtmasa bile sıcak bakılabilmesinin önünü açmıştır.

Beyin göçü, kimi zaman medyanın hatırlatması ve yurtdışında adından bahsettiren bilim insanları sayesinde Türkiye’de irdelenen bir konu olmuştur. Vasıflı ve üstün yetenek, bilgi ve deneyime sahip bireylerin yurtdışına çıkma gereği duymamasına yönelik çalışmalar ve daha da önemlisi büyük işletmelerin bu bireyleri tatmin edici kolaylık ve fırsat sunuşu beyin göçünün tersine çevrilmesine neden olmuştur. Türkiye’nin ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkelere vermiş olduğu beyin göçünün, son yıllardaki kamusal ve özel girişimlerle tersine dönmeye başlaması, ilerleyen yıllar için de umut doğmasına neden olmuştur. (Milliyet, 2014a) Öte yandan, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Yurda Dönüş Araştırma Burs Programı ile lisans, yüksek lisans ve doktora mezunu olup belli süre araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) deneyimi bulunan araştırmacıları yurda dönüş konusunda (tersine beyin göçü) teşvik etmektedir. (TÜBİTAK, 2013) Ayrıca, Türkiye’de faaliyet gösteren Doğuş, Sabancı, Çukurova, Koç gibi holdinglerin daha düşük maliyet için Hindistan’dan kalifiye çalışan ihtiyacını gidermeye başlaması, her ne kadar ilgili sektördeki yerli çalışanlar için risk ve olumsuzluk olsa da, ülke geneli için olumlu bir gelişme olarak anılabilir. (Bozkurt, 2000) İşletmelerin çalışan niteliğinden bir şey yitirmeden maliyetlerini düşürmesi (gelenlerin daha düşük ücretlerde çalışmakla yetinmesinden dolayı), işletme çıkarları ve ülkenin vergi gelirleri açısından olumlu olsa da, benzer veya aynı nitelikteki yerli çalışanın normal koşulların altında çalışmasına ya da işten ayrılmasına neden olabilmektedir. Yerli çalışanın normalin altında ücret almasıyla veriminin düşmesi, işten ayrılmasıyla da işsizlik oranının yükselmesi ve ilgili kurumlarca yürütülen maliyetlerin artması beklenebilir. (İşsizlik ödeneği, Türkiye İş Kurumu’nun iş gücünün yetersiz kalması gibi...) Tam anlamıyla beyin göçüne ilişkin olmasa da, tez konusu itibarıyla değinilmesinde yarar olacak olan hatırlatma, bazı yabancı menşeli zincir otellerin, yönetim kadrosu dışında bulunan çalışanlarından bazılarını farklı amaçlarla Türkiye’ye getirmesidir. Dil, deneyim ve eğitim gibi kriterlere istinaden bu tip uygulamalar zamanla terk edilmeye başlansa da, yerli çalışan için bir sorun olarak algılanabilir.

Kösekahyaoğlu’nun (2007) yaptığı değerlendirme, Türkiye’nin dış ticaretteki konum ve durumunun anlaşılabilirliği için önem arz etmektedir:

“..., 1980’li yıllarda Türkiye ihracatının ürün çeşitliliği 1990’lı yıllara kıyasla daha yüksektir (...) 1996 sonrası dönemde, ihracat ürün yoğunlaşma katsayısında özellikle 2003–2005 yılları arasında devam eden bu görülen azalış trendi, gümrük birliği sonrası geçen on yıllık zaman sürecinde Türkiye’nin ihracatında ürün çeşitliliğinin arttuğuna işaret etmektedir.

İthalatın ürün çeşitlenmesi incelediğinde ise, ürün çeşitliliğinin özellikle 1996–2002 döneminde giderek arttığı, 2003 sonrasında ise azalmaya başladığı görülmektedir. (...) 2003 sonrası dönemde ithalatın ürün çeşitliliğindeki yaşanan azalışın muhtemel sebeplerinden biri, bu dönemde fiyatları hızla artan petrol ve doğal gaz gibi ürünlerin ithalatın giderek daha büyük bir bölümünü oluşturması ve belirli ürünlerde yoğunlaşmayı gerekli kılmasıdır.

Türkiye dış ticaretinde ihracatta ürün çeşitlenmesi açısından olumlu işaretler var olmasına rağmen, en çok ihracat ve ithalat yapılan ülkelerin toplam ticaretteki payları incelendiğinde, en büyük orana sahip üç ülkenin (ihracatta Almanya-İngiltere ve İtalya; ithalatta Almanya-Rusya ve İtalya), toplam ticaretten yaklaşık yüzde 30'na yakın bir pay aldığı görülmektedir. Bu bulgu, Türkiye'nin ürün çeşitlenmesinde gösterdiği başarıyı, pazar çeşitlenmesi ve dış ticaretin coğrafi dağılımının değişimi açısından yakalamadığını vurgulamaktadır.”

1980'den günümüze dek uzanan bazı uluslararası ve ulusal olaylar Türkiye'nin ekonomisini olumlu veya olumsuz etkilemiştir. Bunların bir kısmı yapılan anlaşmalar, çıkartılan yasalar olarak görünse de; PKK'nın özellikle 1990'ların başında şiddetlenen ve devamında da süren eylemleri, öngörümü olası olaylar karşısında hükümetlerin önlem almaması, yeterli teşvik düzenlemelerinin yapılmaması, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) zaman zaman mağdur edilmesi, yüksek vergi oranları, kısa aralıklarla zam uygulanması da etkili olmuştur. Ayrıca genel olarak 28 Şubat Muhtırası, Ergenekon, Balyoz, KCK (Kürdistan Topluluklar Birliği) gibi davalar, Gezi olayları gibi kitlesel eylemlerin toplum arasında kutuplaşma yaratması ve istikrarı zedelemesi de kabul edilebilir; ancak daha öncede belirtildiği üzere, tez yazımı açısından daha çok yeni olduklarından özel analiz yapılması olası değildir. Bunun dışında Körfez ve Irak Savaşı'na olan ilgi, Arap Baharı'nda uygulanan Libya ve Suriye politikaları, Bosna Savaşı'yla ilgili soru işaretleri, Kıbrıs politikaları gibi uluslararası politik davranışlarında yabancı yatırımcı, istikrar ve enflasyon konusunda etkili olduğu söylenebilir. Öte yandan daha önce Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan sorunlar ve devamında Ukrayna'da görünen politik hareketlenmelerle birlikte Rusya ve Ukrayna arasındaki sorunlarında dolaylı olarak Türk politik ekonomisine olumsuz yansıdığı düşünülebilir. Kaçak içki, trafik kazaları ve terör gibi etkileyici unsurlar karşısında ilgili bakanlıklar, sivil toplum kuruluşları ve bazen işletmeler üstlerine düşen görevi eşgüdümlü olarak yerine getirerek yurtiçi ve yurtdışında yapılabilecekleri yapmakta, yabancı turistin kendi ülkesindeymişçesine güvende hissetmesini sağlamaya çalışmaktadır.⁹ (A. Ediz, 2014, sözlü görüşme)

Turizm açısından uygulanan ve zamanla değiştirilen ilgili yönetmelik ve yasaların dışında ayrıca hükümetlerin konuyla ilgili eğitime ilgi duyduğunu söylemek doğru olacaktır. 1980'lerde açılmaya başlanan turizmle ilgili meslek ve

⁹ Bkz. Ek 1

Anadolu liselerine ek olarak meslek yüksekokulları ile lisans programları da 1990'lar da yavaş yavaş açılmaya başlanmıştır. Diğer yandan, bugün bulunmayan veya adı ya da içeriği değişen, Turizm Eğitim Merkezi (TUREM) ve Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu gibi okullar ya kapanmış ya da isim değiştirmiştir. Yetiştirilen daha donanımlı öğrenci kalitesi düşmüş, uluslararası alanda iyi bir örnek kabul edilebilecek Lozan Otelcilik Okulu gibi mezun ettiği öğrenci uluslararası zincir otellerde iş başı yapabilecek bir okul oluşturulamamıştır. 1990 sonrasında akademik düzeyde uygulama alanında yeterli olmayan kimselerin¹⁰ ders veriş ve öğrencilerinde deneyimlerinin çok sınırlı oluşu tercih edilmeme nedeni olarak öngörülebilir.

Türkiye'nin uygulamakta olduğu vize politikaları da ekonomik ve ayrıca konumuz olan turizm ve otelcilikle doğrudan bağlantılı kabul edilebilir. Türkiye'nin yabancı ülke vatandaşlarına uygulamakta olduğu üç tip vize politikası bulunmaktadır: Turizm teşviki ve karşılık ilkesinden dolayı vize uygulanmayan ülkeler, sınırda vize alarak giriş yapabilen ülkeler ve buldukları ülkedeki temsilcilik vasıtasıyla vize alabilen ülkelerdir. (Taşhan, 2009) Geçen yıllar süresince Türkiye'ye uygulanan vize politikalarını esnetilmesi veya kaldırılması, ayrıca Türkiye'nin uyguladığı vize politikalarını esnetmesi veya kaldırması yerli turistlerin daha rahat ve düşük maliyetle yurtdışına çıkabilmesine olanak verdiği gibi, yabancı turistinde Türkiye'ye rahat ve düşük maliyetle girebilmesine olanak vermiştir.

Merkezi unsurlarla yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte çalışmaları sonucu doğrudan turizmle ilgili yasaların uygulandığı ve ayrıca turizmin temellerine yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yapıldığını on sekiz hükümet boyunca görmek mümkün olmuştur. Özellikle turizmin bir ticaret aracı olduğu ve bunun doğa, çevre bilinci, insan sevgisi ve hoşgörüsüyle sağlanabileceği vurgusu genele yayılmasa bile oluşturulabilmiştir. Diğer yandan Birleşmiş Milletler (BM), AB gibi uluslararası örgütlerin özellikle ekonomik anlamda desteklerinin varlığı da, son dönemlerde Türkiye'nin turizm ve dolayısıyla otelcilik sektörü için katkı sağlamıştır. Söz gelimi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ile BM Kalkınma Programı Türkiye tarafından oluşturulan Türkiye'nin Deniz ve Kıyı Koruma Alanları Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi ile Foça'da (İzmir) sadece ekosistem değil, ayrıca bölgenin ekonomik geliri de artırılmış (Milliyet, 2014b) ve bununla

¹⁰ Abdülaziz Ediz, ayrıca Lozan Otelcilik Okulu gibi verdiği örneklerdeki okullarda ders veren öğretim görevlilerinin akademik yaşamlarından önce yıllarca otellerin farklı bölümlerinde çalıştığını, buralarda yüksek seviyelere ulaştıklarını ve sonrasında ders vermeye başladıklarını belirtmiştir. Teori ile uygulama arasında daha iyi bağlantı kurulabileceği ve verim sağlanabileceği gerçeği tersine Türkiye'deki benzeri okullarda bu başarılı deneyim gerçekleştirilememiştir.

birlikte sürdürülebilir turizm için önemli bir adım atılmıştır. Ayrıca kolaylığından ötürü başvuruların artabileceği ümidi ile e-Vize¹¹ uygulamasına da başlanılmıştır.

2.6 Türkiye’de Otelcilik Algısı

Otelcilik, hizmetler (servis) sektörü altında ele alınan turizmin konaklama aşamasıyla ilgili dalıdır. Konuğun, eğlence, gezme, iş gibi nedenlerle konaklaması ihtiyacına yanıt veren ve zarurî ihtiyaçlarını da karşılama gereği duyan bir iş dalı olarak, gelişen rekabet koşullarında birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak desteklenmektedir. Turizm ile birlikte ele alındığında otelcilik sektörü, gelme amacı ne olursa olsun konuğun turist olmasına dayanır. Yani dinlenen, arkadaş veya akrabalarını ziyaret eden, tedavi olan, farklı yemekler denemek isteyen, sanat galerilerini merak eden, ören yerlerinin fotoğrafını çeken, dinî yerleri ziyaret eden veya ibadet eden, spor veya hobi olarak tanımlanabilecek bir etkinliğe katılım gösteren ya da bunu izlemek için gelen; tümü aynıdır: Konuk. Diğer bir deyişle turist ya da müşteri...

Ayrıca, küreselleşen dünyada hedef kitle için daha cazip olabilme adına lojistik, eğlence, gıda, güvenlik gibi farklı iş kolları ve disiplinlerle etkileşim durumundadır. Havalimanı transferlerinden sadakat programlarına¹² ve pansiyon seçeneklerine¹³ kadar farklılıkların varlığı, otelcilik sektöründeki rekabeti ve diğer unsurlarla işbirliğine örnek gösterilebilir.

Türkiye’de otelcilik denildiğinde akla gelen aslında başka ülke ya da coğrafyadakilerin tersi şekilde değildir. Her ne kadar uluslararası alanda farklı uygulamalar görünse de, bu ayrışma yurtiçinde de görülmektedir. Ayrışmayı, konuğun beklentisine yönelik olarak istekli bir şekilde gerçekleşen rekabet stratejisi olarak kabul etmek doğru olacaktır.

¹¹ e-Vize, Nisan 2013’te yürürlüğe giren ve yalnızca turizm ve ticaret amaçlı uygulanan, Türkiye’nin vize uyguladığı yabancı ülke vatandaşının ilgili internet sitesi üstünden başvuru yapısı kredi kartıyla ödeme yapması ve e-postasına gönderilen belgeyi seyahati boyunca yanında taşıma şartıyla bastırarak prosedürleri daha kolay aşmasını sağlamaktadır. ABD’den Hollanda’ya, Komorlar’dan Somali’ye dek 100 civarında ülke vatandaşı yararlanabilmektedir. (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2014)

¹² Özellikle zincir otellerde sunulan, havayolu firmalarınınkine benzer üyeliğe dayalı, fiziksel veya sanal bir kart ile belirtilen koşulların sağlanmasında indirim veya hediye sunan sistemdir.

¹³ Türkiye’deki otelleri sundukları pansiyon hizmetine göre 7’ye ayırmak mümkündür; ancak işletmeler arasında uygulamalar adına farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca sunulan aktiviteler ve ek hizmetler bahsi geçen pansiyon türüne göre çeşitlilik gösterebilir. (Örneğin deniz sporları veya oda kasası kullanım bedeli aynı tip pansiyon sunan işletmelerde ücretli ya da ücretsiz olabilir.) Bu yüzden bu ayrımı genel olarak mutfak hizmeti olarak kabul etmek daha doğru olacaktır: I) Yatak: Sadece konaklama olanağı verilir. II) Yatak ve Kahvaltı: Konaklama sırasında ücretsiz kahvaltı hizmeti sunulur. III) Yarım Pansiyon: Konuk, ayrıca akşam yemeğinden yararlanabilir. IV) Tam Pansiyon: Öğle yemeği de verilir. V) Tam Pansiyon Plus: Gün içinde alkolsüz içeceklerden ücret alınmaz. VI) Her Şey Dahil: Öğle ve akşam yemeğine alkollü içecekler de dahil edilir ve ara öğünlerle ikramlar bulunur. VII) Ultra Her Şey Dahil: Günün tamamında yeme-içme şansı sunulur.

Konaklama çeşitlerini 1, 2, 3, 4 veya 5 yıldızlı oteller, apart oteller, bungalovlar, butik oteller, deluxe oteller, havaalanı otelleri, kongre otelleri, pansiyonlar, resort oteller, tatil köyleri, tematik oteller, termal oteller gibi sınıflandırmak mümkündür. (Köfteoğlu, 2013) Bunların dışında farklı otel çeşitleri de Türkiye’de ve yurtdışında görülebilir.

Kumarhane olgusu da Türkiye’de çeşitli hükümetler tarafından ele alınmış ve sıcaklığını koruyan bir konudur. Sağlık, kongre gibi talih oyunları adıyla turizm dalı olarak kabul edilen kumarhaneler, 1982’de açılmış (Türk vatandaşların oynaması dışında), 1983’te belli koşullar altında herkese izin verilmiş, 1990’da Türkler’in girişi tekrar yasaklanmış, 1991’de Türkler’le ilgili esneklik getirilmiştir. (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 1997) 1998 Şubat’ta ise tamamen yasaklanmıştır. (Hürriyet, 1998) Kumarhanelerin savunulmasına temel oluşturan savları yabancı turisti çekebilme, yabancı yatırımcı için iyi gözükmeye gibi ele alabiliriz; ancak aksi yöndeki fikirler, vatandaşların ekonomilerini ve böylece aile huzurlarını koruma, muhafazakâr bireylerin haram olarak nitelenen parayla (vergi) hizmet almaktan çekinmesi, denetimlerin zayıflığından dolayı vergi kaçakçılığının önüne geçilememesi ve kara para aklanması olarak düşünmek mümkündür. Konuyla ilgili değişiklik ve düzenlemelerin ekonomik, sosyal ya da kültürel amaçlardan öte daha çok politik olduğu ve seçmene hoş görünmek için yapıldığı da ayrı bir fikir olabilir. İleri sürülen olumlu ve olumsuz ekonomik, politik, mali, sosyal, dinsel nedenlerden bireylerle ilgili söz konusu dönemde belki de en çok dikkat çeken, cinayet ve intiharlara varan şiddet haberleri olmuştur. Birkaç tanesini gözden geçirmek, ileriki bölümlerde ele alacağımız bu turizm dalıyla ilgili öneri için yararlı olacaktır:

1996’da İstanbul’da bir kişi, sahibi olduğu kurumda tabancayla intihar girişiminde bulunmuş, ifadesinde on milyarı aşkın (o dönemin Türk Lirası ile) kumar borcundan dolayı darp edildiğini dile getirmiştir. (Zaman, 1996) İzmir’in önde gelen işadamlarından biri de on milyarı aşkın para kaybedince eşinden ayrılmış ve sonunda huzurevinde yaşamaya başlamıştır ve Antalya’da bir oto galericisi ise intihara teşebbüs etmiş ve ölmüştür. (Sabah, 1998) 2012’de, Şanlıurfa’da bir baba, 13 yaşındaki öz kızını kumar borcuna karşılık otuz bin liraya satmış ve 2013’te Eskişehir’de bir bankacı, çalıştığı kamu bankasından zimmetine bir buçuk milyon lira geçirmiştir. (Vatan, 2012; Zaman, 2013) Bu ve benzeri haberler kumarın belli koşullar altında serbest ve tümüyle yasak olduğu tüm yıllarda ne yazık ki yaşanmıştır.

3. NEOLİBERAL POLİTİKALAR VE OTELCİLİKTE DEĞİŞİM

Türkiye'nin benimsemiş olduğu ekonomi modeli serbest piyasa ekonomisidir ve güncel olarak bu konu Ticaret ve Gümrük Bakanlığı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) verilen bir dilekçeyle¹⁴ ilgili yanıt olarak şöyle aktarılmıştır: *“ülkemin benimsemiş olduğu serbest piyasa ekonomik modellerinde, satışa sunulan mal veya hizmetlerin fiyatı, arz-talep etkisiyle piyasalarda kendiliğinden oluşmaktadır. Bu nedenle mevcut ekonomik sistemin doğası gereği mal ve hizmet fiyatlandırılmalarına kural olarak devlet otoritesince müdahale edilmesi söz konusu olmamaktadır.”*(Milliyet, 2014c) 2014 yılının ilk çeyreğinde yapılan bu açıklama, Türkiye'nin karma ekonomiyi terk ettiği anlamıyla yorumlanabilir; ancak kimi zaman para ve maliye politikalarında yaşanan devlet müdahalelerinin olduğu gerçeği karşısında tam anlamıyla neoliberal yapıya kavuşulmadığı ve biraz daha Keynesyen - neoliberal hattı arasında bulunduğu savunulabilir.

Ekonomik uygulamalarda 24 Ocak 1980'den günümüze kadar aşamalı olarak ağırlığı artan neoliberal politikalar, farklı sektörleri de dolaylı ya da direkt olarak etkilemiş ve sektörlerin farklılaşmasına yol açmıştır. Bu farklılaşma, bilginin evrensel olması, bireylerin (üretici ve tüketici) beklenti ve yorumlarını etkileyen kültürlerinin değişimi, rekabet koşullarının zorlaşması, devlet desteğindeki artış veya azalış gibi farklı unsurların bir araya gelmesiyle derinleşmiştir. Örneğin turizm sektörünün önceki yorumlanmaları, 1980 öncesinde turistlerin gelip birkaç gece konaklayıp bir miktar döviz bıraktıktan sonra ayrılması gibi algılanabilecekken, 1980 sonrası yanlış yönlendirmelerle “yolunacak kaz” ya da “birlikte geçici iyi zaman geçirilecek kadın” gibi aşağılayıcı fikirleri de barındırmıştır. Küresel anlamdaki deneyimlere özenilmesi, ulusal ve küresel ekonomik krizlerin oluşturduğu karamsar ortam, sektörler arası muhtaçlığın artması (ulaşım, otelcilik, tarım, lojistik gibi sektörlerin birbiriyle bağlı olması gibi...) gibi ders niteliğindeki gelişmeler, günümüzde turizm konusuna bakışı da iyileştirmeye başlamıştır. Hatta otelciliğin artık turizmden ayrı şekilde değerlendirilip üstüne gidilmesi de iyileşmelere iyi bir örnek olarak kabul edilebilir.

Türkiye'de neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmaya başlamasıyla birlikte, yeni dünya düzenine açılmış ve olumlu ya da olumsuz gelişmeler Türkiye ekonomisini daha çok etkilemiştir. Turistin değişen beklentileri ve yapısı, ulaşımın, kitlesel iletişimin, yeni turizm etkinliklerinin turist ve otelcilik üstündeki etkisi ve ayrıca neoliberal akıma paralel doğan ekonomik gelişme ve uygulamalar, genel anlamıyla hizmet sağlayan (arz eden) ve konuk olan (talep eden) şeklinde sektörü etkilemiştir.

¹⁴ Bir kişinin, İstanbul'un farklı bölgelerinde aynı tip, miktar ve kalitedeki damacana su fiyatlarının sosyoekonomik düzeye göre satışa sunulmasına ilişkin şikâyet dilekçesidir.

Bu temel unsurlar dışında, günümüzde hâlen gelişimini tamamladığı ileri sürülemeyecek başka unsurlarda kısa veya orta vadede sektörü hem arz, hem talep eden ışığında etkileyebilecektir. Örneğin, kökeni daha eskiye dayanıyor olsa da, kitlesel fonlama, yeni bir akımdır ve bu akımın gerek turist, gerek otelcilik sektörü üstündeki etkisinden bahsetmek günümüzde verimli sonuçlar veremez; ancak gelen yıllar ışığında bu yeni yatırım aracının fiyat politikaları başta olmak üzere sektörü etkileyebileceğini ileri sürebiliriz. Yatırımcıların, bankadan çekemediği ve çekse bile faiziyle geri ödemek zorunda olduğu krediler yerine, böyle bir araç sayesinde daha kolay anapara bulabileceği ve aldığını, ürün ya da servis olarak paylaşabileceği, yani doğrudan sıcak para çıkarmayacağı bir sistemdir. Örneğin, bu yolla edinilen paranın dönüşü, otelin hizmete girmesi sonrasında bazı odaların fona destek olanlara ayrılması, devre mülk tarzından paylaşılması, yıllık tatil hakkı verilmesi gibi işverenin çıkarına daha uygun ödeme planları sunabilir. Elinde bulundurduğu parayı repo, vadeli mevduat gibi araçlarda değerlendiren işletme, bu yolla fiyat konusunda daha iyi rekabet edebilir ve konukların da bundan yararlanabileceği öngörülebilir. Diğer yandan, neoliberal görüşle tam anlamıyla örtüşmediğini ileri sürebileceğimiz kooperatifçilik gibi girişimlerinde, kitlesel fonlamanın aksi şekilde daha da zayıflamasını beklemek yanlış olmayacaktır. Teori ve uygulamalar birlikte ele alındığında, her ne kadar benzer görünüyor olsalar da, sahip oldukları isim ve tercih edenlerin yapısından dolayı kitlesel fonlama ile kooperatifçiliği gelecek yıllar için aynı şekilde değerlendirme durumumuz bulunmamaktadır. Öte yandan, yarar sağlama güdüsüne bağlı olarak, her ikisi de girişimci açısından verimli; ancak yatırımcı açısından dikkat edilmesi özellikle gereken konulardır.

3.1 Turistin Değişen Beklentileri ve Yapısı

Farklı unsurlarla birlikte gerek yerli, gerek yabancı turistin beklenti, görünüm (profil) ve yapısında değişimlerin olduğu farklı kaynaklar tarafından ileri sürülmüştür. Değişen, küreselleşen, erişilebilen bir dünyada böylesi bir değişim kabul edilebilir.

Türkiye'ye farklı araçlarla gelen turistlerin tüketim alışkanlıkları göz önünde tutularak sunulan turizm etkinlikleri, yani kolonyal turizm, yerini teknolojik gelişmelerle bireysel turizme bırakmış ve gittiği yerin kültürünü tanımaya açık olan turist, ayrıca yıllık tatilini farklı dönemlerde yapma eğilimine başlamıştır. (Tavit Köletavitoğlu, 2013; Turizm Gazetesi'nden 2013) Diğer yandan, TÜİK'in (2009) raporunda 2004 ile 2008 arasında Türkiye'ye gezi ve eğlence amacıyla gelen turistlerin oranı artış gösterdiği ve kültür amaçlı gelenlerin oranının azaldığı belirtilmiştir. (Hızıröğlü vd., 2011) Yabancı turistlerle ilgili bu durum, yurtdışı veya yurtiçi turizm etkinliklerine katılan yerli turist için de savunulabilir.

Turistlerin uluslararası anlamdaki neoliberal politikalar ve buna paralel olarak gösterebileceğimiz teknoloji ve uluslararası politika ışığında değişen beklenti ve yapısını bazı önemli başlıklar altında incelemek doğru olacaktır:

3.1.1 Tasarruf ekonomisi ve turistler

Türkiye çeşitli ekonomik krizler geçirmiştir. Bunlardan 1982'deki Bankerler Krizi'nden 1994'teki krize kadar tümünün farklı neden ve sonuçları oluşmuştur. Marmara Depremi, Doğu Asya Krizi gibi etkenlerle 2000 ve 2001 krizleri ya da 2008 Krizi'nin yansımaları bir şekilde Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Dünya'nın birçok yerinde olduğu gibi, her hükümet bir önceki sıkıntıdan etkilenecek farklı uygulamalara başvurmuştur. Bu uygulamalardan bazıları başarılı olurken, bazıları da başarısız olmuştur. Bunlardan Türkiye ile ilgili olan güncel noktaları, 57. Hükümet'in BDDK'yı kurması ve sonraki hükümetlerin de bu kurumun işleyiş ve verimini düzenleyen yönetmeliklerle örneklendirebiliriz. (Bu örnekler¹⁵, tutum ve beklentiye göre olumlu veya olumsuz olarak nitelendirilebilecektir.) Kısacası, zincirleme şekilde dizili ve her halkası öncekine göre evrimini başarmış, ekonomik risk ve tehditlere karşı daha dirençli olarak bünyesini koruyabilmiştir. Liberal görüşteki piyasaların kendi kendini düzeltebileceğine olan inanç, aslında hükümetlerin katılımlarıyla sağlanmıştır ve böylece tüketicinin de harcama noktasında bilinçlenmesi yolunda adım atılabilmektedir. İyimser yaklaşımla, ideolojileri liberal ekseninde olması durumunda her hükümetin önceki sıkıntılardan yararlanarak daha sağlam direnç oluşturabileceğini savunabiliriz. Bu savunmayla birlikte liberal ya da neoliberal yapıyı savunması düşünülmez, zor durumdaki her hükümetin kendi hür iradesi, baskı, yaptırım ya da öneri karşısında bu iki ekonomi düşüncesiyle uyuşmayan kararlar alabileceğini de unutmamak gerekmektedir.

Ulusal ve uluslararası ekonomideki bu iyileşmeler, aslında 1990 sonrası Türkiye'de hissedilen popüler kültürle çelişmektedir. Daha önce değindiğimiz popüler kültür, adeta sınırsız çeşide ulaşma arzusunu tetiklerken, ekonomik krizlerin getirdiği en önemli ders "kemer sıkma politikaları" olarak dilimize giren tasarruf uygulamaları olmuştur. Bu uygulamalar, temelde kamu harcamalarını kısma veya sonlandırmaya dayansa da, aslında mağdur edilen tüketici olacaktır. O halde sorulması gereken belki de "tüketicinin adeta özümlediği tüketim

¹⁵ Şubat 2014'te yürürlüğe giren ve kredi kartlarıyla yapılan alışverişlerin en fazla kaç taksit olabileceğini düzenleyen değişiklik, tüketiciler açısından iki şekilde yorumlanabilir: a) Tasarruf etme ve dikkatli harcama için bir yaptırım olarak düşünülebilir, b) Alım gücü zayıf olan tüketicinin bir ürün ya da hizmetten yararlanabilmesini engellediğine inanılabilir. Aynı yasa, üreticiler için ise alım gücü sınırlı olan tüketicinin daha az talep edeceği ve böylece piyasada durgunluğa neden olacağı yönünde belirebilir. Bunun ülke ekonomisine etkisi ise farklı yollara başvurulmasıdır. Örneğin, aynı yasada kredi kartına taksitle cep telefonu satışının yasaklanması sonucunda, katma değeri daha düşük olan başka ürünlerin satışı gibi gösterilmiş ve cep telefonu kılıfı, cep telefonu fiyatına satılarak taksitlendirilmiş, cep telefonuya hediye gibi gösterilmiştir. Edinilen vergi, oranlar temelinde böylece düşmüştür. Diğer yandan, başkaca yasa değişiklikleriyle bankaların kolayca kredi ödemesi veya kredi kartı satışının düzenlenmesiyle, tüketici haklarına ilişkin önemli aşamalar da kaydedilmiştir.

çılgınlığına sadık kalması mı, yoksa yeteri kadar olanı alıp geri kalan bakiyesini tasarruf etmesi mi?" sorunsalıdır. Bu sorunsala iki çözüm önerilebilir: Bunlardan ilki, tüketicinin harcamaya teşvik edilerek (ürün ve hizmetlerde vergi indirimi, kamu spotları vb.) üretici kazancının artırılması ve böylece maaş kesintisi veya işten çıkarmaya başvurmamasını sağlamak ve hatta belki istihdam yaratmasının önünü açmaktır. Diğer bir öneri ise, üçlü olarak, yani hükümet, üretici ve tüketici ayağıyla toplu bir tasarruf hareketidir ve bunun da hükümet gelirlerinin azalması, bazı ürünlerin karaborsaya düşme tehlikesinin oluşması, ürün ve hizmet bedellerinde fiyatların artması gibi yan etkileri olabilir.

Makro ve mikro ekonomiler ne yazık ki Türkiye’de tam anlamıyla örtüşebilmeyi başaramamıştır. Kredi kartlarının kolaylıkla temin edilebilmesine yönelik kısıtlamalar, bankaların rahatlıkla uç miktarlarda kredi satmasının önlenmesi, taksitli alışverişle gelirden fazla gider yaratılmasının önüne geçilmesi gibi gelişmeler yasama ve yürütme ile halk arasında kimi zaman farklı algılamalara neden olmuştur; ancak Türkiye’de özellikle güç kazanan turizm, inşaat, tarım gibi sektörlerin bu duruma geliştireceği refleksin de analizi tam anlamıyla yapılabilmelidir. Gereksiz harcamaların önüne geçilmesi ve korunan değerlerin de vadeli, repo gibi finansal ürünlerle tasarrufunun teşvik edildiği varsayımıyla birlikte tüketicinin tatil etkinliklerine ayıracağı zaman ve paranın artış göstereceğine inanmak doğru olur.

Türkiye ekonomisiyle Türk turistin ekonomisi, benzer ekonomik sistemlere sahip ülkelerle kıyaslandığında benzer sonuçlar elde edebiliriz. Özellikle Türkiye’nin AB yolunda yürürlüğe koyduğu yasaları, diğer AB ülkeleri ve aday ülkeleri için de söyleme şansımız bulunmaktadır. Liberal veya neoliberal ekonomik sistemlerinin yürürlükte olmadığı ülke sayısı ise, Türkiye’ye gönderdikleri turist sayısı düşünüldüğünde fazla değildir. Örneğin Çinli turistler, 2012 yılında toplamda 152,611 kez bir otel ve tatil köyüne giriş (ortalama 2.2 gece kalmak için) yapmışken, Danimarkalı turistler aynı yılda toplamda 131,048 kez bir otel ve tatil köyüne giriş (en az 4 gece kalmak için) yapmıştır. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013) Çin ve Danimarka nüfusları göz önünde tutulduğunda, giriş yapılan sayılar, geceleme sayılarıyla birlikte değerlendirildiğinde hangi ülke vatandaşının daha çok gelir sağladığı ortaya çıkacaktır. Yani nüfusu çok daha fazla olan Çin’den gelen turist, Danimarkalı turistlere göre daha kısa süre gecelemiş ve giriş sayısı olarak fazla bir fark yaratamamıştır. Kısacası, nüfusuna oranla bakıldığında, Danimarka’dan gelen turist sayısı, Çin’den gelenden çok daha yüksek olmuş ve hem de daha fazla kazanç sağlamıştır. Diğer yandan, benzer uzaklıktaki ve nüfusu Çin’e oranla düşük olan ABD ya da Avustralya gibi ülkelerinde karşılaştırılmaları benzer sonuçlar vermektedir. Yani Çin ile ABD’nin kıyaslanması da, Danimarka ve Çin kıyaslanmasıyla (söz konusu kaynağın yıllarına göre) uyumludur. Buna dayanarak, Türkiye açısından, kapalı ekonomilerin, daha dar seyahat esnekliğine neden olduğu görülebilir.

Pansiyon veya konaklama türlerindeki çeşitlenme ve birçok olanağı (yatak, kahvaltı dışında öğle ve akşam yemekleri, ara öğün ve ikramlar gibi) sunan işletmelerin de rağbet görmesi, ekonomik özgürlük ve güçlülükle açıklanabilir. Maddî durumu el verdiği ölçüde, otelden dışarı çıkma gereği duymadan (ki bu durum çevredeki esnaf ve küçük ve orta ölçekteki diğer işletmeler için olumsuz bir etkidir) tatilini sürdüren turist, gelirinden tatili için ayırdığı parayı her şeyin içinde olduğu tatil seçeneğine harcayabilmektedir. Ücretler düşünüldüğünde her ne kadar rağbet edilmeyeceği düşünülse de, 2009'da, Alanya'da yapılan bir çalışma bu olası fikri çürütmüştür. Gelir düzeyi 750 Euro ve altında olanların %80'i, 2251 Euro ve üstünde olanların %69.2'si, her şey dahil konaklamayı tercih etmiş, diğer seçenekler daha geri planda kalmıştır. (Doğan vd., 2010) Farklı öğünler için otelden dışarı çıkmadan ve böylece ek masraf oluşturmayıp ayrıca zamandan tasarruf etme isteğiyle bağdaştırabileceğimiz bu tutum/eğilim, turistin geliri ve her şey dahil konaklamının masrafları kaba taslak düşünüldüğünde oluşabilecek varsayımın kabulünü olanaksız kılmıştır. İşletmelerin bu yöndeki yapısal değişimi ve konunun bu yöndeki ekonomiyle açıklanabilecek talebi, atıf yapılan çalışmanın sonucunu doğrudan etkilemiş sayılabilir.

BDDK'nın vermiş olduğu güven ve bu çerçevedeki bankacılık ve finans yasaları, tüketicinin enflasyonu da göz önünde bulundurarak yastık altı olarak isimlendirilen değerlerini farklı araçlarla tasarruf yapması ve bankalar arası rekabetin getirdiği daha iyi koşullardaki gelir göz önüne alındığında tüketicinin turizm için ayıracağı bütçenin artacağı beklentisi olağandır. Bununla birlikte, kredi kartlarına çeşitli kolaylıklar (indirim, taksit gibi) sağlanması, yine rekabetten ötürü fiyatların tekel (monopol) veya takım tekeli (oligopol) piyasalarda olduğu gibi hızlı yükselemeyişi, konuklar içindeki çalışanların izin günlerinin yasal zeminle güvence altına alınıyor olması, tasarruf ekonomisinin turistler açısından oluşan temel unsurları olarak kabul edilebilir.

3.1.2 Ulaşım ve turistler

Şirketlere kimi kolaylıklar sağlanması ya da en azından uygulanan kısıtlamaların gevşetilmesi, ekonomik sistemini Türkiye'de olduğu gibi değiştirmeye yönelik ülkelerde, Soğuk Savaş sonrası liberal çizgide yerini belirleyen yeni cumhuriyetlerde ve ayrıca sonradan bağımsızlık kazanan liberal ekonomilere sahip ülkelerde önemli bir teşvik olarak algılanmıştır. Örneğin Boeing'in karşısına 1970'te Airbus'ın çıkması, bugün iki gücün önemli ölçüde rakip olmalarını sağlamıştır. (Fiyat politikalarının anlaşmalı olduğu yönünde önemli eleştiriler de bulunmaktadır.) Ayrıca zaman zaman piyasaya çıkıp sonrasında kapanan veya el değiştirip üretime devam eden (Embraer) ve bugün hâlen pazar da bulunan (Bombardier) başka yolcu uçağı üreticileri de bulunmaktadır. Yenilerinin de olası katılımıyla birim (uçak) başına ödenen fiyatların düşmesi, bilet fiyatlarına da yansıma eğilimi gösterebilir. Petrol çıkarmada gelişen teknolojilere ve petrol çıkartıp dağıtan şirketlerin artan sayısına paralel olarak tekrar uçak bileti ücretlerinde olumlu etki beklenebilir; fakat bunun

uluslararası çerçevede nasıl bir etkiye sahip olabileceği konusunda vergilendirme, doğal afet ve savaş gibi uç durumlar göz önünde tutulduğunda her ülke ya da şirket için geçerli olamayacağını da belirtmek gerekir.

Üreticilerin dışında, bu hizmeti sağlayan havayolu firmalarının kendi aralarındaki rekabeti kazanma çabası ve bazı tasarruf yöntemleriyle fiyat politikalarını tüketici yararına değiştirme girişimleri, yerli veya yabancı bireyin turizm etkinliğine katılması yönündeki önemli bir engeli ortadan kaldırmış veya engelin dozunu azaltmıştır. Diğer ulaşım kanallarının (karayolu, demiryolu veya denizyolu) tercih edilmesi durumunda çok uzun sürecek olan yolculuk, havayolu taşımacılığıyla azalmaktadır. Ayrıca maliyetin de düşürülebileceği göz önünde bulundurulursa turist için üç seçenek belirebilir: Ya tüketim alışkanlığına (popüler kültürün yansıması olarak) razı gelerek daha fazla geceleyebilir veya bunu hediyelik eşya alımı, dışarıda yemek yeme, müze ve ören yerleri gibi noktaları ziyaret etme gibi kullanabilir ya da tasarruf edebilir.

Ulaşımın sağladığı zaman tasarrufu, uzak ülkeleri birbirine bağlayabilen önemli bir güçtür. Otelcilik sektörüyle birlikte tüm turizm alanlarının yarar sağlayabileceği bir etkiye sahiptir. Örneğin coğrafyamızda nispeten daha güçlü olan Türk Havayolları (THY), Emirates, Air France, Lufthansa gibi şirketler sezonluk ya da on iki aylık seferleriyle farklı amaçlar (tatil, eğitim, iş vb.) için turizm etkinliğine dahil olan bireyleri çok uzak mesafelere sayılı saatler içinde götürebilmektedir. Ayrıca, Easy Jet ya da Pegasus gibi firmalar, ucuz bilet politikalarıyla her tip yolcuyu bu olanağı sağlayabilmektedir. Thomas Cook ve Öger Tours gibi charter sefer yapan firmalar ise, müşterilerini talep doğrultusunda doğrudan hedefe götürmekte ve örneğin İngiltere üstünden Türkiye duraklamalı şekilde Kuzey Kıbrıs'a ulaştırabilmektedir. Daha çok yaz döneminde gerçekleşen denizden denize havayolu seferleriyle hizmette farklılaşma sağlanarak pazarda pay alınabilmekte ve bölgesel uçuşlarla kısa mesafeler arasında hızlı ulaşım sağlanabilmektedir. Tüm bu farklılaşmanın getirdiği ise, yolcunun havalimanından çıkmadan, aktarmalarla birçok noktaya rahatlıkla ulaşabilmesinin önüne açmaktadır.

Vizesiz gidilebilen ülkelerin sayısında artmanın yaşanması ve ayrıca vize şartının potansiyel ülkeler için kaldırılmasının turizme etkisi olacaktır; ancak güvenlik başta olmak üzere farklı nedenlerle turistler için şu an ki en büyük engel bu sayılabilir. Örneğin İzmir Adnan Menderes Havalimanı'nda gözlemlenen en ciddi sıkıntılardan biri, gelen yabancı uyruklu turistlerin vize pulu ve işlemleri kuyruğunda geçirdiği uzun süre olarak paylaşılmıştır.¹⁶ (F. E. Balcı, 2014, yazılı görüşme) Öte yandan 2013'ten bu yana uygulanmakta olan e-Vize ile bu tip sıkıntıların da önüne geçilmesi beklenmektedir. Uygulanmasına ilişkin 2.5.2'de değinilen e-Vize ile, uygulanmaya başlandığı ilk 11 ayda yaklaşık bir milyon kişi yararlanmıştır ve 2013'te Türkiye'ye gelen 35 milyon civarındaki turist

¹⁶ Bkz. Ek 3

%40'ının vize aldığı gerçeğiyle gelecek dönemlerde daha verimli olabileceği beklenebilir. (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2014)

3.1.3 Turizmde kitlesel iletişim ve turistler

Bugün kitlesel iletişim söz konusu olduğunda akıllara ilk gelecek simgeler bilgisayar, tablet ve akıllı cep telefonları olabilir. Geçtiğimiz yüzyılda kronolojik bir tarama yapılırsa da telefon, telgraf, gazete, dergi ve ardından radyo, televizyon gibi araçları düşünmek zorundayız. Bugün kullanımı, yaygınlığı ve özellikle erişilebilirliği göz önünde tutulduğunda, belli bir sosyoekonomik düzeyinde üstünde bulunan ve turizme katılan bireylerin gözde aracı olarak interneti kabul edebiliriz.

2013'te yayınlanan rapora göre ortalama 50 milyon Avrupalı haftanın ortalama 9 saatini tabletlerinden internete girerek harcıyor ve masaüstü, dizüstü bilgisayar, akıllı telefon ve tablet kullanımı televizyon izlemeye kıyasla her yıl daha fazla zaman alıyor. (Interactive Advertising Bureau Europe, 2013) 2010'da yapılan bir araştırmadaysa, 10 Avrupa ülkesinden katılımcıların %54'ü seyahat biletlerini internetten almış ve %42'si tatil alışverişlerini internet üzerinden yapmıştır. (Interactive Advertising Bureau Europe; Odabaşı ve Odabaşı'ndan, 2010)

Günümüzün vazgeçilmez kitlesel iletişim araçlarından internetin sunduğu bir diğer olanakta sosyal medyadır. Özellikle ağızdan ağza reklam için önemli bir aşamadır. Bireylerin nerede bulduklarını, o yer hakkındaki görüşlerini, görsellerini, eleştirilerini sansürsüz şekilde barındırdığı önemli bir özgürlük aracı olarak sosyal medya, bireyin, diğer bireyleri etkileyebilme gücünü ortaya çıkarmaktadır. Çeşitli mecralarda yapılan bir yorum ya da paylaşılan bir görsel, bir başkasının o noktaya gidip gitmemesi konusunda etkileyebilme özelliğine sahiptir. Güncel uygulamalar içinde, tüm dünyada talep gören Trip Advisor, kullanıcıların verdikleri puan, yorum ve çekip paylaştıkları fotoğraflarla söz konusu hedef hakkında merak edenleri etkileyici bir güce sahiptir.

İnternet ve sosyal medyaya göre daha geleneksel kitlesel iletişim araçlarının da bireyleri etkileme gücü bulunmaktadır. Televizyon, dergi, radyo gibi kanallardaki reklamlardan, film, dizi, programlar içine yerleştirilmiş ürünlere dek geniş bir yelpazede bu özendirme, baskı, önerme gücü önemsizleştirilmemelidir. Cep telefonu kullanımının artmasıyla kısa mesaj gönderimlerine maruz kalan ve ayrıca e-postalarla çeşitli reklamları alan kitlenin de son yıllardaki bu akımda etkilenebildiği varsayımı kabul edilmelidir. Kitlesel iletişim araçları psikoloji, halkla ilişkiler, kurumsal iletişim, reklamcılık, bilişim ve telekomünikasyon gibi farklı alanlarda uzmanlaşmaya gidilmesi ve bu ve benzeri alanların bütünleşik çabasıyla turistleri yönlendiren ve etkileyen temel unsurlardan biridir.

3.1.4 Yeni turizm etkinlikleri ve turistler

Farklılaşma ve ürün ve hizmette bireyin özel tercihinine dek indirgenebilecek çeşitlendirme, popüler kültürün etkisiyle farklı bir akım oluşturmuştur. Çocuklu aileler, eşler, arkadaşlar veya tek başına bireyler farklı tatil hizmetlerinden yararlanmaya başlamış ve bu yönde uzmanlaşan ya da diğerlerine göre daha iyi olan otelcilik işletmelerine gitme gereği duymuşlardır. Yerli ve yabancı birçok otel arama site ve uygulamasında otellerin aile, çift, tek ve arkadaş grubu gibi ölçütlerle puanlanıp paylaşılmasının da nedeni olarak bu kabul edilebilir.

Yeni turizm etkinlik ve alanlarının oluşması, sınırlı sayıda olanların artışı ve yurtdışında aynı veya benzerlerinin olup daha sonra Türkiye’de uygulanmaya başlayanlar ele alındığında öne çıkan üç örneği paylaşmak fikir verici olacaktır: Sağlık, golf, kongre...

Sağlık turizmini öncelikle 65 yaş üstü turizm ile termal turizmden ayırmak doğru olacaktır. İleri yaş turizmi olarak kimi zaman karşılaşılan 65 yaş üstü turizm ve kaplıcalar, sıcak suyla ilgili hamam, sauna, spa gibi etkinlikleri kapsayan termal turizm ayrı olarak değerlendirilebilir. Sağlık Bakanlığı, sağlık turizmini üç alt sınıfa ayırmıştır: İleri yaş ve engelli turizmi, termal turizm ve spa-wellness, medikal turizm. (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2014) İleri yaş ve engelli turizmi ile termal turizm ayrı ayrı bugüne dek işlenmiş ve elbette diğer dallarda olduğu gibi desteğin karşılığını belki de tam olarak alamamış dallardır. Sağlık turizmi, yani Sağlık Bakanlığı’nın isimlendirmesiyle medikal turizm, turistin tek başına veya ailesi ya da yakınlarıyla bir bölgeden diğerine gidip bir hastanede tedavi olmasını ifade eder. Sağlık turizmi, giderleri düşünüldüğünde sosyoekonomik durumu daha iyi olan bireylere hitap etmektedir; çünkü bütün tatil masrafları dışında ayrıca hastanedeki poliklinik ve servis başta olmak üzere diğer tüm kalemler için de masraf oluşacaktır. Bununla birlikte, sağlık turizminden yararlanan konunun, diğer tüm turizm dallarından daha uzun süre geceleme gerekebilir ve bu konaklama aşaması diğerlerinde olduğu gibi kesin belirlenemez; ancak varsayımlar üstünden tahmin edilebilir. Özellikle 2020’de gerçekleşecek olan EXPO (Dünya Fuarı) için sağlık teması seçilmiş ve bu turizme önemli ölçüde yer verilmiş ve hem merkezi hükümet, hem yerel yönetimler bu yönde örnek planlar oluşturmuştur; ancak siyasî farklılık (merkez ve yerel yönetimin farklı siyasi partiden oluşu), bütçe ve EXPO adaylığının gerçekleşmemesi gibi nedenlerle planların önemli bir kısmı hayata geçirilememiştir. Maliye Bakanlığı’nın yürürlükte olan %50 vergi indiriminin¹⁷ hem işletmeler, hem de hastalar için olumlu yönde bir gelişme olduğu kabul edilebilir.

Bugün Türk konuklar da dahil olmak üzere, turistler, bir sorunda ihtisaslaşmış ve ismini duyurmuş sağlık kuruluşlarına talep göstermektedir. Türk

¹⁷ 31.12.2012’de Resmî Gazete’de yayımlanan Kurumlar Vergisi Genel Tebliği başlıklı farklı sektörleri kapsayan tebliğ.

konuklar, ayrıca tıbbî şartları taşımaları durumunda destek görmektedir. Örneğin, fizik tedavi üniteleri bulunan bazı termal otellerde, emekliler ücretsiz yararlanabilmektedir; ancak bu durum, işletmeden işletmeye değişiklik göstermektedir. Yani bir işletme, en az beş gece kalma şartı koyarken, bir başkası bir hafta kalma şartı belirleyebilmektedir. Bundan yararlanan kişiler, konaklama ve diğer masraflarını kendileri öder ve fizik tedavi için ödeme yapmaz. (Ödeme yapması durumunda, daha sonra ödemesini ilgili kurumdan geri alır.) Ayrıca Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), kaplıca tedavileri için de şartları yerine getirenlere sonradan maddî destek sağlamaktadır; ancak kişiye ödenecek olan tutar¹⁸, günümüz koşulları hesaplandığında oldukça yetersiz kalmaktadır. Gerek fizik tedavi, gerekse kaplıca tedavisi herkes için aynı olasılığa sahip bulunmadığından, hem yerli ve hem de yabancı turist için gelir düzeyi daha yüksek olan kesimin yararlanabileceğini vurgulamak doğru olacaktır.

2010'dan 2012'ye dek, 110.000, 155.000 ve 270.000 civarında yabancı hasta, çoğunluğu özel sağlık kuruluşlarında olmak üzere Türkiye'de tedavi olmuş, uyrukları göz önünde bulundurulduğunda Almanya, Azerbaycan, Bulgaristan, Irak ve Romanya gibi ülkeler ön planda görülmüştür. (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2014) Bakanlık bünyesinde oluşturulan stratejik planlamalarda bu sayıların hedef olarak belirlenen yıllarda çok daha fazla olması beklenmektedir.

Golf, tesislerinin maliyeti ve tarihsel süreçteki imajı dolayısıyla ciddi anlamda maddi getirisi olan bir spor dalıdır. (Çevre konusundaki eleştiriler için Bkz. 3.3.4 Yeni turizm etkinlikleri ile otelcilik.) Farklı ve erişimi diğer turizm dallarına göre nispeten daha zor olduğu için, golf turizmine ayrı bir imaj eklenmesi doğaldır. Bu farklılık, golf sporunun başlı başına ayrı bir ekonomi yaratmasına neden olmuştur. Örneğin, 2008'de, 2008 Yaz Olimpiyatları öncesindeki sekiz olimpiyatın toplam katkısına eşit bir rakam sağlamıştır. (KPMG, 2008; Atalay'dan, 2012) Yine birçok turizm dalına göre farklı gerekleri (giysi, ayakkabı gibi) bulunmaktadır. Tenis, kayak, tüplü dalış, dağcılık gibi spor dallarına yönelik turizm ile karşılaştırıldığında ekonomik getirisi daha yüksektir. Kimi otellerin, özellikle golf severlere yönelik hizmet etmesi (kayak otelleri olduğu gibi) ve bu özelliklerinin dışında diğer spor dallarını yan hizmet (veya ek olanak) gibi sunması, işletmelerin golf sporundan edindikleri getiri konusunda ipucu verecektir.

Dünya'nın birçok noktasında golf sahaları ve bu sahaların çevrelerinde oteller, ayrıca kendi golf sahaları bulunan oteller bulunmaktadır. Türkiye'deki sayılar göz önünde tutulduğunda Antalya ve özellikle de Belek dikkat çekmektedir. Yerli ve yabancı turistlerin farklı kolaylıklar sonucunda buna meyil edip ilgi göstermesini farklı durumlara bağlamak olasıdır: Spor, tatil, ayrıcalık (sınıfsal) gibi... Yorumlanması konusunda, ayrı bir kültürleşme olduğu konusu ileri sürülebilir; çünkü "golf sporu için tatile giden birey" denildiğinde hatırı

¹⁸ 2009 rakamlarıyla bu tutar günlük 2.40 TL olarak belirlenmiştir. (Tezel, 2009)

sayılır bir kesimde özel bir çağrışım yaparak akıllarında farklı bir görünüm belirebilir. Tenis sporuyla Hülya Avşar'ın özdeşleştiği Türkiye açısından kabul edilirse, İstanbul Boğaziçi Köprüsü'nün bir saatliğine trafiğe kapanmasına neden olan etkinlik ve bu etkinlikte bir kıtadan diğerine vuruş yapan Tiger Woods tüm dünya için bir çağrışım simgesi kabul edilebilir. Karşıtlığı konusundaysa, çevresel etkiler düşünülerek, bir başka turizm dalının seçenек olarak belirlenip golf turizminin bitirilmesi gereği yönünde görüşler bulunmaktadır. Nedenleri ve tarafları farklı olsa da, eleştirel anlamda talih oyunları ile benzer bir süreç içinde bulunduğu görünmektedir; ancak talih oyunları turizminin aksine farklı yaptırım ve uygulamalarla turizm teşvik planlamaları çerçevesinde desteklenen bir yapıdadır.

Kongre turizmi, şirketler arası gelişen rekabet, şirket içi iletişim ve verim artırılması gibi nedenlerle gözdeleşen bir turizm dalıdır. Genele bakıldığında, bu turizmi gerçekleşmesini sağlayıp turizm ekonomisinde önemli bir kalem olmasını sağlayan etkenler hakkında fikir yürütülebilir: Şirketlerin, ürünlerini tanıtır satış grafiklerinde olumlu gelişmeler yaşanmasını beklemesi veya şirketlerin, çalışanlarına ya da üyelerine hem tatil, hem eğitim fırsatı gibi çok amaçlı ayaklarla verimini artırmayı beklemesi gibi nedenler öne sürülebilir. Otellerin, birden fazla ve çoğu birbirinden farklı kapasitelere veya oturma düzenlerine sahip salonlarının bulunması ve ayrıca sadece kongre amaçlı otellerin yapılıp hizmete girmeye başlaması bu turizm dalının ne yönde geliştiğini göstermektedir. Gerek gerçek, gerek tüzel kişilikte ele alındığında, kongre turizmine olan talep yeni bir atak olarak görünmektedir. Türkiye, her ne kadar dünya sıralamasında yoğun bir turist akımına sahip olsa da, Uluslararası Kongre ve Konvansiyonlar Derneği'nin (ICCA) verilerine göre 2009'da 25. (118 etkinlik) ve 2012'de 21. (179 etkinlik) sırada yer alabilmiştir. (ICCA, 2010; ICCA 2013)

3.2 Otelcilik Sektöründeki Değişim

BM Dünya Turizm Örgütü'nün (2006) yayınladığı Avrupa ülkelerini (Danimarka, Finlandiya, İrlanda gibi Kuzey ülkeleri; Belçika, Hollanda, Fransa gibi Batı ülkeleri; Polonya, Slovakya, Kazakistan gibi Orta ve Doğu ülkeleri; İspanya, Türkiye, İsrail gibi Güneydoğu ve Akdeniz ülkeleri) kapsayan raporunda Türkiye'nin bu ülkeler içinde sahip olduğu oran 1990'da %2.3 iken 2000'de %3.3 ve 2005'te %5.2 oranında artmış; geliri ise 1990, 1995, 2000, 2003, 2004'te sırasıyla 3225, 4957, 7636, 13203 ve 15888 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Bu artışın ulusal ve uluslararası nedenleri farklı temeller üstüne kurulu olup en belirgin olanları bu başlık altında anlatılmaya çalışılacaktır.

Turizm ve otelcilik politikaları ve stratejileri oluşturulup yorumlanırken hatırlanması gereken, gelen turistlerin değerlendirilmesinde karşı karşıya kalınan iki önemli sorun bulunmaktadır:

- Özellikle Almanya'dan gelen turistlerin önemli bir kısmı, daha çok iş amacıyla gidip yerleşen, kendileri ve/veya çocukları Almanya

vatandaşı olan kişilerdir. Giriş yaptıklarında, sıradan Alman turist olarak kayıt altına alınmaktadırlar. Bu nedenle, Türkiye'ye en çok turist yollayan ülkeler sıralaması bu tip nedenlerle yanlış sonuçlar verebilecektir.

- En çok turist çeken şehirler düşünüldüğünde, havalimanlarına yapılan varışlar göz önünde tutulduğundan bir başka sorun oluşmaktadır: Örneğin İzmir'e ulaşan turist, Aydın'a; Antalya'ya ulaşan turist Muğla'ya, Muğla'ya ulaşan turist Denizli, Aydın veya Antalya'ya, İstanbul'a ulaşan turist Edirne veya Çanakkale'ye geçebilmektedir. Ayrıca geldikleri noktadan uçak değiştirerek Türkiye'nin bir başka bölgesine de geçebilmektedirler. Bununla ilgili olarak sağlıklı verilerin oluşturulabilmesi oldukça güçtür.

Türk otelcilik sektörünün değişimi çerçevesinde değinilmesi gereken bir konu da Henry Tajfel ve John Turner öncülüğünde oluşmuş bir teoridir: Sosyal kimlik. Birey odaklı olan teoride, sosyal sınıf, milliyet, din, aile durumu gibi farklı yapısal unsurlara olan aidiyet duygusu bireyin sosyal kimliğini şekillendirmektedir. (Dinçer, 2010) Bunun önemini ise Jenkins (2004) kim olduğumuz veya kim gibi görüldüğümüzün fazlasıyla önem teşkil ettiğine değinerek açıklamıştır. Kısacası aynı şehirde doğmuş olan kişilerin başka bir şehir veya bölgede birbirlerine daha yakın olmaları duygusuyla oluşan hemşericilik veya aynı futbol takımını destekleyenlerin başka futbol takımlarının destekçileriyle rekabet içinde olması bu teoriye dayanarak açıklanabilir. Örneğin sahil otellerinde görevli animasyon ekibinin üyesi olan erkek çalışanların yabancı kadın turistlere gereğinden fazla yaklaşması olasılığını ileri süren bir kişi, belki de benzeri bir olaya bir kez bile tanık olmamış olabilir; ancak ön yargısı bu şekilde oluşmuştur. Yani bir grubu, ayrıntılandırmadan, topluca ve istisnasız ele alabilmeyi açıklamaktadır. Ötekileştirilen veya daha olumlu anlamda "biz" ve "siz" gibi aidiyete dayalı kimliğin betimlenmesinde yarar sağlayıcı bir teoridir.

Bireysel odaklanmanın dışında, aynı teori devletler ve sektörler temelinde de geliştirilip yorumlanmıştır. Ülkeler temelinde ekonomik güç, refah seviyesi gibi kıstaslar söz konusu iken, sektörler temelinde işbirliği ve stratejiler konusunda yararlanılabilir. Türkiye'de otelcilik sektöründeki sosyal kimlik olgusuna (özellikle kategorileşme/sınıflandırma konusunda) yönelik herhangi bir gözlem veya deney, tez yazımı sırasında tespit edilememiştir; ancak işletmelerin kendi hür iradeleriyle taraf oldukları dernek ve vakıfları ve katılımcı olup işbirliği gösterdikleri seminer, konferans ve kongrelerin çıkarlar doğrultusunda bir süreç başlattığını ileri sürebiliriz. İşletmelerin çıkar birliği amacıyla işbirliğine gitmeleri, gerek ülke ekonomisi, gerek işletmelerin kazancı açısından iyiye yorulmalıdır. Bu tip bir uygulamayı sektöre uğratabilecek risk noktası ise, rekabet ve strateji politikalarının gizliliği olabilir. Yani, herhangi bir işletme, yarar sağladığı bir bilgi veya deneyimi aynı statüde bulunan rakipleriyle paylaşarak gerçekten sosyal kimliğine dayalı bir koruma içgüdüğü geliştirebilir mi?

Sektör içinde veya sektördeki farklı bölümlerde mektepli-alaylı, kadın-erkek ya da hemşericilik gibi olası ayrışmaların varlığı da tam anlamıyla henüz aşılammıştır ve çeşitli durumlarda iş verimini olumlu etkilese bile eşitlik ilkesiyle çelişmektedir. Örneğin güvenlik görevlilerinin ve konuğun valizlerini taşıyan ön ofis görevlilerinin erkeklerden seçilmesi fiziksel güç ile açıklanabilir; ancak servis (garson, bar vb.) çalışanlarının genelinde erkeklerin egemen olması ya da kabul yeri görevlileri kadar cinsel eşitliğin miktarı konusunda uyum sağlanamaması hâlen kimi sıkıntılar olduğunun göstergesidir.

Politika, ekonomi ve kültür kadar, bu üçüyle etkileşim içinde olan sosyal kimlik, turizm sektöründe kullanılabilir (endüstri içinde kimliklerin ticarî olarak yapılanması ve yerel insanların sosyal gerçekliklerinin ziyaret hedefi olarak kabul edilmesi ile) olan bir araçtır. (Burns, 2006) Bu durum ise uygulamalara kültür turizmi şeklinde yansımaktadır ve Türkiye otelcilik sektöründe de hatırı sayılır bir paya sahiptir.

Türk otelcilik sektörünün yerli ve yabancı ülke vatandaşlarının değişen görünümünden etkilenmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Konuklarda oluşan bu değişim, farklı etkilerle ortaya çıkmıştır ve farklılaşma hâlen süregelmektedir. Söz konusu etkilerin konaklama işletmelerine yansımalarını bazı başlıklar altında ele almak doğru olacaktır:

3.2.1 Ekonomi unsurları ve otelcilik

Bir sektörün canlılığını sürdürebilmesi veya sektörün gelişmesi, o sektöre ilişkin ekonomik unsurlarla anlaşılıp fikir edinilmesine yardımcı olabilir. Öncelikle, teşvikler bir yana, rekabet, vergilendirme, ucuz iş gücü, potansiyel pazar ve turizm ile otelcilik konusunda ekleyebileceğimiz cazibe noktaları ile değişen sistem hakkında fikir verme konusunda bazı noktalara dikkat çekmek bu aşamada yararlı olacaktır.

İlgili yönetmelik ve kanunlar (teşvik kanunları, çevresel unsurlar ışığında yapılan yardımlar, vize kolaylıkları gibi) sırası geldikçe anlatıldığı ve neoliberal ekonomi çerçevesinde fazla önem teşkil etmediği için bu konuya ayrıca eğilmek yanlış anlaşılabilir. Denetlenme, kredilendirme, örgütlenme gibi konularda doğrudan ekonomi unsurları başlığı altında ele alınamayacağından rekabet durumu, vergi politikaları, iş gücü maliyetleri, potansiyel pazar ve cazibe noktalarından bahsetmek doğru olacaktır.

Rekabet, ekonomik anlamda işletmenin çıkarlarının korunması veya artırılması sonucu durumunda başarılı sayılabilir. Rekabete konu olan, hemen her şeydir. İşletmedeki gerek girdinin, gerek çıktının, gerek yan etkenlerin etkisi rekabeti etkileyecektir. Ayrıca, söz konusu üç unsurdaki verimli veya verimsiz noktada ayrıca birbirlerini etkileyecek ve rekabeti güçlendirecek ya da zayıflatacaktır. Rekabet, ucuz iş gücü ve düşük maliyetlerin dışında, ülke ekonomisi için daha fazla seçenek yaratılması ve işletmeler için daha kalifiye

çalışanla daha sağlam duruma getirilebilir. Örneğin, Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi, Turizm Eğitimleri, arkeolojik kazılara verilen destek ve Sürdürülebilir Turizm Destek Programı'nı bünyesinde bulunduran Gelecek Turizmde Turizm Destek Fonu¹⁹, hem yerli ve yabancı turist için yeni hedefler yaratılmasını, hem işgücünün konuyla ilgili eğitilmesini sağlamaktadır. Rekabet olgusu yalnız fiyatlandırma ve kalifiyelikten ibaret olmayıp sunulan internet hizmetinin kapsamı ve hızından otel işletmesinin genel görünümü ve temizliğine, yemek seçeneklerinin fazla ve lezzetli olmasından sunulan ek olanaklara kadar geniş bir yelpazede değerlendirilmelidir. Ekonomik koşullar göz önünde tutulduğundaysa en önemli rekabet aracı olarak fiyat politikasını bir adım öne çıkartmak stratejik anlamda önem kazanacaktır. Bunun yolu ise doğru planlama başta olmak üzere birçok ekonomik girişim ve fikirdir.

Otellerin olası çıktıları olarak vergiler, elektrik, su, doğal gaz gibi faturalandırılan kaynaklar, iş gücü maliyeti, yeme-içme unsurları akıllara gelecektir. Vergilerde, Türkiye, farklı yatırımlara farklı teşvikler uygulamaktadır. Ulusal, bölgesel gibi kapsam ve coğrafi sonuçlu ve ayrıca sektörel yaklaşımla bazı farklılıklar bulunmaktadır. Aynı ya da benzer uygulama, Türkiye'den başka, farklı ülkelerde de görülmektedir.

Türkiye'deki vergi uygulamalarını en temel şekilde ikiye ayırmak gerekir. Bunlardan biri kişilerin doğrudan sahibi oldukları şirketlerdir ve artan oranlı vergi tarifesinden sorumludurlar. Diğeri ise daha kurumsallaşan sermaye şirketleridir ve kurumlar vergisinden sorumludurlar.

Kurumlar vergisi standart olup gelirin %20'sine yöneliktir. Artan oranlı vergi ise, gelire göre değişiklik gösterir:

Çizelge 3.1: 2013 Yılı Gelirlerine Uygulanacak Vergi Tarifesi

Gelir	Oran
10.700 TL'ye kadar	% 15
26.000 TL'nin 10.700 TL'si için 1.605 TL, fazlası	% 20
60.000 TL'nin 26.000 TL'si için 4.665 TL, (ücret gelirlerinde 94.000 TL'nin 26.000 TL'si için 4.665 TL), fazlası	% 27
60.000 TL'den fazlasının 60.000 TL'si için 13.845 TL, (ücret gelirlerinde 94.000 TL'den fazlasının 94.000 TL'si için 23.025 TL), fazlası	% 35

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2014

Yılın tamamında açık olan ve ağırladığı konuk sayısı yüksek olan işletmeler ya da bir başka tabirle geliri (yıllık) ortalama 60.000 TL'nin üstünde olan işletmelerin kurumlar vergisinden sorumlu tutulmak için yapısal değişikliğe gitmesi gereği göz ardı edilemez. Öte yandan, yılın bir dönemi açık kalan ve geliri

¹⁹ BM Kalkınma Programı (Türkiye) ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2007 yılından beri sürdürülen ve özellikle yerel turizm aktörleriyle, girişimcileri ve sivil toplum kuruluşlarını hedeflemiş kamu ve özel işbirliğine eğilen bir destek/kalkındırma çalışmasıdır. (UNDP, 2014)

oransal olarak daha düşük olan, yazlık yerlerdeki pansiyonlar gibi işletmelerin Çizelge 3.1'deki tarifeden yararlanması maddi verim açısından önemlidir. (Yatak sayısı ve geceleme süre ile fiyatları konusuna ayrıca yaratılabilecek kayıt dışı ekonomide eklendiğinde bu tarife kaçınılmazdır.) Neoliberal ekonomik görüşe dayanarak ileri sürülebilecek olan bu tarifeyle ilişkin farklı ayrılıklar da söz konusudur. Farklı vergi tarifelerine ilişkin farklı yaklaşımlar ve yorumlar bulunsa da, Türkiye'de uygulanmakta olan artan oranlı vergi tarifesiyle ilgili bir noktayı vurgulamak doğru olacaktır: Artan oranlı vergi tarifesi, işletmelerin verimini olumsuz etkileyebilir: Bu tarife, daha fazla gelir elde edenin kamusal mal ve hizmetlerin finansmanına daha fazla katkı koymasına ilkesiyle açıklanabilir. (Şentürk, 2006, 19s.) Öte yandan, geliri arttıkça ödediği vergi oranı da artan işletme bu yolla teşvik edilemeyebilir. Azalan oranlı olmasa bile, düz oranlı verginin daha adil olduğu varsayımıyla bu görüş ileri sürülebilir; çünkü *“düz oranlı verginin savunucularına göre serbest piyasa süreci sonucunda oluşan gelir dağılımı adaletli olduğundan, artan oranlı vergilerle bu dağılıma müdahale edilmesi adaletsizliğe yol açmaktadır. (...) Piyasa çalışkanı tembelden, güçlüyü güçsüzden ayırarak ödüllendirmektedir.”* (Şentürk, 2006, 20s.) Geliri daha yüksek olan işletmenin kamu harcamalarına zoraki ortaklığının giderilmesi, hem hizmet ücretinin düşüp daha fazla turist gelmesine ve yurtiçine giren dövizin artmasına, hem de daha fazla istihdam sağlanabilmesine olanak verebilir. (Ayrıca, çalışan başına ödenen vergilerin en düşük seviyede tutulması da aynı sonuçları doğurabilir.) Kısacası, neoliberal ekonomik yaklaşıma sıcak bakılması durumunda uygulanması kaçınılmaz olan tarifelerin, artan oranlı vergi tarifesi olmadığı savunulabilir; ancak dolaylı vergilerle oluşan farkın bu tarifeyle giderilmeye çalışıldığı da savunulmaktadır. Artan oranlı vergi tarifesi fazla kazananın cezalandırılması gibi bir algı yaratırken, ayrıca ekonomik anlamda daha düşük seviyede kalanların daha çok maruz kaldığı dolaylı vergiler karşılığında bir dengeleyici olduğu görüşü de bulunmaktadır.

Vergilendirme ekseninde, Turizm Teşvik Kanunu ve Yeşil Yıldız²⁰ uygulaması dışında iki dikkat çekici vergi uygulaması bulunmaktadır. Her bölgenin eşit oranda kalkındırılmasını amaçlayan 5084²¹ numaralı kanun ve vergi indirimleri²². 5084 numaralı kanunda ayrıca enerji desteği söz konusudur ve otelcilikle ilgili bir başka uygulamada bu konuya dolaylı olarak değinilmiş ve işletmenin birinden yararlanabileceğine yer verilmiştir. 5084 numaralı kanuna göre en az 30 kişiye istihdam yaratan turizm işletmelerinin elektrik harcamalarının %20'si Hazine tarafından karşılanırken, Yeşil Yıldız uygulamasında işletmenin bulunduğu bölgede verilen en ucuz elektrik ücretinin ödenmesi gerekmektedir. (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2014; Karaduman, 2014) Yani teşvik kanundan

²⁰ Bkz: 3.3.4 Yeni turizm etkinlikleri ve otelcilik

²¹ Vergi ve sigorta primleriyle enerji desteği sağlayıp karşılıksız arsa ve arazi teminiyle yatırım ve istihdamı artırmayı amaçlar. (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2014)

²² İlgili kanunlarda belirtilen sponsorluk, araştırma ve geliştirme harcamaları gibi.

yararlanan işletme, toplam elektrik harcamasının %20'sini vergi indirimi olarak geri alır; ancak Yeşil Yıldız uygulamasına bağlı işletme, bulunduğu bölgede en ucuz elektrik tarifesiyle harcamasını yapar. Bir otelde çıktılar göz önünde tutulunca en önemli masraflardan biri iş gücü maliyetidir ve bu kalem ayrıca değerlendirilmelidir.

Çalışanların yaşları gözlemlendiğinde, daha genç bir kitlenin bulunduğu da belirlenebilir. Farklı umutlarla girilen sektörde, gelecek kaygısını taşıyanlar ve belli süre sonra fiziksel ve ruhsal yıpranma olasılığıyla birlikte sektörden tamamen veya kısmen ayrılmaktadır. (Bkz. Ek 1) Kesin bir neden belirlenemese de, kayıt dışı istihdama razı gelinip sigortalılık, sendikacılık gibi modern dünyanın şartlandığı kavramlardan uzak kalınmasını, gerek ekonomik özgürlüğün sağlanabilmesi, gerek beslenen umudun tüketilmemesi güdülerine bağlayabiliriz. Antalya, Muğla, Aydın illerindeki 106 adet dört ve beş yıldızlı otel ile tatil köylerini (üç şehirdeki işletmelerin bir kısmına istinaden) kapsayan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın (ÇSGB) yayınladığı teftiş raporunda şu sonuçlar çıkmıştır: Çalışanların %21'i haftalık iznini düzenli kullanmamaktadır. (T.C. ÇSGB, 2011, 24s.) Çalışanların %54'ü 18-30 yaş aralığında bulunmaktadır. (T.C. ÇSGB, 2011, 25s.) 15 yıldan uzun süre çalışanların yalnızca %1'lik bir payı varken, 6 aydan kısa bir süredir çalışanların %48'lik dilimi oluşturduğu belirlenmiştir. (T.C. ÇSGB, 2011, 28s.) Çalışanların %12'si asgarî ücret almaktadır; ancak geri kalan %88'lik kısım da asgarî ücrete çok yakın bir tutar almaktadır. (T.C. ÇSGB, 2011, 29s.) Otelcilik ve doğrudan ilintili olduğu turizm, ayrıca etkileşim içinde bulunduğu ulaşım, lojistik, yeme-içme gibi çoğu iş dalı doğrudan hizmet ve bir kısmı da üretim sektörü içinde yer almaktadır. Bu doğrultuda, ortalama bir otelde yer alan ön ofis, kat hizmetleri, mutfak, servis gibi ünitelerde görevli çoğu çalışan, maaş hiyerarşisinde ilk tabakada bulunmaktadır. Tüm çalışanları kapsamasa da, önemli bir kısmının ya asgarî ücretle ya da ona yakın bir maaşla çalışmakta olduğu ileri sürülebilir. (Belli dönemler içinde hizmet veren veya yılın tüm zamanında açık bulunan otellerde kayıt dışı istihdam ile stajyer pozisyonuyla çalışanların varlığını da unutmamak gerekir.) 2008'de Antalya'da SGK tarafından yapılan bir çalışmada, 100 büyük otel ile bunların kiraladığı sauna ve hediyelik eşya gibi yan dallarda çalışan yaklaşık 10,000 kişiden 500'ünün kayıt dışı çalıştırıldığı ve otel müdürleri de dahil, çalışanların bir kısmının düşük gider sağlama amacıyla maaşının olduğundan çok daha düşük gösterildiği kaydedilmiştir. (Üstün, 2008) Tüm bu olumsuz tespitler, işletmelerin kişi başı maliyet hesaplamasında önemli bir aşamadır. Gerek diğer ülkelerle olan rekabet, gerek kendi yörelerindeki rekabet aşamasında kaç kişinin, hangi maaş sistemine dahil olduğu fiyat politikalarına doğrudan yansıtılabilir.

2014'ün ilk yarısı için, Türkiye'de bir asgarî ücret alan kişinin eline net olarak 846,00 TL geçmektedir ve bu maaşın işverene yansımaları 1.258,43

TL'dir.²³ (T.C. ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü, 2014) AB'nin daha istikrarlı ekonomileriyle karşılaştırıldığında daha yüksek enflasyona, yani daha pahalı ürünlere sahip olan Yunanistan'da ise asgarî ücret alan kişi ortalama 1.700 TL civarında maaşa sahiptir. (Menzel, 2014) Bu iki veri karşılığında bir karşılaştırma yaparak, fiyat politikalarının nasıl yansiyabileceğine ilişkin fikir edinebiliriz:

31 Mart 2014 günü farklı otel bulma sitelerini bünyesinde barındırarak en ucuz olanın bulunmasını sağlayan Hotels Combined²⁴ isimli sitede, Yunanistan'ın gözde deniz turizm noktalarından Mikonos (Mykonos) ve Türkiye'nin benzer noktalarından Bodrum için sorgulama yapıldığında (5 Yıldızlı oteller için, 2 Temmuz 2014 girişli tek gece, 1 odada 2 yetişkin) şu sonuç çıkmıştır: Mikonos'ta en ucuz 533 TL, Bodrum'da en ucuz 286 TL. Ortalamaya vurulursa, Mikonos'taki 3 adet 5 yıldızlı otel için 1.080,66 TL; Bodrum'daki 12 adet 5 yıldızlı otel için 449,33 TL yansımaktadır.

Deniz turizmi dışında kültür (İstanbul ile Londra gibi), tarih (İzmir ile Kahire gibi), din (Mardin ile Kudüs gibi) ve benzeri konularda karşılaştırmalarda yapılabilir; ancak fiyat politikalarını ucuz iş gücü tek başına yansıtmayıp yalnızca önemli bir çıktı olduğundan ve ayrıca genel kanı, Yunanistan'ın Türkiye'nin en önemli turizm rakiplerinden olduğu için, başka örnekleme şu an için gereksiz kalabilir.

Potansiyel pazar olarak karşımıza çıkan hedef kitledir. Hedef kitle, hem yörede yaşayanları, hem yurtiçindeki turistleri, hem de yabancı turistleri tanımlamakta yardımcı olacaktır. Sektöre "konuk" olarak katılan müşterilerin geceleme süreleri, ödedikleri döviz gibi konular incelendiğinde potansiyel pazar içinde yabancılar öncelikli tutulabilir. Turizm hareketlenmelerinin gerçekleştiği dönemlerde (1980 sonrası, 1990'lı yılların sonuna değin) daha ön planda bulunan bu konu, yerli turistlerin de her geçen yıl tatile ayırdığı zaman ve para düşünüldüğünde, önemini yitirmemiş olsa da, en azından önceliğini yerli turistlerle paylaşmayı hak etmektedir. TÜİK'in (2013) verilerine göre, 2009 ile 2012 arasında 70,000'e (her yıl için) yakın seyahat, yurtiçinde ikamet edenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Öte yandan, yurtdışında ikamet eden vatandaşların, yurtiçinde ikamet edenlere göre daha yüksek bir paya sahip olduğu belirlenmiştir; ancak bu kişilerin, otel veya tatil köylerine mi, yoksa ayrıca aile ve yakınlarına mı geldiği konusunda kesin bilgiler bulunmadığından dikkate almak çok doğru olmayabilir. TÜİK'in (2013) tespit ettiği üzere, yalnız 2012'de bile beş milyonu aşkın yurtdışında ikamet eden vatandaş gelmiştir. Potansiyel pazar ise gerçekten daha hareketli bir durum sergilemektedir:

²³ SGK'nın Antalya'daki çalışmasına dayanarak, asgarî ücretli çalıştığı gösterilen çalışanlara, elden para ödemesi yapılmaktadır; çünkü maaşın artması, işletmenin ödediği priminde artmasını sağlamaktadır. Bu yüzden asgarî ücretli gösterip onun çok daha üstünde ayrıca elden ödeme yapılabilmektedir.

²⁴ Hotels Combined: <http://www.hotelscombined.com/>

Çizelge 3.2: İkamet Bölgeleri, Tesis Türlerine Göre Geliş Sayısı

Bölge	Otele Giriş Sayısı	Tatil Köyüne Giriş Sayısı
Toplam OECD	10,718,824	1,230,314
Toplam Avrupa	10,076,475	1,272,991
Toplam BDT	3,157,184	366,422
Toplam Yabancı	17,042,181	1,700,416
Toplam	30,742,614	2,040,138

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013

Türkiye'nin içinde yer aldığı coğrafya ve Türkiye'nin önemli noktalarında bulunan ulaşım noktaları aracılığıyla farklı bölgelerden bireylerin gelmesi kolaylaşmaktadır. Avrupa, Balkanlar, Kafkaslar, Doğu Akdeniz, Orta Doğu, Batı Asya gibi coğrafi terimler, Türkiye açısından önemli potansiyeli barındırmaktadır. Ticaret bir yana, bu bölgeler başta olmak üzere, 2-3 saatlik bir uçak yolculuğuyla ulaşılabilecek yerler düşünüldüğünde önemli bir kaynak ortaya çıkmaktadır. Bu kaynak, yani hedef kitle, başarılı ticaret, başarılı diploması, eski sömürgeler, doğal gaz ve petrol gibi nedenlerle sosyoekonomik durumu başka bölgelere göre daha iyi olan bireylere sahiptir. Örneğin, İstanbul'dan Londra ve Dubai'ye uçak seferi benzer bir sürede yapılabilir ve her iki bölgede de, farklı nedenlerle zenginleşmiş ya da en azından Türkiye'de tatil yapabilecek potansiyelde geniş bir kitle bulunmaktadır.

Cazibe noktaları rekabet konusu içinde değerlendirilebilir; ancak turizm ve otelcilik konusunda ayrıca ele alınması doğru bir yaklaşım yaratılabilmesi için önem arz etmektedir. Konuk, elde ettiği gelirin bir kısmını tatile ayırarak, başka şeylerden vazgeçmiş olacağından, cazibe noktalarının varlığı konusunda tatmin olması gerekmektedir. Bu unsuru farklı turizm dallarından örneklerle açıklamak daha iyi fikir verebilecektir:

Sağlık ve termal turizm konusunda Türkiye geniş bir kapasiteye sahip olup gerek sağlık (medikal) turizmindeki girişimler, gerek termal turizmdeki işletmeler düşünüldüğünde, 65 yaş üstü için ve ayrıca sağlık sorunlarının giderilmesini talep eden konuklar için uygundur. Afyon, Denizli, Sivas, İzmir, Yalova, Manisa gibi kentlerde termal turizme uygun ve farklı bütçelere hitap eden işletmeler bulunmaktadır. Golf turizmi, özellikle Antalya'daki işletmeler göz önünde bulundurulduğundan önemli bir cazibe merkezi yaratma konusunda kaynak olarak kabul edilebilir. Ayrıca küreselleşen ekonomi ve rekabet ışığında kongre turizmi de bir başka cazip kanaldır.

Özellikle Karadeniz ve ayrıca Akdeniz, yayla turizmi açısından elverişlidir; ancak konaklama ve ulaşım konusunda diğerlerine göre daha zayıf kaldığı da ileri sürülebilir. Yat turizmi, sahil şeridinin uzunluğu ve uygun limanlara istinaden iyi gelir getiren bir türdür. Son yıllarda uluslararası tanınmışlığa sahip kişilerin (Roman Abramoviç, Mary Kate Olsen gibi) Türkiye'de yat turizminden yararlanması gibi örnekler ayrıca Türkiye'nin bu alandaki ününü olumlu yönde etkilemektedir. İnanç (din) turizmi, Aydın, İstanbul, Mardin, Hatay gibi şehirlerde varlığını koruyan; ancak ulaşım göz önünde

tutulduğunda her birinde aynı şekilde kalkındırılmayan bir başka turizm dalıdır. Tüm bunların dışında mağaracılık, akarsu, tarih gibi farklı turizm dalları da Türkiye'nin dört bir yanında yapılabilecek turizm etkinlikleri kapsamında önem oluşturmaktadır. Prens Charles'in Tokat'taki Sulusaray Antik Kenti'ni ziyareti, Şanlıurfa'daki Göbeklitepe'nin uluslararası yapımcıların üstlendiği belgesellere konu edilmesi, Madonna'nın İstanbul'daki Ayasofya'yı ziyareti gibi örnekler, Türkiye'nin farklı noktalarında farklı turizm dallarının yüksek potansiyele sahip olduğunu kanıtlayan birkaç örnek olarak gösterilebilmektedir.

Bazılarına değinilen turizm dalları, Türkiye'ye önemli bir fırsatta sunmaktadır; çünkü yabancı konuk, kaldığı otelde hem kıyı turizmden yararlanıp hem de tarih veya inanç turizmine katılabilir ya da kış turizmi için gelip bir yandan da mağaracılık veya akarsu turizminden, kuş gözlemciliğine dek geniş bir yelpazede yararlanma şansı bulabilmektedir.

Bu noktada eleştirilmesi gereken şey ise, Türkiye'nin bakanlık düzeyinde bu tanıtımlarını olası miktarda yapması; ancak üyeleri otellerden oluşan birliklerin yeterince katkı koyamamasıdır. Potansiyel pazarı, cazibe noktalarıyla birlikte ele alırsak, büyük bir gelir söz konusu olacakken, oteller başta olmak üzere diğer bütün yan/destekleyici sektörler, alabileceklerinden daha az bir geliri almak zorunda kalmaktadır. Aynı yörede birçok farklı düzeyde işletmenin bulunmasını ve bu işletmelerin makul bir rekabet içinde olduğunu varsayar ve ayrıca uluslararası tanıtımın önemini henüz net bir biçimde anlayamamış olduğunu kabul edersek, tanıtımların devlet kurum ve kuruluşlarınca üstlenilmek zorunda kalındığını düşünebiliriz. Kısacası, işletmenin, yükleneceği büyük maliyetin, tamamen kendisine değil, rakiplerine de yarayacağı ve bundan dolayı bu yönde büyük girişimlere kalkışmadığı; boşluğu ise ilgili bakanlık ve bazı sivil toplum kuruluşlarının üstlendiğini görebilmekteyiz.

3.2.2 Ulaşım ve otelcilik

Ulaşım unsuru turistin erişebilme, yani otelciliğin erişilebilir olmasını sağlayan ve turizmin işbirliği hâlinde bulunduğu sektördür. Turizm etkinliğinin sağlanabilmesi daha önce belirttiğimiz farklı sektörlerin bir araya gelmesiyle anlam kazanmaktadır; ancak turistin bir noktadan bir başka noktaya hızlı, güvenli, konforlu ve ucuz şekilde ulaşabilmesi tüm seçenekler değerlendirildiğinde havayolu ile sağlanabilmektedir. Örneğin birbirleri arasında karayolu ile gidildiğinde fazla sayılamayacak mesafe bulunan İzmir Adnan Menderes, Dalaman ve Bodrum havalimanları farklı lokasyon ve yolcu profiline hitap etmektedir ve IATA (Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği), 16000 ticarî uçağın 2028'de 32000'e çıkacağını öngörmektedir. (F. E. Balcı, 2014, yazılı görüşme) Sayın Balcı'nın belirttiği farklı lokasyon ve yolcu profilinden farklı çıkarımlar söz konusu edilebilir: Dalaman, güneyde Fethiye ve Kaş, kuzeyde Datça, Marmaris ve Köyceğiz için olası iken; Bodrum (Milas), güneyde Bodrum ve kuzeyde Didim için elverişli görünebilir ve İzmir (Adnan Menderes), İzmir merkez ile birlikte

Kuşadası, Çeşme, İzmir'in kuzey noktaları ve otobüs yolculuğuna daha uygun olup aktarmalar için de İstanbul sonrasında önemli bir nokta kabul edilebilir. Resmî olmayan kaynakların geneli gözden geçirildiğinde de, İzmir'e tarifeli olarak yurtdışından ve yurtiçinden daha çok uçak seferi bulunurken; Dalaman ile Bodrum'a yurtiçinden tarifeli uçuş sayısı belirgin şekilde düşüktür. Diğer yandan, sezonluk (yaz dönemi genelinde) ve charter²⁵ seferler incelendiğinde, her ne kadar talebe göre yıllık değişkenlik gösterse de, Dalaman ve Bodrum, İzmir'den daha çok talep görmektedir. Kıyı Ege'de bulunan ve İzmir ile Muğla'da konuşlanmış olan üç havalimanının 2012 ve 2013 içinde rast gele belirlenmiş olan kış ve yaz trafiği (Çizelge 3.3) incelendiğinde:

- İzmir'de 2012 Mart'tan 2012 Ağustos'a olan iç hattaki değişim %200 civarı, dış hattaki ise %480 civarı değişmiştir.
- İzmir'de 2013 Mart'tan 2013 Ağustos'a olan iç hattaki değişim %190 civarı, dış hattaki ise %555 civarı değişmiştir.
- Dalaman'da 2012 Mart'tan 2012 Ağustos'a olan iç hattaki değişim %523 civarı, dış hattaki ise %21.430 civarı değişmiştir.
- Dalaman'da 2013 Mart'tan 2013 Ağustos'a olan iç hattaki değişim %530 civarı, dış hattaki ise %30.505 civarı değişmiştir.
- Bodrum'da 2012 Mart'tan 2012 Ağustos'a olan iç hattaki değişim %641 civarı, dış hattaki ise %50.900 civarı değişmiştir.
- Bodrum'da 2013 Mart'tan 2013 Ağustos'a olan iç hattaki değişim %723 civarı, dış hattaki ise %62.028 civarı değişmiştir.

Çizelge 3.3: Üç Havalimanının İç ve Dış Hat Yolcu Trafiği

Hedef/Dönem	2012 Mart Sonu	2012 Ağustos Sonu	2013 Mart Sonu	2013 Ağustos Sonu
İzmir İç Hat	1.534.556	4.606.100	1.775.643	5.160.807
İzmir Dış Hat	290.683	1.684.469	258.623	1.692.255
Dalaman İç Hat	91.272	568.969	92.388	582.505
Dalaman Dış Hat	9.815	2.113.043	7.409	2.267.516
Bodrum İç Hat	159.136	1.180.030	150.369	1.237.050
Bodrum Dış Hat	2.699	1.376.430	2.183	1.356.263

Kaynak: T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı DHMİ, 2014

Uç etkilerin olabileceği göz önünde bulundurulduğundan, birbirini takip eden iki yıl (2012 ve 2013) bu örneklemede seçilmiştir. Çizelgedeki verilere göre ortalama olarak ortaya çıkan yüzdelerdeki değişimler göz önünde tutulunca, her üç havalimanında da Mart'tan Ağustos'a artışlar belirlenmiştir. Dikkat çekici olan

²⁵ Türk Dil Kurumu tarafından "dolmuş uçak" olarak çevrilen charter, ekseri seyahat acenteleri tarafından kiralanan uçaklarla yoğun dönemlerde yapılır. Örneğin, tarifeli uçuşların yetersiz kaldığı yaz döneminde yurtdışından yaz tatili bölgesine veya tarifeli uçuşun bulunmadığı ve kısa süreli bir talebin yaşandığı bölgeye (Olimpiyatlar ya da FIFA Dünya Kupası gibi) yolcu ulaşımı için gerçekleştirilir.

durum, her ne kadar İzmir (nüfusu, aktarma durumu, kara veya demiryolu ulaşımı gibi, yılın tümünde turizme daha elverişli oluşu, sanayisi gibi) daha çok yolcuyla barındırır da, Mart'tan Ağustos'a olan değişimler incelendiğinde, özellikle Bodrum'un dış hatlarında %62.000'e ulaşan oranların ortaya çıkmasıdır. İstanbul (Atatürk) başta olmak üzere, farklı havalimanlarından (İstanbul Sabiha Gökçen, Ankara Esenboğa gibi) aktarmayla gelenler dışında, Dalaman ve Bodrum'a düzenlenen sezonluk ve charter uçuşların etkisini görmezden gelmek yanlış olacaktır. Ayrıca, buna benzer bir çalışmanın Dalaman ile birlikte Antalya, Gazipaşa ve Adana için de yapılması, aynı olmasa da, benzer sonuçlar gösterebilir; çünkü sabit olan yerli halk nüfusunun ve diğer ekonomik ve sosyal etkinliklerin oluşturduğu trafik, dönemsel olarak düzenlenen ek seferlerle (tarifeli uçuşlara ek yapılması ve sezonlu ile charter uçuşlar) birlikte artma durumundadır. Arz ve talep ışığında, cazibe noktalarına ve onların çevresinde konuşlanan konaklama işletmelerine olan ilgi, söz konusu noktalarda daha fazla arzın gerçekleşebileceğine zemin hazırlamaktadır. Yani yatırımcı ya da girişimci, havalimanından uzak, başkalarının pazar deneyimi kazanmadığı ve pazar araştırmasının da sağlıklı sonuçlar vermeyeceği bir bölgeye değil; deneyimlenmiş ve olumlu etkileri süregelen yerlere ilgi duymaktadır. Olası bir yeni alanın canlandırılması ise, ancak yüksek risk alabilecek firmalar ya da doğrudan devlet desteği ile sağlanabilir.

Bu bilgi ve öngörü, turizm sektöründe özellikle otelciliğin parlak bir geleceği olabileceği noktasında umut verici sayılabilir. Türkiye'de ve diğer birçok ülkenin yerel noktalarında (İstanbul, Londra, New York gibi) birden fazla havalimanının olması, erişilebilirlik bağlamında otelcilik sektörü için olumlu sonuçlar doğurma özelliğini barındırmaktadır.

Özellikle yatak sayısı coğrafi anlamdaki rakiplerinden daha yüksek olan otel işletmelerinin göz önünde bulundurabileceği temel girişim, havayollarının sağlamış olduğu olanaklardan (Havayolu şirketlerinin dergilerine, havalimanındaki uygun alanlara, havalimanı civarındaki ticarî taksi veya dolmuşlara reklam vermek ya da havayolu firmasıyla süresi belirlenmiş özellikli anlaşma sağlanması gibi...) en yüksek verimi amaçlayarak yararlanmak olacaktır.

3.2.3 Turizmde kitlesel iletişim ve otelcilik

Sanal dünyanın her yıl daha fazla kullanılabilir oluşu otelciler açısından bir sıkıntı yaratmasa da, özellikle yeniliklere kapalı olan acenteler için kısa veya orta vadede büyük risk oluşturduğunu belirtmek yararlı olacaktır. Zamanın çok daha değerli olduğu günümüzde, kullanıcı, internet üstünden rahatça karar verme olanağına sahiptir. Söz konusu örnek uygulamalara bakacak olursak otellerin internet siteleri ve uygulamaları, turizm şirketlerinin internet siteleri ve uygulamaları, komisyon bazlı internet sitelerinin varlığı akla ilk gelen yenilikler olabilir: Herhangi bir komisyon ücreti ödetmeden kendi internet sitelerinden rahatça rezervasyon yaptırma fırsatı sunan oteller, gideceği yer hakkında kesin

karar veren turist için büyük bir şans yaratabilir. Daha yüksek ödemeyi göze alıp turizm şirketlerinin sigorta, tur, ulaşım gibi ek olanaklarından yararlanmak isteyen kullanıcıların seçeceği, bu şirketlerin internet siteleri olacaktır. Ülke, bölge, şehir veya ücret, kullanıcı puanlaması, pansiyon türü gibi kriterlere göre farklı otelleri bir arada sunarak kullanıcıdan ya da otelden ufak miktarlarda komisyon alan internet siteleri de bugün ayrı bir öneme sahiptir. Bu üç ayrı sistemin bile rekabetten ve gelişen teknolojiye doğan çeşitlenmesiyle çok farklı uygulamalar bugün bulunmaktadır. Otellerden seyahat acentelerine, turizm şirketlerinden havayolu şirketlerine dek tüzel kişilikte sosyal medyanın kullanılarak tüketiciye indirimler sunulması, duyuru ve reklamların yayınlanması, sponsorluk ve desteklerin paylaşılması uygulanan stratejilerden bazılarıdır.

Birim başına (saniye, dakika gibi süre, kelime, cümle, sayfa gibi miktar düşünüldüğünde) fiyatı ve erişilen kişi miktar, konum ve durumu (sosyoekonomik durumu ortalama x seviyesinde bulunan, çoğu şu bölgede bulunan yaklaşık y kadar kişi gibi) göz önünde tutulduğunda geleneksel araçlardan televizyon, radyo, dergi, gazeteler ve ayrıca toplu kısa mesaj ya da e-posta gönderimi de diğer baskın unsurlar olarak karşımızda bulunmaktadır.

3.3.4 Yeni turizm etkinlikleri ve otelcilik

Daha önce örneklerini paylaştığımız yeni turizm etkinlikleri otelcilik sektörünün gelirinin artırılıp kalkındırılması için önemli girişim ve yöntemleri oluşturmaktadır. Her ne kadar sağlık, golf ve kongre örnekleri bu aşamada ön planda tutulduysa da, sürdürülebilir turizme paralel olarak geliştirilmesi umulan otelcilik sektörünün, yalnız bu ön plana çıkan dallarda değil, mümkünse tamamında atılımlar gerçekleştirmesi gerek işletmeler kazancı, gerek ülke ekonomisi, gerek bireyin talepleri doğrultusunda yarar sağlayacaktır.

Yarar arzusu, gerek manevî, gerek ekonomik teori anlamında girişimciler ile yatırımcılara ek bir seçenek sunmaktadır. Lisans sahibi hastanelerde gerçekleştirilen organ nakilleri sayesinde çeşitli illere yerli ya da yabancı hasta beraberindekilerle gelip bir süre kalarak ilgili işletmelerin kazancını olumlu yönde etkileyebilme gücüne sahiptir. (Hakan Bayraklı, 2014, yazılı görüşme) Bu güç, kimi özellikleriyle (örnekte olduğu gibi organ nakli ve benzeri şekilde) farklı lokasyonlardan insanları çekeceği için, otellerin de hastaneler çevresinde yayılım göstermesi beklenebilir. Buna örnek olarak sunabileceğimiz geniş kapsamlı girişim Gediz Üniversitesi tarafından Çiğli'ye yapılacak olan yerleşkedir. Yerleşke, 200 yatak kapasiteli eğitim ve araştırma hastanesinin dışında ayrıca 80 odalı bir oteli ve bir kongre merkezini de bünyesinde barındıracaktır. (Kavuk, 2013; Yeni Asır'dan, 2013) Böylece hem sağlık turizmine yönelik hastane ve otel aynı yerleşkede hizmete girmiş olup çevredeki sanayi sektörünün de kullanımına yarar sağlayacak ve örneklendirilen kongre turizmi konusunda da hizmet sağlanacaktır. Öte yandan, Bayraklı'da ihalesi tamamlanan ve Türkerler ile Gama ortaklığının kazanıp yapımından sonra 25 yıl boyunca işleteceği İzmir Bayraklı

Şehir Hastanesi Kampüsü'nün yatak kapasitesi ve fonksiyonları da göz önünde bulundurulduğunda, Bayraklı, Bornova, Karşıyaka ve Konak başta olmak üzere çevre ilçelerde, otelcilik sektörünün de kazancının artmasını ve bu yönde yatırımların sürmesini beklemek doğru olacaktır. (Yeni Asır, 2012)

Doğrudan sağlık turizmine bağlamak yanlış olsa da, ilgili girişimlerden esinlenilmesi de olasıdır. Örneğin, kendisini daha rahat hissetmek ve daha rahat eğlenebilmek için özel gece kulüplerini tercih eden obezler, ABD'de eğlence sektörüne ayrı bir renk katmış ve böylece yalnız obezleri kabul eden ya da obezleri de kabul eden eğlence yerleri açılmaya başlanmıştır. (Collins, 2009)

Golf turizmi, özellikle çevre örgütleri tarafından eleştirilen bir daldır. Diğer yandan ekonomik getirisiyle de savunulan bir alandır. 100 hektarlık bir golf sahasının 1 milyon metreküp su ve tarımda kullanılan çok üstünde gübre ve ilaçlamaya gerek duyduğu öncelikli olarak bilinmesi gereken fikirdir. (Demirayak, 2007; Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği'nden, 2007) Bu ölçekte yarar sağlayabilecek ya da yaptırım uygulatabilecek olan ise Yeşil Yıldız²⁶ sahibi olabilmektir. Bu bağlamda verilen elektrik desteği ile otellerin çevre için daha duyarlı olmaları amaçlanmaktadır. (A. Ediz, 2014, sözlü görüşme) Ekonomik anlamda ele alındığında, Belek Turizm Yatırımcıları Ortaklık Girişimi (BETUYAB) üyelerini kapsayan istatistikler fikir edinmeye yardımcı olabilir:

Çizelge 3.4: Milliyetlerine Göre Ziyaretçi Sayıları Sıralaması ve Değişim Tablosu

Milliyet/Yıl	2012	2011	2010	2009	2008
Rusya Federasyonu	319999	327788	306094	287632	323646
Almanya	258412	273556	262638	213269	247703
İngiltere	74549	82195	84569	62454	53252
Kazakistan	35233	32247	26528	20214	18621
Hollanda	33327	38863	33061	29829	28225
Avusturya	32877	46517	53441	48496	33853
Genel Toplam (Yerli Hariç)	1039733	1121464	1061245	903842	976866

Kaynak: BETUYAB, 2014

Çevreye verdiği veya verebileceği zarar ile ekonomik getirisi karşılaştırıldığında golf turizmine yönelik otellerin durumuyla ilgili kesin sonuçlardan bahsetmek şu an için mümkün değildir. Küresel ısınmayla doğanın daha da tehdit altında bırakılması ve küreselleşen dünyada oluşan ekonomik açıklar ve istikrarsız ekonomiler göz önünde tutulduğunda her ikisinin de önemli gelişmeler olduğu vurgulanabilmelidir.

Kongre turizmine yönelik hizmet veren oteller, iş dünyası başta olmak üzere farklı alanlarda hizmet sağlayabilme potansiyelindedir. Farklı iş kolları ya

²⁶ Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgeli işletmeler için hazırlanıp yürürlüğe girmiş olan çalışmadır. Su tasarrufu ve enerji verimliliği gibi konularda hassasiyet yaratılmasını amaçlamaktadır. 2008'de yayınlanan tebliğ, tüm otellere açık olup yalnız golf turizmine yönelik değildir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014)

da örgütlenmelerin aylık, yıllık veya olağanüstü toplanma gereksinimleri ile belli meslek gruplarına yönelik tanıtım çalışmaları gibi farklı amaçların giderilmesi yönünde kongre turizmi bu yönde hizmet veren oteller başta olmak üzere diğer yan sektörlerle de gelir sağlamaktadır. Ulusal ya da uluslararası ölçekte düşünüldüğü zaman, bu tip otellerin havalimanlarına ya da en azından merkezi otoyollara yakın olması gerektiği savunulabilir. 2013'te hizmete giren, konaklama olanağı sunmayarak, gelenlerin çevredeki otellerde konaklamasını öngören Kuşadası-Efes Kongre Merkezi ele alınırsa, söz konusu bölgede ön planda olan kültür, tarih, din ve deniz turizmine rakip olarak görülebilir. Diğer yandan belirtmekte yarar vardır, ki olası bir kongre için bölgede bulunan turist, diğer turizm dallarından da yararlanma olanağına sahiptir.

3.4 Kültürel Etkileşim ve Turizm

Otel sektörü temelinde bir kültürel etkileşimden doğrudan bahsetmek yanıltıcı olabilir; ancak küreselleşen ve böylece bilgi ile deneyim paylaşımı kolaylaşan dünyada, otellerin birbirlerinden etkilendiği gerçeğini de kabul etmek gerekmektedir. Tez içinde, otelcilik sektörünü daha çok neoliberal ekonomi uygulamaları ışığında yan sektör ve kavramlarla ele alıp turizme katılan bireyi (konuğu) de kültürel etkileşim ışığında ele almak, uluslararası politik ekonomiye dayalı daha sağlam fikirler elde etmeyi kolaylaştıracaktır. Bu nedenle, kültürel etkileşim ve turizm konusu, birey odaklı kabul edilecek ve turizm sosyolojisine (turizm psikolojisini ayrıntılandırmadan) atıf yapılacaktır.

Bireylerin, değişen koşullar gereği sergiledikleri tutum ve davranışlar, turizm etkinliklerini etkilemektedir. Yurtdışına çıkan bireylerin, beklentilerinin üstündeki hizmeti Türkiye'deki işletmelerden de beklemesi veya yurtdışından gelen bireylerin, beklentilerinin üstündeki hizmeti kendi ülkelerindekilerden de beklemesi olağandır. Bu, daha çok oteller üstünde etki ve baskı yapmaktadır.

Kültürel etkileşim ise, insanların birbirlerini tanımasıyla olasıdır. Etkileşim, farklı görüş, bilgi ve deneyime sahip bireyler tarafından ayrı şekilde yorumlanacaktır. Bir durumu ya da örneği, bir kesim olumsuz bulurken, diğer kesim olumlu bulacak ve başka bir kesim çekimser bir tavır sergileyecektir. Aynı kültür içinde yer alan bireylerin görüşlerinin aynı olması beklenemeyeceğinden ve hoşgörü kavramı da kişiden kişiye farklılık göstereceğinden, kesin kanılara varmak ne yazık ki güçtür.

Olumsuz yönde algılanması olası olan bir durum, kimi görgü kuralları, beklenti ve görüşlerin zamanla değişmesidir. Turistlerin gittiği yörede, *“kültürel etkinliklerin ya da ritüellerin turistlere yönelik sunumu, birtakım özgün ve doğal unsurların kaybına yol açmaktadır.”* (Yanardağ, 2012, 86s.) Ayrıca, benzer sorunlarında doğması olasıdır:

“...turizm destinasyonlarında kültür çatışması gözlemlemek mümkündür (...) Kurvaziyer turizminin önemli noktalarından biri olan

Kuşadası, sıklıkla eşcinsel turistlerin bulunduğu gemilerin limana alınmaması ya da turistlerin gemiden indirilmemesi haberleriyle medyada yer alır. Bu durum geleneksel yapının, gelen turistlerin kimliklerini bir tehdit unsuru olarak algılamasından kaynaklanmaktadır...”(Yanardağ, 2012, 94s.)

Gerçekten Yanardağ'ın Kuşadası'ndaki durumla ilgili tespiti haber arşivleriyle doğrulanabilmektedir; ancak insanların bakışı ya da yorumlayışı konusunda farklı bir çalışma da yapılmıştır:

“Kuşadası halkı turizmin fuhuşu, suçu, şiddeti, trafiği arttırmadığını ve turizmin Kuşadası'nda yaşamı kötüleştirmedini düşünmektedir. Ama bu görüşün temelinde yatan sebep turizmin tek gelir kaynağı olduğunun farkında olmaları ve turizm sektörünün kötülemek istememelerinden kaynaklanabilir. Kuşadası halkı turizm sayesinde gelen işi ve gelir imkanlarının gelecekte de artarak devam etmesini istemektedirler. Bu doğrultudaki diğer bir bulguda, insanların turizm arzı elemanlarının ekonomik getirileri olmazsa tahrip edilmelerini çok önemsemeyecekleri sonucudur. Bu sonuç, halkın kültürel, tarihi ve doğal varlıkların korunması konusunda bilinçlendirilmeleri gerektiğini göstermektedir. Kuşadası halkının turizmin negatif etkileri hakkındaki görüşlerinin daha net araştırılabilmesi için Kuşadası'nın ekonomik açıdan turizme olan bağımlılığının kırılması gerekmektedir. Aksi takdirde insanlar turizmin neden olduğu ve/veya olabileceği çevresel ve sosyo – kültürel olumsuzlukları ekonomik kazançları uğruna çekmeye veya göz ardı etmeye devam edeceklerdir...” (Çalışkan ve Tütüncü, 2008)

Farklı disiplin ve araştırma yöntemleriyle konu edinilmiş iki yargının da bilimsel çerçeve içinde çürütülebilmesi güçtür; ancak turizm ve sosyolojiyi bir yana bırakıp politika ve ekonomi nezdinde tekrar düşünülmesi gereği, günümüz neoliberal koşulları içinde önem barındırmaktadır. Yanardağ'ın belirttiği Kuşadası örneği, Türkiye'nin küresel dünya içinde çağdaşlık ve farklı olanı kabul etme ilkesine aykırı bir durumu sergilemiştir. Ayrıca insan haklarıyla da çelişmektedir. Öte yandan Çalışkan ve Tütüncü'nün çalışma sonucu, yöre bireylerinin faydacı düşünmesi, günümüz ekonomik koşullarında kabul edilebilir. Eğer yöre halkı, kendi kültürüne aykırı bir durumda insanlara karşı gelip gemilerinden indirmiyorsa, yapılan ankette bilinçli yanlış yanıt verme gereği hissetmiş olabileceklerini savunabiliriz. Bu ikilemde, politik aktörlerin, ya kesin sınırlar çizip örneğin eşcinsel turistlere yasak getirmesi ya da bölgede her tip turistin güvenliğini sağlamaya çalışması gerekmektedir. Ayrıca, Yanardağ'ın aktardığı olaylarda, bölge esnafının (hediyelik eşya, lokanta, kafe vb.) payının da sorgulanması gerekmektedir: Esnaf, geliri zaten yüksek olduğu için mi bu olaylara göz yummuş ve hatta katılmıştır; yoksa esnafın dahil olmadığı, ayrı bir kesim mi bu olaya karışmıştır? Benzer bir durum, yağlı güreşler için de ileri sürülebilir: Bilinen bir erkek eşcinsel dergisi, yağlı güreşleri görsel materyallerle tanıtan

içerikler sunmuş ve bazı çevreler tarafından eleştirilmiştir. Dergi, daha önceki bir yayınında, Edirne'deki turnuvanın tarihine dek duyurmuş, sporun köklü bir geçmişi olduğuna değinmiş ve yurtdışından izlemeye gelen eşcinsellerin varlığından bahsetmiştir. (DNA, 2008) Ertesi yıl, Muğla'da yapılan bir müsabakadaysa, dört yabancı turist yağlanıp kıspet bulamadıklarından slip mayo giyip kendi aralarında yarışmış ve bazı pehlivanlar tarafından önemli değerlerin aşağılandığı gerekçesiyle eleştirilmiş; ancak dönemin valisi ve ilçe belediye başkanı tarafından ilgi görülmesi memnun karşılanmıştır. (AA, 2009, Radikal'den 2009) Sporcuların ve ilgililerin bu yönde gündeme gelmesi ve erotik sayılabilecek nedenlerle ilgi görmeleri, hem çevrelerinden bazı eleştiriler almalarına, hem de ciddiyetsiz aşağılamalara (alay) yer verebilecektir. Diğer yandan, eşcinsel olsun ya da olmasın, turistin Edirne başta olmak üzere turnuvaların gerçekleştiği dönemlerde ziyaretlerde bulunmasının ekonomik fayda sağladığını red etmekte doğru olmayacaktır. Toplumsal beklenti, görüş; yani kültür tanımı sınırları içinde bulunan manevî kimi değerler, herkes tarafından aynı ölçüde tepkiye neden olmaz. İlgili kamu kuruluşları ve özel teşebbüslerin yapamadığını bir dergi tek başına yapmış olabilir; ancak toplumun genelinin bu yaklaşıma ne denli hazır olduğu sorgulanabilmelidir.

Cinsellik söz konusu edilmişken, yabancı turistin kadın olma durumu da Türkiye'de ilginç bir durum yaratmaktadır. Daha önce değinilen "birlikte geçici iyi zaman geçirilecek kadın" fikri, henüz kadınlarla ilgili yüzde yüz sağlıklı düşünülemezken, uçlarda bulunan durumlar karşısında kesin tavır alınabileceğini göstermektedir. Akdeniz Bölgesi'nden turizmle ilgili bazı gazeteciler (10 turizm, magazin gazetecisi) üstünde yapılan çalışmada şu sonuçlar paylaşılmıştır:

"muhabirlerin yarısı yabancı uyruklu kadını cinsel obje olarak görmektedir..."

... turizm haberlerinde kadının yer alma biçimini ve haber olma niteliğini belirleyen yüzdeliğe bakıldığında; soruyu yanıtlayan muhabirlerin yüzde 60'ı kadının cinselliği veya güzelliği ile haber olabileceğini düşünmektedir..."

... Çıplak kadını 'estetik görünüm' olarak betimleyen sadece bir muhabir (yüzde 10) varken, seks objesi olarak gören muhabir yüzdesi 60, haberin okunması ve gazetenin satışında kadın imajının kullanımı açısından 'haber ilgi çekiciliği'ni ön planda tutan muhabirler ise; yüzde 30'u kapsamaktadır..." (Işık, 2011)

Dürtü ve içgüdülerini bastırma başarısını umduğumuz bir meslek dalından böyle sonuç çıkartılması, elbette toplum geneline yansıtılamaz ve ayrıca yaptıkları haberin yayınlanabilmesi amacıyla böyle düşünme zorunluluğuna inanmış olabilmeleri de iyimser bir neden olarak kabul edilmelidir.

Ürgüp'e bağlı Mustafapaşa'da başka bir çalışma yapılmış, olumlu dönüşler kayda geçmiş; ancak şu sonuçlara da ulaşılmıştır:

“Kasabada yaşayan yerel halk turizmin gelişmeye başlamasıyla mal ve hizmetlerin fiyatlarının arttığını (%43,8), turizmin Mustafapaşa'da alkol ve uyuşturucu kullanımını artırdığını (%39,1), turizmin gelişmesiyle birlikte açılan disko/bar gibi eğlence mekanlarının kasaba yaşamını olumsuz yönde etkilediğini (%36,4) ve kasabadaki ahlaki yapının bozulduğunu (%27,7) belirtmişlerdir. Diğer olumsuz ifadelere oranla bu unsurlar araştırmada daha fazla ön plana çıkmıştır...” (Keskin ve Çontu, 2011)

Ortaya konulan verilerden, mal ve hizmet fiyatlarının artması, artan nüfus ve sınırlı kaynak ile açıklanabilir. Ayrıca diğer bir neden, etik dışı getirim (rant) elde etme arzusu da olabilir. Ankete katılanlar, uyuşturucu kullanımının artmasını, eğer kendi çevrelerinden bireyler tarafından kullanımını kastederek seçtiyse, etkileşimin olumsuz bir sonucuyla karşılaşmış oluruz. Kültürel sonuç bir yana, önemli bir turizm noktasında ayrıca güvenlik/narkotik sorununun bulunduğunu da bu yargıya istinaden ileri sürebiliriz. Ahlaki yapının ne yönde değiştiği bireylere bırakılmaksızın sorgulanabilecek bir durumdur: Göreceli bir kavram olan ahlak, gerçekten bozulmuş mudur; yoksa ahlaki değerlerde kabul edilebilir bir değişim yaşanmış ve ankete katılanlar bunu olumsuz olarak mı algılamıştır?

Uç bir örnek olarak eşcinseller, daha çok cinsel obje olarak görünen kadınlar, ahlaksal boyutta bir tehdit olarak kabul gören turistlerin geneli, bazı çalışma ve yorumlamalarda istenmeyen gibi bir görüntü çizse de, “müşteri velinimettir” düsturunun bir parçası oldukları ve bu nedenle de kabul edilebilir olduklarının üstünde durulmalıdır. Ayrıca, doğrudan red edilmek yerine, onaylamaktan da uzak durulması, yani ne evet, ne hayır diyerek daha çok tepkisiz kalınması, razı gelindiğinin göstergesidir ve bunun da sosyoekonomik nedenlere bağlanması olasıdır. Kimi zaman turistlere yönelik uygulanan olumsuz eylemler (tecavüz²⁷, darp²⁸, taciz²⁹, dolandırıcılık³⁰ gibi) turizm ve otelcilik sektörünün kanaması hızlandırılabilir bir zaafıdır; ancak unutulmaması gereken, benzer olayların yurtdışında da yaşandığı ve ayrıca bu tip olayların yalnızca turistlere değil, yerli halka da yapıldığıdır. Turistlerin yurtdışında ve yerli halkın kendi ülkelerinde bu eylemlere maruz kalıyor oluşu, her ne kadar olayların basit veya olağan gösterilmesine neden kabul edilemeyecek olsa da, yalnızca bu uç

²⁷ Diyarbakır 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde Japon bir turiste tecavüz edildiği haberlere geçmiştir. (DHA, 2014; Ntvmsnbc'den, 2014)

²⁸ Ordu'da iki İngiliz turist dövülmüştür. (DHA, 2014; Hürriyet'ten, 2009)

²⁹ Her yıl basına yansıyan, İstanbul Taksim'deki yılbaşı etkinliklerinde yaşanan olaylar gibi.

³⁰ Sahte mal veya yüksek fiyatta ürün satışı gibi olaylar bulunmaktadır.

örneklerden yola çıkarak turizm ve otelcilik sektörünün gelişiminin yavaşlayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Etkileşimde önemli olan bir diğer noktada birey miktarıdır. “Şayet bölgeye gelen turist sayısı az ise yerli halk turistlerin davranışlarını etkileyebilir.” (Ryan, 1991; Tayfun’dan, 2002) Turistin giyiminden yeme-içme alışkanlıklarına dek geçici bazı etkiler söz konusu olabilir. Aynı yargıya dayanarak, tersi yönde bir durum gelişebileceği de düşünülebilir. Örneğin, yılın tamamında yüksek oranda turist çeken yörede, insanların kimi davranışlarında kalıcı değişiklikler söz konusu olabilir. Bu durum ise, daha önce bahsi geçen ahlaki değişim gibi algılanabilir.

Turistin etkisini anlamada, satın almayla ilgili bir çalışma yapılmış ve turistik bölge ile turistik olmayan bölgede yaşayanlara aynı sorular yöneltilmiştir. Acıgöl ve Ürgüp’te yapılan çalışma sonuçlarından bazıları şöyledir:

“Hem turistik bölgede hem de turistik olmayan bölgede oturanlar (...) ayıplı bir ürün ile karşılaştıklarında (...)“hiç bir şey yapmam” diyenlerin turistik olmayan bölgede, “tüketici derneklerine şikayet ederim” diyenlerin turistik bölgede daha yüksek olmasıdır...”

...Ürgüp’te oturanların Acıgöl’de oturanlardan farklı olarak yiyecek içecek ürünlerini satın alırken markaya büyük önem verdikleri tespit edilmiştir...

...Yerli halkın yaşadığı yer ile yiyecek içecek ürünlerini satın alırken ailede satın alma kararını (...)Turistik olmayan bölgede baba ön plana çıkarken turistik bölgede ailenin hep birlikte karar verdiği görülmektedir. (...) Ürgüp’te oturanlar Acıgöl’de oturanlardan farklı olarak giyim ürünlerini satın alırken markaya ve moda uygunluğa, Acıgöl’de oturanların ise ihtiyaçlarını karşılamasına baktıkları görülmüştür...” (Ünlüönen ve Tayfun, 2003)

Ünlüönen ile Tayfun’un yaptığı çalışmaya dayanarak neden-sonuç ilişkisini kesin hatlarıyla belirleyebilme gibi bir olasılık çok yüksek değildir; ancak önceki örneklerde de görüldüğü üzere yerli halk üstüne bir etkileşim kurulduğu açıktır.

Turistik olan Ürgüp ile turistik olmayan Acıgöl arasında siyasî yaklaşım nezdinde karşılaştırma yaparsak (Çizelge 3.5) 1994 Yerel Seçimleri’nden itibaren Acıgöl’de nispeten daha muhafazakâr, demokrat ya da sağ bir eğilim olduğunu ileri sürebiliriz. Diğer yandan, yerel seçimlere katılım Acıgöl’de yüzdelik hesapla Ürgüp’e oranla daha yüksek gerçekleşmiş; ancak halk oylamasında Ürgüp’te katılım oranı daha yüksek olmuştur.

Çizelge 3.5: İki İlçenin Seçim Karşılaştırması

Seçim/Bölge	Acıgöl	Ürgüp
1994 Yerel Seçimleri ³¹	%56 - RP	%36.16 - ANAP
1999 Yerel Seçimleri	%37.75 - FP (Fazilet Partisi)	%47.64 - CHP
2002 Genel Seçimleri	%57 - AK Parti/AKP	%44 - AK Parti/AKP
2004 Yerel Seçimleri	%60.25 - AK Parti/AKP	%50.01 - CHP
2007 Genel Seçimleri	%71.19 - AK Parti/AKP	%56.9 - AK Parti/AKP
2009 Yerel Seçimleri	%64.9 - AK Parti/AKP	%43.5 - AK Parti/AKP
2010 Halk Oylaması ³²	%87.3 - Evet	%64.2 - Evet
2011 Genel Seçimleri	%81.9 - AK Parti/AKP	%60.3 - AK Parti/AKP
2014 Yerel Seçimleri	%75.3 - AK Parti/AKP	%41.7 - AK Parti/AKP

Kaynak: Yerel Yönetimler Portalı, 2014; Seçim Sonuçları, 2014; e-sehir, 2014; Haberler, 2014

Ünlüöner ve Tayfun'un 2003'te yayınladıkları çalışma sırasında, Ürgüp'te sol, Acıgöl'de sağ siyasi fikirlerin baskın olduğu, yerel sonuçlara istinaden söylenebilir. Turizm etkinliklerinin bireyler (yerli halk) üstünde etkisi olduğu gerçeğini kabul etmemiz durumunda, bunun politik kültüre de yansması kabul edilebilir. Nevşehir içindeki Acıgöl ve Ürgüp örneğinde elde edilen siyasi seçim sonuçları, İzmir'de Çeşme ve Ödemiş, Aydın'da Kuşadası ve Nazilli, Muğla'da Bodrum ve Kavaklıdere gibi ilçeler içinde yapılabilir ve büyük olasılıkla karşılaştırma sonunda benzer sonuçlar elde edilir: 2014 Genel Seçimleri'nde Çeşme'de CHP'li aday %56.7 oy alıp birinci olurken, Ödemiş'te AK Parti/AKP'li aday %39 oy alıp birinci seçilmiştir. (Hürriyet, 2014) Aynı seçimlerde, Kuşadası'nda CHP'li aday %59 oy alıp birinci olurken, Nazilli'de MHP'li aday %42 oy alıp birinci seçilmiştir. (Mynet, 2014)

Gerek yapılan anket ve gözlemler olsun, gerek siyasi seçimler olsun; turizmin daha güçlü olduğu yörelerin diğer yörelerden farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Politik değişimlerin yaşanmasında ekonomik dengeler söz konusu olacağından, turizm de bu farklılıkların oluşumunda bir etkidir; ancak tek başına etkisi söz konusu değildir. Yani turizm ile birlikte lojistik, sanayi, tarım gibi farklı alanların biri, bir kısmı veya tümündeki iyileşmeler sonucu turizmle birlikte etkiden bahsedilebilir. ABD için de kimi zaman değinildiği üzere, Türkiye seçmeninin politik eğilimini zengin ve yoksul ya da kıyı kesim ve iç kesim gibi irdelemek yerine, turizm noktaları (önceden değinildiği üzere, turizm ve otelcilik dışında elbette ekonomiyi oluşturan tüm üretim ve hizmet sektörleriyle birlikte) referansıyla incelemek daha verimli olacaktır. Turizm dahil olmak üzere, bölge ekonomisinin geneli hakkında yorum yaptıktan sonra güncel sayılabilecek seçim sonuçlarına bakmak doğru olacaktır; ancak günümüz koşullarında politik eğilimin sağ-sol gibi kavramlardan sıyrılarak siyasi aktörler üstüne odaklanmış olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Diğer yandan sosyal değişimler ya da farklılıklar düşünüldüğünde, insanların birbiriyle olan etkileşimine bağlı kalarak, turizm

³¹ Yerel Seçimler için ilçe belediye başkanlığı dikkate alınmıştır.

³² Dönemin iktidar partisi Evet, diğer üç muhalefet partisi Hayır yönünde propaganda yapmıştır.

sektörünün, diğer unsurlardan daha ağır olabileceği söylenebilir. İki veriyi (turizm ve diğer etkinlikler), iki değişkenle (politik ve sosyal farklılık) ele aldığımızda, kesinlikle net sonuç çıkartılabilmesi olası değildir. Varsayımsal yaklaşımda ortaya çıkabilecek sonuç, turizmin sosyal farklılıklar üstünde diğer etkinliklerden baskın olduğu; ancak politik farklılıklarda, turizmin diğer etkinliklerin gerisinde kalabileceğidir.

Etkileşimde miktarın dışında, turistlerin kültürel ve yöre halkının eğitim düzeyi, bölgedeki turizmin gelişmişliği de etkileşimi etkileyecektir. (Brunt and Courtney, 1999; Çetin'den 2009) Eğitim düzeyi, bazı değerlerin anlaşılmasına ve uygun davranılmamasına neden olabilir. Davranışların kimi zaman düşüncesizce eyleme geçirilmesi, turist ile yerli halk arasında da çatışmalara neden olabilir; fakat kültürel düzeyin etkisiyle ters yönde tepkimelerde görülebilir. Örneğin, Japonya ile birlikte Türkiye'de de sıkça gözlenen eve ayakkabıyla girilmemesi durumu, hem ev sahiplerinin kırıncı olmama adına uyarıda bulunmaması veya galoş sunması, hem de konuğun kendiliğinden ayakkabısını çıkartması gibi olumlu manzaralar da doğurabilir. Buna en temel yaklaşımla hoşgörü ya da karşılıklı anlayış denilebilir. Sağlık başta olmak üzere, bazı dinsel gereklerden dolayı (namaz kılınması gibi) Türkiye'de ve temizlik nedeniyle Japonya'da, ayrıca başka toplumlarda yaşatılan bu görgü kuralının belki de ana nedeni çok farklı olsa da, bir başka tarafça eleştirilmesi ya da hor görülmesi kabul edilemez. Turizmleyle, bu tip kendi hâlinde kabul gören davranışların zamanla yitirilmesi tehdidi söz konusu olabilir. Ayrıca yöre şivesi veya anadilin değişmesi de zamanla olasıdır; ancak öte yandan, ekonomik nedenlerle yabancı dil öğrenimine olan talebin artması da olağandır. Tekrarlanmasında yarar olan ifade, turizm sonucu oluşacak bir kültürel etkileşime salt iyi veya salt kötü tanımı yapılamayacağıdır ve iyi ile kötünün de tanımı kültürden kültüre ve hatta aynı kültür içindeki bireyden bireye farklılıkta gösterecektir.

Turizm psikolojisi ışığında tatmin konusuna kısaca değinmek şu an için doğru olacaktır: Medya başta olmak üzere söz konusu hedef hakkında yanlış veya yanıltıcı bilgi sunan kaynaklara inanan bireylerin, gittikleri ülke veya bölge hakkında fikirlerinin değişebileceğini düşünmek yanlış olmaz. Örneğin, Mısır'ın turizm geliri 2012'den 2013'e yaklaşık 10 milyar ABD Doları'ndan 6 milyar ABD Doları'na düşmüştür. (Zaazou, 2014; Reuters'ten 2014) Bu düşüşün ana sorumlusu, ülke içindeki kargaşadır; ancak buna karşın ülkeye gelen turistlerin sağladığı miktar da oldukça yüksektir. Söz konusu turistin, yıl içinde farklı mevsimlerde geldiğini varsayarsak; Mısır, içinde barındırdığı kargaşaya karşın yine de turizm anlamında başarılı olmuştur. Büyük bir düşüş gerçekleşmiş olsa da, insanların farklı yerleri görme ve deneyim etme isteği de ağır basmıştır. Buna benzer bir durumun Türkiye'de yaşanması da, makul nedenlerden ötürü geliri azaltacak; ancak her yere yayılmadığı sürece çok etkili olamayacaktır. Örneğin, 2013 Haziran'da başlayan Gezi Olayları, bir süreliğine İstanbul turizmini etkilemiş, kıyı Ege ve Akdeniz'de rezervasyon iptallerine yol açmış; ancak takip

eden ayda turist sayısında artış başlamıştır. (Işık, 2013) Çizelge 3.6’da gösterildiği üzere, İstanbul için 2012 ile 2013’te belirtilen aylarda artışlar gözlenmiş; ancak 2013 Temmuz’da bir miktar düşüş yaşanmıştır.

Çizelge 3.6: İstanbul 2012 ve 2013 Yaz Dönemi Yabancı Turist Sayısı

Dönem	Turist Sayısı	Dönem	Turist Sayısı
2012 Haziran	939.508	2013 Haziran	957.894
2012 Temmuz	966.337	2013 Temmuz	926.266
2012 Ağustos	950.062	2013 Ağustos	1.074.950

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, 2014

İstanbul’da bir aylık sürede (2012 Temmuz’dan, 2013 Temmuz’a) gelişen olumsuz değişim; Çizelge 3.7’de görünmemektedir. İstanbul’da Haziran ve Ağustos aylarındaki artış, Antalya’da Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında yaşanmıştır.

Çizelge 3.7: Antalya 2012 ve 2013 Yaz Dönemi Yabancı Turist Sayısı

Dönem	Turist Sayısı	Dönem	Turist Sayısı
2012 Haziran	1.492.881	2013 Haziran	1.609.252
2012 Temmuz	1.737.281	2013 Temmuz	1.784.568
2012 Ağustos	1.717.009	2013 Ağustos	1.861.906

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antalya Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, 2014; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antalya Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, 2014

Hâlbuki uluslararası basın olayları sunuş şekline çok daha fazla kişinin Türkiye’ye gelme konusunda cayması beklenebilirdi. Mısır ve İstanbul örneklerinde görüleceği üzere, turizme katılan konukların aşırı bir tepki vermesi söz konusu olmamaktadır. Bunu farklı nedenlere bağlamakta olasıdır: Örneğin sosyal medya, her ne kadar abartılı kullanıma açık olsa da, yabancıların işletmeler nezdinden durumu tahlil etmesi, onları gelmekten alıkoymaz. Konuk, tatmin olabilmek için, bazı riskleri göz önünde bulundurarak, farklı tatil gereksinimlerini gidermeyi bazı mali kaynaklarından feragat ederek gerçekleştirir.

4. SONUÇ

Kültür, değişen ya da bir başka yaklaşımla yaşıyan bir olgudur. Oluşumu, değişimi veya yok oluşu olağandır. Kültürel asimilasyon ve kültürel yayılma, baskı ve zorlamayla olası iken, kültürel etkileşim kabullenip benimseme ve özümseme ile olasıdır. Ticari etkinlikler başta olmak üzere, toplumların farklı araçlarla birbirleri hakkında fikir edinip kimi tutum ve davranışlarında kısa vadeli olmayan bir süreç içinde değişikliğe gitmesi, kültürel etkileşimin kabul edilmek zorunda olunduğu en temel sonucudur.

Kültürel etkileşimin neoliberalizmin doğuşundan çok daha önce toplumların birbirleriyle olan ilişkileri sonucunda ortaya çıktığı ve özellikle ticaret ile daha da hızlandığı belirlenmiştir. Diğer yandan sömürgecilik ile başlayan ve günümüzde neoliberal ekonomik yaklaşımla da açıklanabilen yeni ticaret anlayışı, nüfusun artıp teknolojinin kapsam ve erişilebilirliğinin artmasıyla, toplumlar arası kültürel etkileşimi de hızlandırmıştır. Küreselleşmenin bu anlamda etkisi altına aldığı coğrafyalar özellikle etkilenmiş; ancak kapalı ekonomilerde daha az bir etkileşim belirlenebilmiştir. Kapalı ekonomilerin hem ticaret ağlarının hiç olmaması veya çok sınırlı olması, hem de çoğunun toplumu hakkında açıklayıcı ve ayrıntılı çalışmaların engellemelerden ötürü yapılamamış olması, bu ülke toplumları hakkında rahat yorum yapılabilmesini önlemektedir. Bununla birlikte, ele alınan Türkiye örneğinde olduğu üzere, benzer ekonomik yaşama sahip olan ülke vatandaşlarının edinimini ortak bir yoruma dayandırmak her ne kadar kesin sonuç vermese de, yaklaşık olarak fikir edinilmesinde yarar sağlayabilmektedir.

Türkiye’de 1980 sonrası uygulanmaya başlayan neoliberal ekonomi politikaları, yerli ve yabancı yatırımcının farklı sektörlerde olduğu gibi, otelcilik alanında da yatırımlar yapmasının önünü açmıştır. Bugün hâlen sürdürülen teşviklerle, pazarın tam anlamıyla kalkındırılmadığı görülmektedir; ancak gelinen noktada, turizm açısından olumlu gelişmeler olduğu da vurgulanmalıdır. Yatırımcının dışında, küresel ve erişilebilen bir dünyada, ülke vatandaşlarının kendi ülkelerinde ya da yabancı ülkelerde daha hızlı, ucuz ve kaliteli tatil yapabilmesinin de önü açılmıştır ve piyasaların görmek istediği rekabet sayesinde bu açılımın tüm dünyada sürmesi beklenmektedir. Yerli halkın, ekonomik refahı ardından turizm etkinliğinde bulunarak, başka bir ülke veya yöredeki yerli halkı etkilemesi böylece kaçınılmaz olmuştur. Ticari etkinlik ve/veya turizm etkinliği olarak kabul edilen ve doğrudan otelcilik sektörünün yarar ya da zararına yol açan bu tip bireysel eylemler, kişilerin doğrudan birbirleriyle iletişim kurabilmesine olanak vermektedir. Bu eylemleri gerçekleştirenler temelde turist ve yerli halk olarak kabul edilebilir olsa da, sektörün içinde iş amacıyla bulunan kişilerin de etkisi bulunmaktadır. Her ne kadar iş amacıyla bulunan kişiler ile yerli halk aynı veya benzer kültüre sahip olsa da, görev bilincinden ötürü doğal davranılamaması, bireylerle iletişim deneyimi, kısacası çıkar veya görev gibi nedenlerden dolayı diğer öznenen etkilenmeleri ve o özneyi etkilemeleri aynı olmamaktadır. Yani aynı belde içinde bulunan işletmenin çalışanları ile o işletme yakınında ikamet

eden ve başka bir sektörde geçimini sağlayan bireylerin etkisi de, etkilenmesi de farklıdır.

Neoliberal politikalar ile otelcilik sektörü nezdinde kültürel etkileşimin olduğu tespit edilmiş olsa da, politik kültürün ne yönde, ne kadar ve nasıl değiştiğine ilişkin kesin bir yargı söz konusu değildir. Etkileşim bulunmaktadır; ancak bireylerin politik fikirleri üstünde ne derece etkisi olduğu tartışmalıdır ve ayrı bir çalışmayla ortaya konulabilir. Öte yandan, böyle olası bir çalışma, ancak yöre seviyesinde kalabilir; çünkü farklı etkiler söz konusu olacağından ülke, anakara ya da yerküre çapında bir genellemeye varmak olanaksızdır. Sosyoekonomik düzeye paralel olarak eğitim, gelir düzeyi, kültür gibi ek kıstaslar ışığında oluşan bireysel beklenti ve istek, bireyin politik tercihini etkileyebilmektedir; fakat otelciliğin gelir düzeyinde ya da kültürde ne denli yer kapladığı tam olarak belirlenemeyeceğinden genelleme yapılarak bir açıklama şansı bulunmamaktadır. Kapladığı yer dışında, söz konusu otelciliğin hangi turizm alanında faaliyet gösterdiği ve gelen turistler içindeki baskın olan grubun ne yönde eylemleri olduğunun da belirlenmesi gereği, genelleme yapabilmenin önündeki başka engellerdir. Tüm bu sıkıntılara dayanarak, neoliberal politikalar altında yürütülen otelcilik etkinliklerinin, yerli halk veya çalışan üstünde dolaylı olarak politik kültüre yansıdığını ileri sürebilsek bile, bunun nasıl ve ne kadar olduğunu kesin şekilde genelleme yapılarak ortaya koyabilmenin bilimsel bir yolu bulunmamaktadır. Politik tercihlerin oluşumunda dolaylı olarak kabul edilebilecek otelcilik sektörünün sağladığı kültürel etkileşim, demokrasi, insan hakları, kadın-erkek eşitliği, çalışma hakkı, sosyal güvence gibi tipik politik ve ekonomik konulara da dolaylı olarak yansıtılabilmektedir.

Toplumları herhangi bir nedenden dolayı aydın veya gerici, açık görüşlü veya sabit fikirli gibi etiketleyerek alt-üst ilişkisi kurmak, kültürün tanımı göz önünde tutulduğunda son derece yanlıştır. Belli değerlerin yıllar boyu süren birikimiyle şekillenen kültür, iyi veya kötü değildir; yalnızca kendisine özgüdür. Bu özgünlüğünden dolayı da toplumları birbirlerinden ayırabilmektedir. Batı toplumlarıyla doğu toplumları gibi bir yaklaşım sergilendiğinde bile, doğuda Kore ve Japon, batıda Alman ve Fransız kültürü gibi ayrışmaların yaşandığı bir gerçektir. Hatta aynı ülke vatandaşlarının kendi aralarında bile ayrıştığı örnekler bulunmaktadır. Farklılığın gerçekliği unutulmadan, yapılan çalışmalar ve hazırlanan belgeler ışığında, günümüz ekonomik koşulları altında bireylerin karşılaşmak istemedikleri durumlarla yüzleşmekten kaçınmadığı görülmektedir. Kimi zaman bu karşılaşmalar zoraki gibi dursa da, kimi zaman gönüllü olarak yaklaşılmaktadır. Bireylerin düşünmek zorunda oldukları ekonomik durumları, belki de kendi benlikleriyle kesinlikle örtüşmeyen durumlara göz yummalarını şartlandırabilmektedir. Her ne kadar hoşgörü bu koşullar altında kaçınılmaz bir gereksinim olsa da, bazı turizm etkinliklerinde duyulan maddi tatminkârlık isteği hoşgörü eksikliğini bastırabilecek boyutlardadır.

Neoliberal ekonomi uygulamaları, politik çıkarlar düşünülmeden, yatırıma teşvik ile uygulandığında verim sağlayabilmektedir. İstihdam başta olmak üzere, ülke gelirlerinde özelleştirme ve vergiler gibi kalemler sayesinde artışlar bulunmaktadır. Zorunlu kalındığı durumlardaysa, piyasaların kendini iyileştirme şansını beklemeden müdahalelerde bulunulması da olağan bir durum sergilemektedir. Ülkelerin, dile getirdikleri ekonomik yaklaşım modellerine körü körüne bağlı olamadıkları gerçeğine istinaden, bir ülkenin liberal, neoliberal veya karma ekonomi gibi ideolojik yaklaşımlarla isimlendirilmesi, uygulamada pek fazla bir etki yaratmasa da, ülkeler hakkında öngörü ya da ön yargı oluşturma konusunda oldukça başarılıdır. Türkiye örneğinde olduğu üzere, cumhuriyetin ilk yıllarından 21. yüzyılın neredeyse ilk çeyreğine kadar geçen süreçte, politik aktörler isimden çok eyleme odaklandıklarında istikrar sağlayıp başarılı olabilmıştır. Bunda ayrıca zamanın koşul ve gerekleri de önem barındırmıştır. Bu aktörlerin savundukları ideolojiler her ne kadar farklı olsa da, yatırımlar konusunda 1920'lerden 2010'lara dek geçen süreçte farklı atılımlar gerçekleşmiş ya da 1980 sonrası farklı aktörlerin tümü özelleştirme konusunda büyük adımlar atmıştır. Kısacası uygulamalar ve üretici ile tüketici çıkarları göz önünde tutulduğunda, sahiplenilen ekonomik yaklaşımın fazla bir önemi bulunmamaktadır; ancak günümüz küresel koşulları dikkate alındığında neoliberalizm tam anlamıyla uygulanmaması koşuluyla kaçınılmaz bir ekonomi yaklaşımıdır.

Farklı iş kollarıyla etkileşim içinde bulunan turizmin potansiyeli, tek başına turizm yapabilmek için yeterli değildir; çünkü bunu sağlayacak olan iş sistemlerine, sektörel değerlere ve şirketlere gerek duyulmaktadır. (Küçükaslan Ekmekçi, 2011, 277s.) Bunda akla gelen ilk isim ise otelciliktir; çünkü konukların toplam bütçelerinin kimi zaman en büyük payını alan ve ayrıca zaman geçirme söz konusu olduğunda da ilk sırada kabul edilebilecek olan otellerdir. Otelcilik, turizm disiplini altında incelenmektedir; ancak bundan ayrıştırılarak özel bir ilgi gösterilmesi de gerekmektedir. Barınma başta olmak üzere, insanoğlunun ilkel yaşamından bu yana var olan temel isteklerini tatili boyunca karşılayan ve bu nedenden de tatildeki ev fikrinin ortaya çıkmasını sağlayan oteller, turizmin canlanması veya canlılığının korunabilmesi için ayrıcalıklı olarak tanımlanabilir. Eğer turizm bir şemsiyenin kendisi ise, otelcilik o şemsiyenin farklı tellerini birlikte tutan sapı gibi görünebilir. O hâlde, lojistik, yeme-içme, temizlik, güvenlik, ulaştırma gibi farklı sektörleri temsil eden telleri bir arada tutan otelcilik sektörü, turizmin alt başlığı olarak diğer sektörlerden bağımsız olmasa bile, daha kapsamlı çalışılmalıdır. Herhangi bir yörede takım tekeli (oligopol) oluşumunun önüne geçilebilmesi de böyle çok yönlü çalışmalara ve elbette ekonomik ve politik müdahalelere bağlıdır. Sektörel çalışmalar, her ne kadar teorik anlamda otelcilikle ilgili yüksek öğrenimini tamamlamış uzmanlar tarafından yapılmaya uygun olsa da, hiçbir eğitimi bulunmasa bile, hâlen pazarda deneyim kazanmakta olan bireylerden de yararlanılması zorunludur. Bununla birlikte, özellikle vergi politikaları üstünde yoğunlaşmış uzman görüşleriyle, uluslararası politika, makro

ekonomi, işletme, sosyoloji, lojistik, finans ve ticaret alanındaki uzmanlarında görüş ve çalışmalarına gerek duyulmaktadır. Tüm bu disiplinleri bünyesinde barındırarak tüm dünyada yeni bir pencere açan uluslararası politik ekonominin, turizm ya da otelcilik sektörlerine kayıtsız kalması ise beklenemez.

4.1 Öneriler

Genel anlamda tez çalışması ve sonucuyla ilgili bazı önerileri şu kanallarda paylaşabiliriz:

Vergi tarifesi

Uygulanmakta olan artan oranlı vergi tarifesi, hem neoliberal ekonomik yaklaşımla uyuşmamaktadır, hem de verim açısından bazı sorunları beraberinde taşımaktadır. Kurumlar vergisinin de aynı şekilde, gerekli düzenlemeler sonucu düşürülmesi, yeni vergi oranıyla aynı ya da benzer bir orana çekilmesi adil rekabet açısından önemlidir. Artan oranlı vergi tarifesinin en düşük oranı olan %15'in her gelir grubu için uygulanabilir olması ve ayrıca kurumlar vergisinin de bu orana çekilmesi; işletmelerin gelirlerini artırabilmek için farklı kaynaklar yaratabilmesinin önünü açacaktır. Daha fazla istihdam (istihdamın teşvik edilip kayıt dışılığın önüne geçmek için çalışan başına ödenen ek giderlerin düşürülmesi ve teşviklerin gözden geçirilmesi doğru olacaktır) yaratmanın yanı sıra, ürün ve hizmet fiyatlarında indirimle gidilerek uluslararası rekabette başarılı olunmasının da yolu açılacaktır. İşverenin ödediği vergi oranının azalması her ne kadar bir eksi olarak görülse de, istihdam sayesinde işsizlik sorununa ve bireylerin ekonomiye doğrudan eklenmeleriyle devlet gelirlerinin artmasına neden olacaktır. Bununla birlikte, yabancı turist sayısı, bu turistlerin geliş sayısı, gecelik konaklama sayıları ve ek harcamalarının da düzenlenen fiyat politikaları sayesinde artması beklenmektedir. Aynı durum, ürün ihracatında da etkili olabilecektir. Artan oranlı vergi tarifesinin terk edilmesi ya da daha adil olacak şekilde düzenlenmesi, kurumlar vergisinin farklı oranı olduğu sürece fazla bir etki yaratmama olasılığına sahiptir ve bu nedenle kurumlar vergisinin de artan oranlı vergi tarifesiyle, en azından sektörler veya bölgeler temelinde eşitlenmesi küresel ekonomik yaklaşımlara daha uygun bir ortam yaratılmasını sağlayabilir.

Otel - Hastane ortak havuzu

Yapılan çalışmalar sonucu, yurtdışından Türkiye'ye medikal turizm amacıyla gelenlerin konaklamasına yönelik bir uygulama bulunamamıştır. 65 yaş üstü turizm ile termal turizmi dışındaki, organ nakli ve benzeri cerrahî operasyonlar için gerçekleştirilen turizme yönelik, bir ajans veya kuruluş sözcüğü edilebilir. Ekonomik kazanç düşünüldüğünde risk yaratabileceğinden, oteller ile hastanelerin ortaklığında veya ilgili bakanlıkların öncülüğünde, üyeleri cerrahî operasyonları yapma lisansına sahip olan hastaneler ile oteller olan bir uygulama hayata geçirilebilir. Yurtdışından gelen hasta yakınlarının konaklaması ve gerek görülürse ulaşımları düşünülerek, bu ortak havuza üye olan otellerde

indirimli konaklama şansı verilebilir. Ayrıca, ortak havuzun üyelerinden edinilen gelirle, yurtdışında da daha verimli tanıtımlar yapılabilir. Tercümanlık ve sekreteryaya gibi yan iş kollarına istihdam yaratması bir yana, aklında soru işareti bulunan yabancı hastanın en az bir yakınıyla birlikte medikal turizme dahil olması sonucu, gerek sağlık, gerek turizm ve otelcilik sektörlerinin kazancı ve böylece vergi gelirleri artırılabilir. Organ nakli, tüp bebek, plastik cerrahi (ayrıca oranlar ve yakın gelecekle ilgili görüşler dikkate alınırsa obezite) gibi alanlardaki uzmanların uluslararası başarıları düşünüldüğünde, vize kolaylığı sağlayabilecek ve yakınlarının konaklamasına yardımcı olunabilecek bir ortak havuzun kurulması sektörel ve ulusal gelir açısından yarar sağlayabilecektir.

Talih oyunları turizmi ortak alanı

Yaşanan adli ve ekonomik sıkıntılar göz önünde tutulduğunda, ülke vatandaşlarının talih oyunları turizmine konuk olarak katılımının önlenmesi, hükümetlerin vatandaşlarını koruma sorumluluğuyla açıklanmaktadır; ancak Las Vegas veya daha yakın olan Kuzey Kıbrıs'ta olduğu üzere, başkalarının bu turizme taraf olmasının ciddi sıkıntılar yaratacağını beklemek doğru olmayacaktır. Yerli ve yabancı yatırımcıya açık, uluslararası bir havalimanına yakın, tarıma elverişli olmayan ya da üstünde önemli getirisi bulunmayan geniş bir arazide talih oyunları turizmi ortak alanı yapılması Türkiye açısından bir seçenektir. Farklı oteller ile her otelin işlettiği veya ayrıca işletilen talih oyunları salonlarının (kumarhane/casino) bulunduğu bir tür serbest bölge yapılabilir. Bu ortak alana, Türkiye vatandaşlarının konuk/turist olarak girmesi önlenerek olası sıkıntılar engellenebilir. Eğer kamuoyunda farklı nedenlerle rahatsızlık gözlenirse, bu işletmelerden doğrudan vergi alınmaz ve belki belirlenen bir oranla yurtdışında lobi kurulup finans edilmesi, tanıtımlara harcanması ya da Kızılay, TEMA (Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı) gibi sivil toplum kuruluşlarına bağış yapılması zorunlu tutulabilir. Gelen turist vizeden ulaşım harcamasına, işletmelerin kullandığı elektrikten tüketilen gıdalara kadar geniş bir yelpazede ek gelir elde edilebilir ve ayrıca istihdam yaratılabilir. İşletmelerden doğrudan vergi alınmasa bile, sunulan koşullar sonucunda dolaylı olarak kazanç sağlanabilir ya da tasarruf sağlanabilir. Serbest bölge veya ortak alan gibi tanımlanabilecek bu yapılanmada, farklı işletmeler birlikte yer alacağından rekabete bağlı olarak daha fazla turist çekilmesi ve böylece daha fazla gelir edinilip daha fazla tasarruf edilebilmesi ülke açısından olasıdır; ancak geçmişte yaşanan sıkıntıların (para aklanması, vergi kaçakçılığı gibi) tekrarlanmaması için, finansal denetimin en sıkı şekilde gerçekleştirilmesi öncelikler arasında bulundurulmalıdır.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Açıkahn, S.**, 2013, Ekonomik dalgalanma ve kendi kendini düzelten ekonomi, 183-213, İktisada Giriş-II, C. N. Berberoğlu ve L. Erdoğan (Derl.), Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Ankara, 209s.
- Afşar, B.**, 2010, 2001 Krizinden Sonra Türkiye’de İzlenen Makro Ekonomik Politikalar ve Bu Politikaların Dış Ticarete Olan Etkisi (Konya İli Örneği), Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Bilim Dalı, 301s.
- Aftalin, F. and Poncet, P.**, 1992, Monetarizm, (Çev. L. Özkale), İletişim Yayınları, İstanbul
- Akça, G. ve Hülür, H.**, 2004, Osmanlı-Türk düşüncesindeki doğu-batı imgelerini küreselleşme tartışmaları bağlamında yeniden düşünmek, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 16:272.
- Aktan, C. C.**, 2008, Yeni İktisat Okulları, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ankara
- Aktan, C. C.**, 2010, İktisat okulları perspektifinden kurallara dayalı ekonomi politikası yönetimi, 32-45, Mali Kurallar, C. C. Aktan, A. Kesik ve F. Kaya (Derl.) T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 42s.
- Anadolu Ajansı**, 2013, Ekonomik dayanışma sürdürülebilir barışın en iyi yolu, <http://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/245417--ekonomik-dayanisma-surdurulebilir-barisin-en-iyi-yolu> (28.12.2013)
- Arslanoğlu, İ.**, 2005, Türk değerleri üzerine bir değerlendirme, <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/turkdegerleriuzerine.pdf> (18.12.2013)
- Ataay, F. ve Acar, G.**, 2009, Neoliberal reformlar ve toplumsal muhalefet, <http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/30478675/ataay-acar.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAI5BFST3KI667TFIQ&Expires=1383591241&Signature=jwOBDDHCKlg%2FQ9gmzJHtXPX5vec%3D&response-content-disposition=inline> (04.11.2013)
- Atabay, M.**, 2009, Cumhuriyet kültürü, Atatürk Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 11(43):463.
- Ataç, B.**, 2004, Maliye politikasının etkinliğine ilişkin tartışmalar, 1-22, Maliye Politikası, E. Ataç (Der.), Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir, 21s.
- Atalay, S.**, 06.07.2012, Golf turizmi iyi getiri sağlar, Star Gazetesi, 8s.
- Ataman, M. ve Yıldırım C.**, 2005, Madalyonun iki yüzü: alttan ve üstten küreselleşme, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2):22.

Atasoy, F., 2007, Kùltürler üzerinde bilişim devriminin etkileri, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 4(2):171.

Aycı, İ., 2013, Oturum 1: küresel yatırımlar ve Türkiye ekonomisi, 5. İzmir İktisat Kongresi, 30 Ekim - 1 Kasım

Bakırtaş, H., 2009, Sektör ve rekabet analizi, 77-106, Pazarlama Stratejileri - Yönetmel Bir Yaklaşım, Ö. Torlak ve R. Altunışık (Derl.), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 83s.

Barbieri, K., 2002, The Liberal Illusion: Does Trade Promote Peace?, The University of Michigan Press Manufactured, USA, 10p.

Bayar, F., Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye, <http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/firatbayar.pdf> (15.01.2014)

Berksoy, T., 2008, Washington uzlaşısı?, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/taner_berksoy/washington_uzlasisi-901640 (18.12.2013)

BETUYAB, 2014, İstatistikler, <http://betuyab.com.tr/tr/15/istatistikler> (24.03.2014)

Bozkurt, V., 2000, Küreselleşmenin toplumsal sonuçları, 187-202, Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan, Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara, 190s.

Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği, 2007, Golf sporu çevreyi tehdit ediyor, https://www.bugday.org/portal/haber_detay.php?hid=1793 (24.03.2014)

Bulut, N., 2003, Küreselleşme: sosyal devletin sonu mu?, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(2):182.

Burns, P. M., 2006, Social identities and the cultural politics of tourism, 13-26, Tourism and Social Identities: Global Frameworks and Local Realities, Burns, P. M. and Novelli, M. (Eds.), Elsevier Ltd., Amsterdam, 14p.

Çağlar, Ü., 2011, Küreselleşmenin tarihi ve teorik boyutu, 35-82, Küreselleşmenin Sektörel Etkileri, C. Ceylan (Der.) İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 37s.

Çalışkan, U., ve Tütüncü, Ö., 2008, Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması, 807-824, IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, N. Kozak (Der.) Ankara, 820s.

Çetin, T., 2009, Beypazarı'nda turist-yerli halk etkileşimi ve turizmin sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 9(1):17.

Cevizoğlu, H., 1980, Atatürkçü Düşünce ve Sonuçları, KK Basımevi, Ankara, 75s.

Cizrelioğulları, M. N., 2013, Türkiye’de Liberalizm (1980-1999): Neo-Liberal Politikaların Türk Politik-Ekonomisine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, 15s.

Çoban, O., 2002, Endüstri iktisadı: kavramlar, olgular ve etkileşimler, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(1):171.

Collins, N., 2009, 'Fat clubs' thriving in America, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/6446080/Fat-clubs-thriving-in-America.html> (13.04.2014)

Danziger, J. N., 2005, Understanding the Political World:A Comparative Introduction to Political Science, Pearson Education Inc, US

Demiray, E., 2006, Kitle iletişiminde kadın, 167-187, Toplumsal Yaşamda Kadın, G. Yaktıl Oğuz (Der.) Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir, 177s.

Dericioğulları Ergun, A. ve Sallan Gül, S., 2009, Küreselleşme, ulus ötesi aktörler ve Türkiye’de sağlık hizmetinin paylaşılması, [http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Images/images/files/15\(2\).PDF](http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Images/images/files/15(2).PDF) (24.11.2013)

Diñçer, D., 2010, Toplumsal güvenlik kavramının felsefî, psikolojik ve ulusal güvenlik boyutlarıyla incelenmesi: kolektif kimliğe yönelik tehditler, 373-382, Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi: Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik, İ. Serin (Der.) Asa Kitabevi Yayınları, Bursa, 377s.

DNA, 2008, Hairy Turkish muscle men ready for wrestling, http://www.dnamagazine.com.au/articles/news.asp?news_id=5979 (02.04.2014)

Doğan, A., 2005, Demokrasi ve ekonomik gelişme, http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi25/sayi_25.htm (24.11.2013)

Doğan, H., Üngüren, E. ve Yelgen, E., 2010, Alanya turist profiline yönelik bir araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(3):94.

e-sehir, Nevşehir Acıgöl 2007 genel seçim sonuçları, <http://www.e-sehir.com/secim/nevsehir-acigol-2007-secim-sonuclari.html> (03.04.2014)

e-sehir, Nevşehir Ürgüp 2007 genel seçim sonuçları, <http://www.e-sehir.com/secim/nevsehir-urgup-2007-secim-sonuclari.html> (03.04.2014)

Eğilmez, M., 2000, Türkiye yeni ekonomi trenini kaçırmamasın, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/31042.asp> (18.12.2013)

Eğilmez, M., 2013, Neo liberalizm'in sonu, <http://www.cnbc.com/yorum-ve-analiz/dr-mahfi-egilmez/neo-liberalizm-in-sonu> (24.11.2013)

Eken, H., 2006, Küreselleşme ve ulus devlet, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16:248.

Empire Episode 4: Making a Fortune, 2013, Belgesel, Discovery World, 26 Aralık

Eroğlu, O., 2005, Neoliberal Politikaların Eğitime Etkileri, Eğitimde Reform Dersi Ödevi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlanması ve Ekonomisi Tezsiz Yüksek Lisans Programı, 1s. <http://80.251.40.59/education.ankara.edu.tr/aksoy/reform/reform/guz0506/eroglu.doc> (18.12.2013)

Erten, H., 2009, Türkiye İçin Sektörel Sosyal Hesaplar Matrisi Üretme Yöntemi ve İstihdam Üzerine Bir Hesaplanabilir Genel Denge Modeli Uygulaması, Yıllık Programlar ve Konjonktür Genel Müdürlüğü, Ankara

Eşiyok, B. A., 2004, Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Stratejileri ve Sanayileşme (Dün - Bugün - Yarın), Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Matbaası, Ankara, 17s.

Eştürk, Ö., 2006, Türkiye'de Liberalizm: 1983-1989 Turgut Özal Dönemi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 59s.

Ezer, F., 2005, 1929 Dünya ekonomik buhranı ve Türkiye'ye etkileri üzerine bir değerlendirme, Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi, 3(3):161s.

FoxNews.com, 2006, 'Your World' Interview With Economist Milton Friedman, <http://www.foxnews.com/story/2006/11/16/your-world-interview-with-economist-milton-friedman/> (16.01.2014)

Griffiths, M., 2013, Feeding an addiction?, <http://www.psychologytoday.com/blog/in-excess/201308/feeding-addiction> (13.04.2014)

Gül, E., ve Ekinci, A., 2012, Sosyal tercih, 158-180, İktisada Giriş-I, M. Özer ve A. Tiryaki (Derl.), Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir, 176s.

Güran, M. C. ve Oğuz, S., 2010, Kamu ekonomisi alanında geçmişten günümüze yaşanan gelişmeler ve geleceğe ilişkin beklentiler, Maliye Dergisi, 158:93.

Gürkan Yay, G., Chicago Okulu, Milton Friedman ve monetarizm, <http://gulsunyay.com/portal/documents/files/pysgy.pdf> (16.01.2014)

Haberler, 2010 Acıgöl referandum sonuçları, <http://secim.haberler.com/2010/sonuc.asp?il=acigol> (03.04.2014)

- Haberler**, 2010 Ürgüp referandum sonuçları, <http://secim.haberler.com/2010/sonuc.asp?il=urgup> (03.04.2014)
- Haberler**, 2011 Acıgöl seçim sonuçları, <http://secim.haberler.com/2011/acigol-secim-sonuclari/> (03.04.2014)
- Haberler**, 2011 Ürgüp seçim sonuçları, <http://secim.haberler.com/2011/urgup-secim-sonuclari/> (03.04.2014)
- Haberler**, 2014 Acıgöl seçim sonuçları, <http://secim.haberler.com/2014/acigol/> (03.04.2014)
- Haberler**, 2014 Ürgüp seçim sonuçları, <http://secim.haberler.com/2014/urgup/> (03.04.2014)
- Hall, S.**, 1991, Yerel ve küresel: küreselleşme ve etniklik, (Çev. H. Tuncel), <http://web.sakarya.edu.tr/~kaymakci/makale/yerelvekuresel.pdf> (24.01.2014)
- Hızıroğlu, M., Hızıroğlu, K., Zengin, H. ve Yiğit S.**, 2011, Küreselleşmenin Türkiye’de sektörlerin rekabet gücü üzerine etkisi, 195-545, Küreselleşmenin Sektörel Etkileri, C. Ceylan (Der.) İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 399s.
- Hilton Worldwide**, About Us, <http://www.hiltonworldwide.com/about/> (28.12.2013)
- Hürriyet**, 1998, Tek kollu canavar bu gece duracak, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/02/11/28203.asp> (27.01.2014)
- Hürriyet**, 2002, Ekonomide en başarılı Özal ve Akbulut hükümetleri, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/11/09/205250.asp> (22.01.2014)
- Hürriyet**, 2009, Dayak yiyen turistlere bedava tatil, <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=12345893> (13.04.2014)
- Hürriyet**, 2014, İzmir seçim sonuçları 2014, <http://secim2014.hurriyet.com.tr/il/izmir-35-2> (13.04.2014)
- ICCA**, 2010, The association meetings market 2000-2009, ICCA Statistics Report, 17p.
- ICCA**, 2013, The association meetings market 2012, ICCA Statistics Report, 13p.
- Interactive Advertising Bureau Europe**, 2013, The Media World of the Multi-Screener, http://www.iabeurope.eu/files/5713/7027/0800/Mediascope_Europe_Bulletin_-_the_media_world_of_the_multi-screener_bulletin_2013.pdf (08.03.2014)

Işık, C. T., 2013, Gezi olayları turizmi nasıl etkiledi? <http://www.posta.com.tr/turkiye/YazarHaberDetay/Gezi-olaylari-turizmi-nasil-etkiledi-.htm?ArticleID=186773> (01.04.2014)

Işık, T., 2011, Turizmin cinsiyeti ya da kadın gölgesinde turizm, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, <http://www.gumushane.edu.tr/media/uploads/egifder/articles/07.pdf> (02.04.2014)

Jenkins, R., 2004, Social Identity, Routledge, London, 3p.

Karaduman, Ö., 2014, Yeşil Yıldız Bilgilendirmesi, <http://www.turizmdosyasi.com/yazar.asp?yaziID=9426&Baslik=yesil-yildiz-bilgilendirmesi> (04.04.2014)

Keskin, E. ve Çontu, M., 2011, Mustafapaşa (Sinassos) kasabasında yaşayan halkın turizme bakış açısını belirlemeye yönelik bir alan araştırması, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(2):52.

Konrad-Adenauer-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 1983 Yılı Genel Seçim Sonuçları, http://www.konrad.org.tr/secim/ayrinti.php?yil_id=9 (22.11.2013)

Köfteoğlu, K., Dünyadaki Otel Çeşitleri, <http://www.tuyed.org.tr/dunyadaki-otel-cesitler/> (24.11.2013)

Köse, A. H., 2004, Dış ticaretin yapısındaki gelişmeler, 172-178, Türkiye Ekonomisi, M. Özer (Der.), Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir, 177s.

Köse, H. Ö., 2003, Küreselleşme sürecinde devletin yapısal ve işlevsel dönüşümü, Sayıştay Dergisi, 49:12.

Kösekahyaoğlu, L., 2007, Türkiye dış ticaretinde ürün ve ülke bazında yoğunlaşma: 1980-2005 dönemi üzerine karşılaştırmalı bir analiz, İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 36:31.

Kurtoğlu, R., 2010, İthal İkamesinden Liberal Ekonomiye Geçiş Sonrasında Büyüme ve İşsizlik, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, 519s.

Kurtuluş Kara, Y. T., 2012, Dünya Ticaret Örgütü ve Bölgesel Ticaret Anlaşmaları İlişkisi: Sorunlar, Çözümler ve Türkiye'ye Yansımaları, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü AB ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler (Uluslararası İlişkiler) Anabilim Dalı, 181s.

Küçük, C., 2013, Denk bütçeye hortum darbesi, <http://yenisafak.com.tr/diziler-haber/denk-butceye-hortum-darbesi-16.09.2013-497922> (22.01.2014)

Küçükaslan Ekmekçi, A., 2011, Küreselleşmenin İşletmelerin Yönetimi Üzerindeki Etkisi: Küreselleşme, Değişim ve Rekabet Üzerine İncelemeler - Yaklaşımlar, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul

Mark Zuckerberg: Facebook'un İçi, 2014, Belgesel, BBC HD, 26 Ocak

Mendis, P., 2009, Trade for Peace: How the DNA of America, Freemasonry, and Providence Created a New World Other with Nobody in Charge, iUniverse, USA, 196p.

Menzel, K., 2014, Greece, most expensive country, <http://greece.greekreporter.com/2014/02/10/greece-most-expensive-country/> (31.03.2014)

Milliyet, 2014, Foça kıyılarının değeri arttı, (2014, 12 Ocak) Milliyet Ege, s4.

Milliyet, 2014, Sosyetik damacana meclis'in radarında, <http://ekonomi.milliyet.com.tr/sosyetik-damacana-meclis-in/ekonomi/detay/1834367/default.htm> (11.02.2014)

Milliyet, 2014, Yurt dışına beyin göçü tersine döndü, <http://egitim.milliyet.com.tr/yurt-disina-beyin-gocu-tersine/egitimdunyasi/detay/1823310/default.htm> (22.01.2014)

Mynet, 2014, Aydın büyükşehir belediye başkanlığı, <http://secimsonuclari2014.mynet.com/aydin-i9> (13.04.2014)

Ntvmsnbc, 2004, Altı sıfır atılmasına TBMM'den onay, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/254830.asp> (11.02.2014)

Ntvmsnbc, 2011, 8 bakanlık gitti 6 bakanlık geldi, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25221175/> (01.02.2014)

Ntvmsnbc, 2014, Japon turiste tecavüz çene yapısıyla çözüldü, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25508187/> (13.04.2014)

Odabaşı, K. ve Odabaşı, A. K., 2010, İnternette Pazarlama ve Sosyal Medya Stratejileri, Cinius Yayınları, İstanbul, 38s.

Olgun, H., 2006, Küreselleşme kavramı ve içeriğine bir bakış, Sosyo Ekonomi, <http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/Sosyoekonomi2006-1.pdf#page=142> (15.01.2014)

Özcan, H. A., Dünden bugüne dış ticaretimizdeki gelişmeler, <http://web.sakarya.edu.tr/~kaymakci/makale/dundenbugune.pdf> (22.01.2014)

Özçalık, M. ve Okur, A., 2013, Türk tekstil ve hazır giyim sektörlerinin Gümrük Birliği sonrası AB-15 ülkeleri karşısındaki rekabet gücü, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1):215.

- Öztürk, F.**, 2013, Türkiye ekonomisinin kırılma noktası: 24 Ocak İstikrar Kararları, <http://www.dunyabulteni.net/haberler/244303/turkiye-ekonomisinin-kirilma-noktasi-24-ocak-istikrar-kararlari> (22.01.2014)
- Öztürk, İ.**, 2013, Oturum 4C: Türkiye'nin rekabet gücünün geliştirilmesine yönelik stratejiler, 5. İzmir İktisat Kongresi, 30 Ekim - 1 Kasım
- Öztürk, S. ve Gövdere, B.**, 2010, Küresel finansal kriz ve Türkiye ekonomisine etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(1):386.
- Radikal**, 2009, Slip mayıyla yağlı güreş kızdırdı, http://www.radikal.com.tr/turkiye/slip_mayoyla_yagli_gures_kizdirdi-945004 (02.04.2014)
- Resmi Gazete**, 2012, Tapu kanunu ve kadastro kanununda değişiklik, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120518-1..htm> (01.06.2014)
- Reuters**, 2014, Egypt tourism revenues down 41 pct in 2013 vs 2014, <http://www.reuters.com/article/2014/01/21/egypt-tourism-idUSL5N0KV0TQ20140121> (01.04.2014)
- Sabah**, 1998, Kumarın bitirdiği hayatlar, <http://arsiv.sabah.com.tr/1998/02/12/r01.html> (11.04.2014)
- Sakınç, S.**, 2005, Geçiş Ekonomileri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Ekonomik Reformlar, Emek Matbaacılık ve Yayıncılık San ve Tic Ltd Şti, Manisa, 172s.
- Seçim Sonuçları**, 2002 yılı seçim sonuçları - Nevşehir, <http://www.secim-sonuclari.com/2002/nevsehir/> (03.04.2014)
- Seker, F.**, 2007, Ekonomik Liberalizm ve Etik, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 59s.
- Seki, İ.**, 2005, Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin net ihracatı üzerine etkileri, 1985-2003, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/ismail_seki.pdf (10.04.2014)
- Short, P.**, 2007, Mao - Bir Yaşam (Çev. Y. Alogan), İthaki Yayınları, İstanbul, 45s.
- Şentürk, S. H.**, 2006, Vergilemede adalet ilkesi karşısında düz ve artan oranlı vergiler, Çimento İşveren Dergisi, 20(2):19-20
- Şimşek, O.**, 2008, Zihniyet Açısından Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi, Otorite Yayınları, Ankara, 93s.
- Tandırıcıoğlu, H.**, 2002, Geçiş ekonomilerinde özelleştirme, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(3):200.

Taşhan, S., 2009, Seyfi Taşhan Türkiye'ye ve Avrupa Birliği ülkelerine giriş bakımından vize politikalarını anlatıyor, http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/stashan_111209.html (11.02.2014)

Tayfun, A., 2002, Turist yerli halk etkileşimi üzerine bir araştırma, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2:2.

Tayyar, A. ve Çetin, B., 2013, Liberal iktisadi düşüncede devlet, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14(1):118.

TBMM Koalisyon Protokolü, 1991, VII. Demirel Hükümeti (DYP - SHP) <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/KP49.htm> (25.01.2014)

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 1997, Kemalettin Gökteş Konuşması http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic_yazici?P4=260&P5=B&page1=27&page2=27 (27.01.2014)

TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, Anavatan Partisi Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/198604150%20ANAVATAN%20PARTISI%20PROGRAMI%20%20ANAVATAN%20PARTISI%206%20KASIM%201983%20SECIM%20BEYANNAMESI%20HUKUMET%20PROGRAMI/198604150.pdf> (22.11.2013)

T.C. Başbakanlık, Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, Mevzuat Bilgi Sistemi, Turizm Teşvik Kanunu, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2634&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (22.01.2014)

T.C. Başbakanlık, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 1985 - 2013 dönemi özelleştirme uygulamaları, <http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar.htm> (22.01.2014c)

T.C. Başbakanlık, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Özelleştirme idaresinin görevleri, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/oib_gorev.htm (22.01.2014b)

T.C. Başbakanlık, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Özelleştirmeye ilişkin yasal çerçeve, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/yasal_cerceve.htm (22.01.2014a)

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Asgari ücretin net hesabı ve işverene maliyeti, <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/cgm.portal?page=asgari> (31.03.2014)

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2011, Turizm Sektöründe Çalışma Sürelerinin İyileştirilmesi Programlı Teftişi Sonuç Raporu, İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Ankara

T. C. Dış İşleri Bakanlığı, 1 milyonuncu e-vize, http://www.mfa.gov.tr/1-milyonuncu-e_vize.tr.mfa (11.04.2014)

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye'ye seyahat e-Vize ile artık daha kolay, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ye-seyahat-e-vize-ile-artik-daha-kolay.tr.mfa> (10.04.2014)

T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, 5084 sayılı yatırımların ve istihdamın teşviki kanununda yer alan vergisel teşvikler, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=584> (04.04.2014)

T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, 2014, Ticari Kazancın Gerçek Usulde Vergilendirilmesi Rehberi 2014, GİB Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, 32s.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevreye Duyarlılık Kampanyası Hakkında Genel Bilgi <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11597/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-hakkinda-genel-bilgi.html> (24.03.2014)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İkamet Ülkelerine ve Tesis Türlerine Göre Tesislere Geliş, Geceleme ve Ortalama Kalış Süresinin Dağılımı <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/7240,isletme-konak-gece-2012.zip?0> (04.11.2013)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Turizm İstatistikleri - 2013, İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, <http://www.istanbulkulturturizm.gov.tr/TR,71521/istanbul-turizm-istatistikleri---2013.html> (13.04.2014)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yabancı Ziyaretçi Sayıları ve Milliyet Dağılımı (2012 Yılı Aralık), Antalya Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, <http://www.antyakulturturizm.gov.tr/TR,67172/yabanci-ziyaretci-sayilari-ve-milliyet-dagilimi-2012-yi-.html> (13.04.2014)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yabancı Ziyaretçi Sayıları ve Milliyet Dağılımı (2013 Yılı Aralık), Antalya Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, <http://www.antyakulturturizm.gov.tr/TR,67106/yabanci-ziyaretci-sayilari-ve-milliyet-dagilimi-2013-yi-.html> (13.04.2014)

T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Turizmi 2012 Faaliyet Raporu <http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/dosya/1-80292/h/trsaglik-turizmi-2012-faaliyet-raporu.pdf> (26.03.2014)

T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Turizmi Çeşitleri <http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/1-10451/saglik-turizmi-cesitleri.html> (26.03.2014)

T. C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, İstatistikler, DHMİ, <http://www.dhmi.gov.tr/istatistik.aspx> (13.04.2014)

Tezel, A., 2009, Kaplıca tedavisi yaptırmak kesinlikle bedava değildir, <http://www.haberturk.com/yazarlar/ali-tezel-1016/220212-kaplica-tedavisi-yaptirmak-kesinlikle-bedava-degildir> (11.04.2014)

The Huffington Post, 2011, The Smurfs are racist, anti-semites, Antoine Buéno suggests in 'le petit livre bleu' http://www.huffingtonpost.com/2011/06/03/the-smurfs-are-racist-ant_n_870758.html (26.01.2014)

Tokucu, E. ve Kaya, Z., 2011, Relation of post-1980 outward-oriented growth model with crises in Turkey's economy, 231-253, Politik İktisat, Kriz ve Kalkınma, İ.Şirinler, F.Morady, J.Mika, M.Aydın, Ş.Alper Koç, H.Kapucu,E.Doğan (Derl.), Kayhan Printing Co Ltd., İstanbul, 239s.

TÜBİTAK, 2013, Tersine Beyin Göçü Başvurusu 5 Kat Arttı, <http://www.tubitak.gov.tr/tr/haber/tersine-beyin-gocu-basvurusu-5-kat-artti> (10.04.2014)

TÜİK, 2013, TÜİK Hanehalkı Yurtiçi Turizm Araştırması 2009-2012, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (04.11.2013)

Turizm Gazetesi, 2013, Türkiye'nin turizm profili tamamen değişti, <http://turizm gazetesi.com/news.aspx?id=71751> (14.02.2014)

Ulagay, O., 1984, 24 Ocak Deneyimi Üzerine, Hil Yayın, 42s.

Ulagay, O., Küreselleşme nereye?, <http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT/Documents/Perşembe+Konferansı+Yayın/perskonfyyn59.pdf> (15.01.2014)

UNDP, 2014, Gelecek Turizmde Turizm Destek Fonu, http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/operations/projects/poverty_reduction/future-lies-in-tourism-support-fund.html (25.02.2014)

UNWTO, 2006, Tourism Market Trends 2006 Edition - Annex, 14p.

Ünlüönen, K. ve Tayfun, A., 2003, Turistlerin yerli halkın tüketim davranışlarına etkileri üzerine ampirik bir araştırma, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, <http://sbed.mu.edu.tr/index.php/asd/article/view/125/129> (03.04.2014)

Ünlüönen, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A., 2007, Turizm Ekonomisi, Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 238s.

Üstün, G., 2008, Otel 5 yıldızlı, genel müdür asgari ücretli!, <http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=ekonomi&ArticleID=970030&Date=23.07.2008&b=Otel%205%20y%FDld%FDzl%FD,%20genel%20m%FCd%FCr%20asgari%20%FCcretli!> (12.04.2014)

Vatan, 2012, Kumar borcu için kızını sattı, <http://haber.gazetevatan.com/kumar-borcu-icin-kizini-satti/447904/7/yasam> (11.04.2014)

Yanardağ, A. A., 2012, Turizm ve kültür arasındaki zorunlu bağ, 84-102, Turizm Sosyolojisi, M. Tuna (Der.), Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir

Yeldan, E., 2002, Neoliberal küreselleşme ideolojisinin kalkınma söylemi üzerine değerlendirmeler, Praksis, 7:22.

Yeni Asır, 2012, Bayraklı Sağlık Kampüsü projesi hayata geçiyor, <http://www.yeniasir.com.tr/KentHaberleri/2012/12/13/bayrakli-saglik-kampusu-projesi-hayata-geciyor> (13.04.2014)

Yeni Asır, 2013, Gediz'den 150 milyon dolarlık sağlık kampüsü, <http://www.yeniasir.com.tr/KentHaberleri/2013/07/06/gedizden-150-milyon-dolarlik-saglik-kampusu> (24.03.2014)

Yerel Yönetimler Portalı, 1994 Acıgöl belediye başkanlığı seçim sonuçları, http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1994&belediyeid=129870 (03.04.2014)

Yerel Yönetimler Portalı, 1999 Acıgöl belediye başkanlığı seçim sonuçları, http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1999&belediyeid=129870 (03.04.2014)

Yerel Yönetimler Portalı, 2004 Acıgöl belediye başkanlığı seçim sonuçları, http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2004&belediyeid=129870 (03.04.2014)

Yerel Yönetimler Portalı, 2009 Acıgöl belediye başkanlığı seçim sonuçları, http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2009&belediyeid=129870 (03.04.2014)

Yerel Yönetimler Portalı, 1994 Ürgüp belediye başkanlığı seçim sonuçları, http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1994&belediyeid=127480 (03.04.2014)

Yerel Yönetimler Portalı, 1999 Ürgüp belediye başkanlığı seçim sonuçları, http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1999&belediyeid=127480 (03.04.2014)

Yerel Yönetimler Portalı, 2004 Ürgüp belediye başkanlığı seçim sonuçları, http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2004&belediyeid=127480 (03.04.2014)

Yerel Yönetimler Portalı, 2009 Ürgüp belediye başkanlığı seçim sonuçları, http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2009&belediyeid=127480 (03.04.2014)

- Yereli, A. B.**, 2013, Oturum 5C: Türkiye'nin stratejik sektörlerinde temel politikalar, 5. İzmir İktisat Kongresi, 30 Ekim - 1 Kasım
- Yıldırım, C.**, 2011, Neoliberal İktisat Politikalarının Türkiye'de Orta Sınıfa Etkisi, Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, 69s.
- Yıldırım, S.**, 2010, 2008 yılı küresel ekonomi krizinin dünya ve Türkiye ekonomisine etkileri, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12(18):49.
- Yılmaz, C.**, 2002, 1960-2001 Türkiye Ekonomisinin Panoraması ve Makaleler, İzmir Ticaret Odası Yayın, İzmir
- Yülek, M.**, 2013, Oturum 1: küresel yatırımlar ve Türkiye ekonomisi, 5. İzmir İktisat Kongresi, 30 Ekim - 1 Kasım
- Williams, G.**, 1991, Political Theory in Retrospect From the Ancient Greeks to the 20th Century, Edward Elgar Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, 158p.
- Zaman**, 1996, Mahmut Tezcan intihardan döndü, http://www.zaman.com.tr/gundem_mahmut-tezcan-intihardan-dondu_433342.html (11.04.2014)
- Zaman**, 2013, Kumar borcu için bankanın 1.5 milyon lirasını zimmetine geçirmiş, http://www.zaman.com.tr/gundem_kumar-borcu-icin-bankanın-15-milyon-lirasini-zimmetine-gecirmis_2091737.html (11.04.2014)
- Zengingönül, O.**, 2005, Nedir bu küreselleşme? kaçabilir miyiz? kullanabilir miyiz?, Siyasa, 1:92.

ÖZGEÇMİŞ

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Armağan Örki, 23.09.1988 tarihinde İzmir’de doğmuştur.

İlk ve orta öğrenimini İzmir’de tamamladıktan sonra lisans eğitimini Doğu Akdeniz Üniversitesi İşletme Ekonomi Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümü’nde tamamlayıp 2012 Haziran’da mezun olmuştur.

EKLER

Ek 1 06.02.2014, Abdülaziz Ediz Röportajı (Yazılı)

Ek 2 17.03.2014, Hakan Bayrakçı Röportajı (Yazılı)

Ek 3 04.02.2014, Erkan Balcı Röportajı (Elektronik)

Ek 1 06.02.2014, Abdülaziz Ediz Röportajı (Yazılı)

1. Turizm dönemlerini nasıl ayırabiliriz ve 1980'leri izleyen yıllarda neler değişti?

1960'lı yıllarda Kapadokya, İstanbul, Bergama ve Efes gibi bölgelerde kültür turizmi başladı. Aynı yıllarda Emekli Sandığı aracılığıyla İzmir, İstanbul, Samsun, Ankara gibi şehirlerde Büyük Efes, Çeşme gibi oteller hizmete sokuldu. Turizm Bankası'nın sağladığı kolaylık ve desteklerle de Alanya ile Kemer arasında Turban Tesisleri kuruldu. Genel olarak 1970'li yıllarda planlamalar yapıldı ve buna göre çalışmalar yürütüldü; ancak 1980 sonrasında uygulamaya dönük radikal kararlar alınabildi. Devamında yapılan oteller özelleştirildi ve bunlar, girişimciler için örnekler konumuna ulaştı.

2. Kültür turizminde neler değişti?

Artık bunun ticarî bir meta olduğu biliniyor. Anadolu kültürü olsun, mutfak kültürü olsun, sanatsal etkinliklerden el sanatlarına dek geniş bir yelpazede çalışmalar hızlandı. Örneğin Efes'e, İzmir'e gelen turist sayısının yaklaşık iki katı kadar turist geliyor. Bu da girişimciler tarafından biliniyor; ki sivil toplum kuruluşları dışında ayrıca acentelerinde dikkati çekilmiş durumda. Özel girişimci ve işletmeler dışında gerek yerel yönetimlerin, gerek bakanlığın eliyle desteklenmesi söz konusu. UNESCO Dünya Mirası Listesi için çaba gösterilmesi, fuarlar, müze ve ören yerleri, ayrıca İzmir'de düzenlenen Konyalılar Günü gibi etkinlikler sayesinde bilinçlenme de arttırılıyor. Bugünkü bir diğer gelişme ise bu anlamda sivil mimarinin korunması adına yapılıyor: Yıkılıp yeniden yapılma ya da bilinçsizce onarılma yerine günümüze dek kalmayı başaran sivil mimari örnekleri korunup kültür turizmine hizmet edebilmesi için özen gösteriliyor.

3. Başka sektörlerle oranla sendikalaşma oranı düşük gibi. Çalışanların yaş ortalamasının düşüklüğü ile ilgili bir durumdan bahsedebilir miyiz?

Çünkü geleceklerini garanti altına alamıyorlar. Örneğin şehir otelleri daha yerleşik düzende, yılın tamamında istihdam sağlayabiliyorlar; ama kıyı otelleri mevsimsel olduğu için bireye yönelik sürdürülebilirlik bulunmuyor tam anlamıyla. Birkaç yıl bu tip yerlerde çalıştıktan sonra kişinin de beklentisi ve hevesi gidiyor ve başka sektöre yönelme gereği duyuyor. Diğer yandan sigortalılık 2000 sonrasında yaptırımlar ve insana verilen değer sayesinde arttı. 1980'lerde otelin inşaatında çalışanlar otel bitince aynı yerde işe başlıyordu ve sosyal güvenceleri de çoğu zaman olmuyordu; ama bugün böyle bir manzarayla karşılaşmak çok güç.

4. Bakanlık denetleyen, düzenleyen veya teşvik eden özelliklerinden hangisine daha çok yatkın veya hangisi daha ağır basıyor?

Destek olmasını diyebiliriz; ama tümü aslında birbirine bağlı. Yani otelin kurallar içinde yönetilebilmesi için destekleyen, şartları yerine getirebilmesi için denetleyen bir yapıda. Bilinçlendirme açınsındansa başarı sağlandığı bir gerçek: 1970'lerdeki bitli turist sıfatı artık kullanılmıyor ve turizm, ticaret olarak kabul gördüğü için turistte baş tacı ediliyor. Sadece işletme ve müşterisi için değil, örneğin 2013'te yürürlüğe giren Yeşil Yıldız olayı ile çevre için de bir şeyler yapılıyor. Yeşil Yıldız sahibi olan oteller geri dönüşüm, bilinçli tüketim, arıtım gibi konularda iyileşerek destekleniyor. Örneğin elektrik desteğinden yararlanabilmeleri için Yeşil Yıldız sahibi olmaları gerekiyor ve bugün, çoğu işletme bunun için büyük çaba harcıyor.

5. Coğrafyada yaşanan siyasi veya askeri bir hareketlenme veya terör gibi olaylar karşısında bir B planı mevcut mu?

Turizm bu tip olaylardan çok rahat etkilenebiliyor. Bunun için de güvenilirliğin kanıtlanması gerekiyor. Kaçak içki, trafik kazaları, terör gibi olaylar karşısında bakanlığımız, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı gibi tüm kurumlar ve bazen işletmeler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümlü eylem yapılabilmesi gündeme geliyor. Hepsi de birbirini etkileyen sorumluluğa sahip. Amaçlardan biri de bu konuyla ilgili olarak gelen yabancı turistin kendisini kendi ülkesinde gibi güvende hissedebilmesini sağlayabilmek.

6. Mihenk taşı olarak kabul edebileceğimiz gelişmeler nelerdir? Ayrıca sektörü sekteye uğratan?

Emekli Sandığı ve Turban kendi dönemleri için mantıklı yollara başvurdu. Devamında bu tesislerin özelleştirilmeleri de ticarî verimin artırılması için doğruydü; çünkü ticaret ve ekonomi anlayışı da bunu gerektiriyor. Hata şöyle oldu: Devlet planlamalarını çok iyi yaptı; ancak bu planlar tüm Türkiye'yi kapsamalıydı. 1990 sonrası Antalya'da deniz turizminin başarıya ulaşmasının altında yatan neden bu planlamalardı; ancak İzmir veya Balıkesir hakkında böyle bir turizm planlaması yapılmadı. Örneğin bugün termal konusu daha yeni açılıyor, çok önceden masaya yatırılması gereken bir konu da buydu hâlbuki. Ayrıca 1960'lı yıllarda Amerikan modeli turizm eğitimi veriliyordu. Lise, yüksek öğrenim tam anlamıyla verim sağlıyordu. İzmir'de, Ankara'da ve başka noktalarda TUREM, Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu gibi okullar vardı. Amaçlarına uygun olarak öğrenci yetiştirebiliyorlardı; ancak bugünkü sistemde gerek duyulan kalitede öğrenci çıkamıyor. 1990 sonrasında daha akademik düzeye kayma yaşandı ve uygulama bitti. Örneğin Lotan Otelcilik Okulu şu an yıllardır kullandığı sistemi sürdürüyor ve zincir otellerde buradan çıkanları tercih ediyor; çünkü öğrenci, teorinin yanı sıra eğitim öğretim yaşamı boyunca ayrıca otellerin neredeyse bütün bölümlerinde çalışarak deneyim sahibi oluyor ve iş başı yaptığında diğer bölümlerinde neler olup bittiğini biliyor oluyor. Ayrıca bunlara eğitim veren akademisyenlerde yalnız teoride kalmıyor. Gidip baktığımızda, kimisi mutfakta, kimisi satış pazarlamada, kimisi başka

bölümlerinde yıllarca çalışmış kişiler ders veriyor. Bu da elbette eğitimin verimine yansıyor.

Ek 2 17.03.2014, Hakan Bayrakçı Röportajı (Yazılı)

1. Bakanlığın sağlık turizmine yönelik genel politikaları nelerdir?

Bakanlık öncelikle yılın tamamında turist çekilebilmesine yönelik çalışmalar yürütüyor. Örneğin termal potansiyeline yönelik olarak Güney Ege Termal Turizm Kentleri Bölgesi gibi yedi ayrı bölge belirlenmiş durumda. Bunların içinde elbette İzmir önemli bir duruma sahip oluyor. Bununla birlikte İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile zaman zaman toplantılar yapılıyor. Ortaklaşa bir ekip kurup yakın zamanda olası işletmeleri, kaynakları tespit etme durumu söz konusu. Diğer yandan Balçova ve Seferihisar'daki Doğanbey bakanlık tarafından birer model olarak hazırlanma aşamasında. Yerel yönetimlerle bakanlığımızın uzlaşarak ekonomik anlamda büyük kazanımlar getirebilecek bu turizm dalına önem vermesi bir gerçek ve bu doğrultuda kısa, orta ve uzun vadeli planlarımız bulunmaktadır. Özellikle verimli şekilde değerlendirilemeyen kaynakları düşününce, bu potansiyeli bir fırsata çevirebilmeyi ümit ediyoruz. Bu gerçekleştiğinde gelen turist ve buna paralel olarak bırakılan döviz miktarında büyük artış olacağı kesindir.

2. Hastanelerin yabancı hasta çekebilme konusundaki en önemli özelliğini ne kabul edebiliriz?

İzmir'de organ nakli gerçekleştirilebiliyor. Tüm koşullar göz önünde tutulduğunda organ nakli için İzmir ve diğer şehirlerimizdeki lisans sahibi hastanelere çok daha fazla hasta gelebileceğine inanıyorum. Her hastaya bir veya birkaç kişinin eşlik etmesi düşünüldüğünde, sadece hastane yönetimleriyle otellerin değil, birçok yan sektöründe bundan yarar sağlayabileceğini düşünüyorum. Sadece turizm ekonomisi açısından değil: Her geçen yıl gelişen ve desteklenen sağlık sektörü, ayrıca birçok insana da umut verecek, iyileştirecek. Yani insani açıdan da sağlık turizminin Türkiye'nin göz bebeği olabileceği söz konusudur.

Ek 3 04.02.2014, Erkan Balcı Röportajı (Elektronik)

1. Gözlemlerinize dayanarak, İzmir Adnan Menderes Havalimanı için yolcu talebi ya da havayolu firmalarının arzı konusunda, birbirlerini tamamlamak için öncelikle oluşması gereken sizce nedir? İstanbul başta olmak üzere başka noktalardan aktarmayla gelen yolcu sayısının artması mı, yoksa havayolu firmalarının öngörülerine dayanarak yeni hatlar mı eklemesi daha sağlıklı bir dizi oluşturur?

Yolcu Talebi ya da havayolu arzı birbirlerini sürekli besleyen iki konudur. Yolcu talebinin oluşması için gereken, yatak kapasitesi, çevrenin sosyal ve kültürel oluşumları ve direk ulaşımın-uçuşların varlığıdır. Havayolunun arzı ise

tamamen fizibilite çalışmaları dahilinde belirli destinasyona dahil yolcu talebi sayesinde gerçekleşir. Sağlıklı olan, önce yolcu talebi oluşturularak, uçuş arzı ile zincirin tamamlanmasıdır. Bahsedilen aktarma yolcu sayısının artırılması talebi oluşturan en kolay yöntemlerden birisidir. Zira, İzmir üzerinden yurtdışı-yurtiçi bağlantılı yolcu sayısının artması, yeni destinasyon ihtiyaçlarını otomatik olarak oluşturacaktır.

2. Tahmini olarak, yurtdışından gelen (ve yurtdışına giden) yabancı uyruklu yolcuların oluşturduğu vize, pasaport, güvenlik gibi konulardaki en büyük sıkıntıları sıralamak mümkün müdür?

Yabancı uyruklu yolcular için havalimanında alınması gereken vize pulu ve işlemleri sıkıntıların başında gelmektedir. 3-4 saat uçuş sonrası terminale girildiğinde ilk işlem olarak vize pulu alınması gerekliliği ciddi uzunlukta kuyruklar oluşturmakta ve buradaki işlem bittikten sonra ayrıca pasaport işlemi kuyruğunda vakit harcanmaktadır. Ülkeye ayak basıldığı an iki ayrı kuyrukta vakit harcanması yolcularda ciddi bir sıkıntı yaratmaktadır. Bunun haricinde güvenlik ya da pasaportta ciddi bir problem yaşanmamaktadır.

3. Otellerin veya daha genel tabirle turizm sektörünün farklı kollarında yer alan şirket ya da dernek, vakıf gibi örgütlerin tarafınıza yansımış beklenti, istek veya şikayetleri söz konusu oldu mu? Çözüm yolu ve öneriniz ne olmuştur?

Özellikle turizm konusunda faaliyet göstermekte olan dernek ve vakıflar ile ciddi bağlantılarımız mevcuttur. Bu vakıf ve dernekler ile ortak sıkıntımız İzmir'in tanıtımı yönünde olup, üstesinden gelmek için yine ortaklaşa çeşitli uluslararası fuarlarda İzmir tanıtımı faaliyetlerimiz sürmektedir.

4. Yerli iki ortaklıkla oluşturulan TAV, Türkiye dışında da varlığını sürdürebiliyor. Uluslararası anlaşmalar, ikili ilişkiler gibi noktaların dışında sizce bunu mümkün kılanın 1980 sonrası Türkiye'de yavaşça yaşama geçirilen neoliberalizm ya da gücü biraz daha keskinleşen liberal akım olduğunu iddia etmek doğru olur mu?

TAV Havalimanları Holding, 1997'de Tepe ve Akfen gruplarının ortaklığında kurularak, Ulaştırma Bakanlığının havalimanları terminallerinin özelleştirilmesi kapsamında İstanbul Atatürk Havalimanı'nın Dış Hatlar Terminali ihalesini kazanarak yoluna başladı. 2012 yılında Fransız ADP şirketi TAV Havalimanlarının %38 hisselerini satın alarak ortağı oldu ve geçen toplam 17 yıl içinde de, yurtdışında da birçok havalimanı işleten, uluslararası bir kuruluş haline geldi. 80 sonrası Türkiye'nin ekonomisinin güçlenmesi ve özel şirketlerin kendine olan güvenin artması, hem üretim hem de hizmet sektöründe çeşitliliğin artması, yurtdışında da rahatça bu oyunu oynayabileceğimizi görmemize yol açtı. Özellikle Türkiye'nin son 20 yılda uluslararası ortamda inşaat sektörü patlamasının etkileri hizmet sektörüne de direk etki etti. Bugün TAV İnşaat'ın dünyada en büyük ikinci havalimanı inşaat şirketi seçilmesi, uluslararası

havalimanı ihalelerine TAV Havalimanları Holding olarak özellikle davet edilmemiz gibi durumlar Türkiye'deki Özel Sektörün güçlenmesi sonucunda oluşmuştur.

5. Havayolu taşımacılığını (veya doğrudan havalimanı işletmeciliğini) kısa veya orta vadede nasıl yorumlayabiliriz? Arz veya talepte herhangi bir değişiklik (artı veya eksi) beklentisi söz konusu edilebilir mi? Ayrıca yolcu trafiğine açık olan Bodrum-Milas veya Dalaman ile rekabet İzmir Adnan Menderes için var mı? İleride, Selçuk ya da olası bir İzmir'deki ikinci havalimanı gereklilik nezdinde mi, yoksa talep oluşturabilmek için mi ekonomik döngüye katılacaktır sizce?

Havacılık son 20-30 yıl içinde, özellikle düşük maliyetli havayollarının piyasada belirmesi üzerine küçük çaplı bir devrim yaşamıştır. Bu devrim hala devam ettiği için yolcu ve uçak sayılarında ciddi artışlar devam etmektedir. IATA tüm dünyada mevcut 16.000 ticari uçak sayısının 2028 yılı itibariyle 32.000'e çıkacağını öngörmektedir. Bu nedenle kısa ve orta vadede artışın hala çok ciddi seviyede yaşanacağını öngörmekteyiz. Dalaman ve Bodrum ile rekabet sözkonusu değil, zira her üç havalimanı farklı lokasyon ve yolcu profiline hitap etmektedir. İzmir için ikinci bir havalimanı yakın ve orta vadede gerekli görünmemektedir. Kapasite olarak İzmir Adnan Menderes Havalimanı İzmir ve çevresine 2040 yılına kadar yeterli görünmektedir. Ayrıca İzmir çevresine karayolu ve deniz ulaşımının kolaylığı ve kapasiteleri dahilinde yakın çevresine havalimanı kurulması ölü bir yatırım olacaktır.

6. Gerçekleşen son uluslararası ekonomik krizde (2008, ABD) yönetiminiz, havayolu şirketleri, acenteler ya da yolcu trafiği açısından değişiklik oldu mu? Değişikliğin ardından sizce düzelleme veya iyileşme olağan hızda mı oldu veya daha yavaş ya da daha hızlı bir gelişimden bahsedebilir miyiz?

Ekonomik krizlerde Türkiye'deki hava taşımacılığı en az etkilenen sektörlerdendir. Yolcu sayısı azalsa bile toparlaması ve olağan sürecine girmesi çok hızlı olmaktadır. Örnek olarak 2008 yılının etkisi 2009'da oluşmuş ve İzmir'de dış hat yolcu sayısı artışı %0'da kalmıştır. Ancak bir yıl sonra 2010'da yolcu artışı yüzdesi %27'ye varmıştır. Bunun anlamı 2009'da beklenen yolcu sayısı artışı 2010'a sarkarak 2010 olağan artışı ile birlikte gerçekleşmiştir.

